IOSIF MICU

LAGĂRUL MORŢII, DAR ŞI AL DEMNITĂŢII

ep

EDITURA POLITICA
Bucureşti, 1987

Coperta: GHEORGHE BALTOG

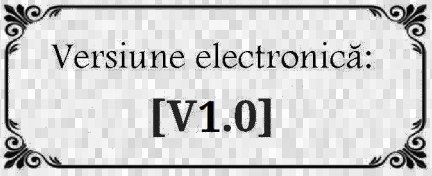

Corectură [V1.0]: iunie 2019

„În activitatea noastră politico-educativă trebuie să combatem cu fermitate şi să demascam orice manifestări naţionaliste, şovine, rasiste, antisemite, orice încercare de învrăjbire a oamenilor muncii de diferite naţionalităţi, îndeosebi a tineretului. Nu trebuie să uităm că tocmai în împrejurări internaţionale grele cercurile reacţionare imperialiste, fascismul au recurs la asemenea concepţii pentru a-şi promova politica ele dominaţie şi asuprire a popoarelor”.

NICOLAE CEAUŞESCU

Prefaţă

Buchenwald – un nume care a dobândit în întreaga lume sensul de lagăr de concentrare, Gestapo, S.S., fascism. Buchenwald a devenit sinonim cu foame, tortură, crimă, inuman. La decenii după eliberarea noastră acest cuvânt ne mai provoacă groază!

Dar Buchenwald n-a rămas sinonim doar cu inumanul. El a devenit, totodată, şi un nume ce exprimă afirmarea demnităţii şi solidarităţii umane, a unei lupte care poate fi numită, pe bună dreptate, eroică.

SS-iştii, trupe de călăi ale fascismului, nu voiau să ne ia numai viaţa. Ei au făcut totul pentru a nimici în noi orice urmă de omenesc şi demnitate. Tot ce de secole şi milenii constituise elementul fundamental al existenţei umane ne-a fost răpit. Înfometarea şi bătăile, degradarea şi înjosirea, lipsa oricărei perspective trebuiau să ne transforme în „suboameni”, în fiinţe aflate sub condiţia animalelor. Sadismul material şi ideologic al fascismului nazist n-a avut egal în istorie.

Nevăzut, dar fără să poată fi trecut cu vederea, plutea peste intrarea în lagăr dramaticul avertisment din „Infernul” lui Dante: „Voi cei care intraţi lăsaţi orice speranţă”. Fără speranţă, înjosiţi, dezumanizaţi urma să ne ducem zilele de azi pe mâine până la lichidarea noastră definitivă. Căci nu trebuie uitat: în timp ce noi eram deţinuţi după sârmele ghimpate ale Buchenwaldului, fascismul guverna cu ajutorul camerelor de gazare şi al spânzurătorilor, cu foc şi sabie, de la Atlantic până la Volga, de la Capul Nord până în Sicilia. Părea că nu există altă scăpare decât sinuciderea sau supunerea, până la complicitate cu crimele fasciste. Mai era însă ceva: rezistenţa!

Cu toate că multora, în acele condiţii, rezistenţa li se părea zadarnică. Nu însă şi nouă! Chiar atunci când fascismul stăpânea aproape întreaga Europă noi ştiam că el va trebui să se prăbuşească. Un sistem bazat pe inumanitate nu poate

dăinui, nu are voie să dăinuiască. Noi, antifasciştii tuturor naţiunilor Europei, comunişti şi socialişti, creştini şi democraţi, evrei şi atei. Noi, comuniştii, suntem mândri că am fost primii care am organizat rezistenţa, noi reprezentam nucleul şi vârful frontului de opoziţie; noi comuniştii tuturor naţiunilor. Pe noi, luptătorii din Partidul Comunist German, ne onorează faptul că această carte ca şi alte numeroase lucrări istorice despre acea perioadă, consemnează atât de real şi elogios rolul nostru, rolul tovarăşilor din P.C.G. în lupta de rezistenţă. Nu este însă meritul nostru. Am fost pur şi simplu primii pe care fasciştii germani i-au dus în lagăr. Nouă, celor dintâi deportaţi, ne-a revenit sarcina să formăm nucleul organizaţiei. Fără îndoială că şi tovarăşii români sau sovietici, francezi, olandezi sau polonezi ar fi preluat această sarcină cu aceeaşi seriozitate şi energie cu care ne-am asumat-o noi. Este însă o cinste că ne-a revenit nouă această sarcină şi că am dus-o la bun sfârşit. Şi este o laudă pentru internaţionalismul proletar faptul că germani şi sovietici, români şi francezi, polonezi şi cehi, olandezi şi belgieni, danezi şi norvegieni – comunişti din toate ţările Europei – au realizat împreună această sarcină.

Prima noastră obligaţie a fost să apărăm demnitatea umană în faţa sadismului fascist. Nimeni, niciun individ izolat, nici chiar dacă ar fi fost un supraom, n-ar fi putut realiza asemenea lucru trăind ani de-a rândul sub teroare şi într-o atmosferă de dezumanizare. Numai solidaritatea, strânsa unire, numai întrajutorarea şi sprijinul reciproc, consultările şi consolările reciproce, numai ele ne-au ţinut tari atunci când pierdeam orice speranţă. Şi toate aceste atribute sunt proprii comuniştilor. Nu am pretins o soartă mai bună decât a camarazilor necomunişti, aşa cum nici azi nu pretindem o recunoştinţă deosebită. Suntem însă mândri, că în clipa când a fost vorba de viaţă şi de moarte, de supravieţuire sau nimicire toţi, indiferent dacă erau creştini sau evrei, social-democraţi sau burghezi, s-au strâns în jurul nostru, s-au debarasat de orice prejudecată anticomunistă, au înţeles şi au susţinut, necondiţionat, că numai în unire cu comuniştii erau posibile salvarea, supravieţuirea, victoria umanităţii.

Susţin şi scriu acest lucru, tocmai pentru că sunt astăzi cetăţean al Republicii Federale Germania şi pentru că împreună cu tovarăşii mei trebuie să mai lupt cu anticomunismul criminal şi inuman. Cu atât mai mult sunt fericit că există popoare state, cum este România socialistă, unde această „prostie fundamentală a epocii noastre” este învinsă.

Această carte redă cu multe amănunte dramatice lupta pe care am dus-o. Nu este sarcina mea să anticipez relatările. Dar în numele foştilor deţinuţi de la Buchenwald, care trăiesc azi în Republica Federală Germania aş dori să mulţumesc atât tovarăşului Micu cât şi întregului popor român pentru editarea acestei cărţi.

Într-o parte a fostului Reich german, în Republica Democrată Germană de azi, zestrea luptei de rezistenţă, zestrea numeroşilor camarazi şi tovarăşi ucişi şi căzuţi, s-a materializat. Dar mai sunt în Vest şi ţări în care forţe reacţionare încearcă să dea din nou înapoi roata istoriei. „Oameni, fiţi vigilenţi”, scria Julius Fucik la Praga în umbra spânzurătorii pe care S.S.-iştii o ridicaseră pentru el. *Oameni, fiţi vigilenţi*, faţă de fascismul care încă n-a fost lichidat definitiv! Acesta este sensul şi scopul cărţii de faţă. Cu cât ea va fi citită de mai mulţi, cu atât îşi va îndeplini mai bine menirea ca armă împotriva a tot ce este inuman, ca armă a viitorului socialist împotriva unui trecut de orori care încearcă să ne mai ameninţe şi azi.

EMIL CARELBACH
Frankfurt am Main – Republica Federală Germania
Vicepreşedinte al Comitetului Internaţional Buchenwald – Dora

Prolog

Înainte de-a începe să derulăm întâmplările redate în prezentul volum se impune a fixa cadrul istorico-politic în care au putut lua naştere dramele şi monstruozităţile de care va lua cunoştinţă cititorul la lecturarea acestor capitole. Acest lucru este cu atât mai necesar cu cât după cum este îndeobşte cunoscut, pe actualul teritoriu al României – deşi *de facto* ocupat de nemţi încă în anul 1940 – deportările au avut loc numai din nordul Transilvaniei, ocupată de fasciştii horthyşti, în urma odiosului Dictat de la Viena. România a fost singura ţară ocupată de nazişti de unde nu s-au deportat adversari politici ai regimului fascist în cel de-al treilea Reich. Aceasta se datora în primul rând structurii sufleteşti a majorităţii poporului român de care a trebuit să se ţină seamă în permanenţă.

Aprecierea de mai sus este frumos argumentată într-un volum al unui scriitor din Transilvania.

„E de reţinut totuşi din această vreme aspră, în afară de luptă, a tuturor forţelor democratice şi antifasciste atitudinea omenească şi profund democratică a omului de rând din România, a întregului popor român, care a devenit din ce în ce mai reţinut, pe măsură ce s-au înteţit agitaţiile din jur. Care nu l-a lovit pe evreu că era evreu şi nici nu l-a dat cum necum, pe mâna gestapo-ului, să-l ducă la nimicire, care nu l-a scuipat în faţă pe maghiar, pentru că era maghiar.

[...]

Dacă nu ar fi existat atitudinea profund omenească şi profund românească a poporului nostru, a întregului popor, având aşa caracter de masă, nu ar fi fost posibile nici strategiile oamenilor politici, nici cumpărările – care au fost periferice după opinia mea – caracteristică şi fundamentală fiind şi pentru această perioadă grea, atitudinea antifascistă, antihitleristă şi anticotropitoare a poporului român”[1].

Cu privire la opţiunile poporului român, mi se pare

[1] Ion Lăncrănjan, *Cuvânt despre Transilvania*, Bucureşti, 1982, p. 170.

edificator faptul că în România trei prim-miniştri au fost asasinaţi de bandele legionare şi mulţi eminenţi oameni de ştiinţă şi de stat au căzut victime acestui flagel social. Cu toată teroarea dezlănţuită de *coloana a ducea* a imperiului morţii al lui Hitler poporul român nu s-a lăsat intimidat rezistând cu curaj şi demnitate presiunii hitleriştilor, salvând tot ceea ce se mai putea salva.

Chiar dimpotrivă, atunci când în Ungaria horthystă ocupată de nazişti teroarea şi fărădelegile au ajuns la apogeu, România a fost ţara care a primit victimele terorii fasciste. Edificatoare în acest sens sunt remarcile unui scriitor din Ungaria. Pentru evreii din provincie au fost trei posibilităţi de a scăpa, „fuga în România sau Slovacia". Aceeaşi sursă subliniază că ambasadorii Suediei şi Elveţiei au urgentat emigrările subliniind că România permite trecerea prin teritoriul ei emigranţilor, iar Turcia şi-a oferit flota sa de transport în acest scop[2]. În final Partidul Comunist Român care a iniţiat şi organizat o largă coaliţie a rezistenţei, a reuşit să scoată România din războiul antisovietic şi prin revoluţia socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă să întoarcă armele împotriva vrăjmaşului naţiunii române, a omenirii, Germania hitleristă şi aliaţii săi fascişti-horthyşti.

Dacă aceasta a fost situaţia în România, cu totul alta a fost cea din nordul Transilvaniei ocupată de trupele fascisto-horthyste la 30 august 1940 în urma Dictatului de la Viena. După cum este cunoscut încă din zilele în care au urmat ocupaţiei *de facto*, un corp ofiţeresc contrarevoluţionar şi fascist, susţinut de elemente naţionaliste, iredentiste, revizioniste, declasate, şovine grupate în Nemzetőrség (Organizaţie paramilitară formată din populaţia autohtonă) şi membri ai organizaţiei teroriste „Rongyos-garda" au comis odioase crime împotriva populaţiei româneşti, omoruri fără sens, atrocităţi. Şi toate acestea numai din setea de răzbunare şi din instinct atavic, în încercarea de a înfricoşa populaţia românească.

În Ungaria născută după venirea la putere a lui Horthy

[2] Lèvai Jenö, *Fekete Könyv*, ed. Oficina, Budapesta, 1946, p. 135.

evenimentele politice s-au derulat în modul specific unui stat fascist totalitar: stăpânirea atotputernică a baronilor şi conţilor cu uriaşe latifundii pe care trudeau *zselèri*, (proletari agricoli) fără drepturi şi perspective, o mişcare muncitorească, de altfel foarte activă dar permanent decapitată şi paralizată de organele represive fasciste, şi o pătură mijlocie îndobitocită de programul contrarevoluţionar fascist, iredentist al lui Horthy!

Nu mi-am propus ca în volumul „Lagărul morţii, dar şi al demnităţii” să mă ocup de prezentarea unor acte de vandalism şi de cruzime comise de fasciştii horthyşti în Transilvania în general, ca şi în detaşamentele de muncă, împotriva românilor şi evreilor. Întrucât însă o parte a celor din nordul Transilvaniei înrolaţi în detaşamentele de muncă au terminat prin a fi trimişi în lagărele de concentrare hitleriste (de exemplu la eliberarea lagărului Bergen-Belsen, au fost găsiţi peste 600 de ţărani români proveniţi din nordul Transilvaniei), a fost necesar să scriu şi despre aceste fapte. Peste 30.000 de români au fost trimişi la muncă forţată în Germania hitleristă. Alţi zeci de mii de transilvăneni au fost încadraţi în detaşamentele de muncă organizate pe teritoriul Ungariei, la Budapesta, Miskolc etc. Comandantul de lagăr din Püspökladány raporta, la un moment dat, că are în evidenţă 1.315 oameni, cu 315 persoane peste capacitatea maximă a lagărului. În 1943 funcţionau în Transilvania, la Someşeni, Floreşti, Dej şi în alte localităţi 74 de detaşamente de muncă forţată care cuprindeau 15.000 de localnici[3]. „Companiile de muncă constituie o ruşine a armatei noastre – relata postul de radio clandestin Kossuth, într-o emisiune difuzată la 5 decembrie 1942. Oamenii sunt trataţi asemenea criminalilor de drept comun. În timpul lucrului sunt păziţi de gărzi înarmate. Sunt loviţi, bătuţi, răstigniţi de mâini... pentru cea mai mică neglijenţă. Alimentaţia lor este atât de slabă încât bolile şi foamea îi decimează...”[4] Acesta era de fapt obiectivul principal urmărit – decimarea populaţiei nemaghiare din

[3] Csatári Daniel, *Forgószélben*. Budapesta, 1968, p. 137–138.

[4] Ion Spălăţelu, *Lunga noapte a Sfântului Bartolomeu*, „Contemporanul” 28 aprilie 1978.

nordul Transilvaniei. Să amintim aici şi faptul că, în timp ce România a fost una dintre puţinele ţări în care hitleriştii n-au izbutit să răpească populaţia evreiască spre a fi internată în lagăre de concentrare, arsă în crematorii, horthyştii au trimis din teritoriul răpit României, la Auschwitz, Dachau, Buchenwald şi în alte lagăre de exterminare aproape 150.000 de evrei, dintre care peste 100.000 au fost ucişi.

Începând cu luna august 1944 o parte din deţinuţii politici comunişti din Cluj – ca de altfel din toate închisorile horthyste – au fost concentraţi în închisorile Gyűjtőfogház şi Komárom fiind predaţi gestapo-ului pentru a fi deportaţi în lagărele de concentrare hitleriste.

În lagărul Buchenwald comuniştii şi cetăţenii din nordul Transilvaniei au ajuns în două tranşe: în mai-iunie 1944 şi în septembrie-noiembrie acelaşi an. Transporturile în partea a doua a anului se compuneau numai din comunişti condamnaţi de instanţele horthyste pentru aşa-zisa activitate antistatală, comunistă.

Iată modul în care îşi aminteşte un fost deţinut de la Buchenwald despre acest moment. „Acum aşteptam. Eram peste 2.000 câţi încăpuserăm în tren. Printre ei era şi grupul nostru care sosise de la Komárom, unde regimul horthyst adunase începând din vară, în subsolurile cetăţii bastion din Komárom pe deţinuţii politici din Ungaria şi ţinuturile vremelnic ocupate de ea, pe care i-a mai putut aduna în grabă, şi în ziua de 7 noiembrie l-a predat S.S.-ului, care a întocmit pe loc fişa individuală a fiecăruia dintre noi şi ne-a expediat spre Reichul hitlerist.”[5]

În lagărul fascist de concentrare Buchenwald, la mijlocul anului 1944 a luat fiinţă, cu aprobarea comitetului de partid ilegal pe întregul lagăr, o organizaţie de partid a grupului român şi maghiar, care la sfârşitul anului 1944, a cuprins 11 membri. Majoritatea membrilor celulei au provenit din nordul Transilvaniei (Kohn Hillel, Anton Cionca, Petru şi Gavril Mureşan, Iosif Micu, Ludovic Raţiu, Carol Raucher şi alţii). Legătura superioară permanentă a organizaţiei era

[5] Gheorghe Sebaestyèn, *Trei luni la Buchenwald – Amintiri*, 1985 (mss.).

comunistul german August Groel, membru al comitetului internaţional pe întregul lagăr. Activitatea organizaţiei s-a desfăşurat specific *lagărului Buchenwald*. Hotărârile se luau prin consultarea membrilor organizaţiei, iar sarcinile se trasau prin „legătura superioară”; un singur om cunoştea şi răspundea de activitatea unui membru de partid. Crearea şi activizarea unei organizaţii comuniste proprii au înlesnit integrarea în mişcarea de rezistenţă din lagăr iniţiată de comuniştii germani încă în primii ani ai existenţei lagărului. Organizaţia noastră comunistă la sfârşitul anului 1944 a activizat şi o largă organizaţie antifascistă care într-o formă sau alta şi-a extins influenţa asupra a mii de deţinuţi, în mod deosebit evrei proveniţi din nordul Transilvaniei, deportaţi de autorităţile horthyste începând cu luna mai 1944. Menţionez, că contrar unor statistici de largă circulaţie – la eliberarea lagărului Buchenwald numărul cetăţenilor proveniţi din nordul Transilvaniei a fost de peste 1.000. În statisticile ei figurează ca unguri deoarece au fost deportaţi din patria lor vremelnic ocupată de unguri în urma Dictatului de la Viena.

Partidul comunist a fost promotorul şi conducătorul unei largi organizaţii antifasciste. Ea a înlesnit salvarea şi ajutorarea deportaţilor şi depistarea deţinuţilor antifascişti în scopul desfăşurării muncii politice şi protejarea arestaţilor.

Membrii organizaţiei de partid au acţionat şi în colaborare cu alte organizaţii de partid pe teritoriul blocului în care au trăit şi activat.

Încă în perioada ilegalităţii, organizaţia de partid s-a preocupat de educarea tinerilor existenţi în lagăr şi de pregătirea lor în vederea creării unei organizaţii comuniste de tineret. După autoeliberare, numărul tinerilor cuprinşi în organizaţie era de 18, în jurul cărora gravita o organizaţie antifascistă care număra peste 200 de tineri. Scopul principal al organizaţiei a fost pregătirea pentru viaţă a acestor tineri traumatizaţi psihic şi fizic, educaţia patriotică şi comunistă şi pregătirea lor pentru reîntoarcerea acasă. Organizaţia comunistă de tineret din Buchenwald a fost condusă şi îndrumată direct de partid prin reprezentantul ei, iar secretarul organizaţiei tineretului comunist din Buchenwald a

fost tânărul clujean Vasile Székely.

Prezentul volum despre Buchenwald evocă forţa morală a comuniştilor tuturor naţiunilor din lagăr care s-au autoeliberat eroic, lupta dusă de comunişti pentru a rezista terorii S.S.-ului, lupta pentru viaţă, pentru eliberare şi reîntoarcere în patria noastră, în România liberă.

Peste timp şi spaţiu geografic această carte este în primul rând încă un act de acuzare împotriva fascismului – ruşinea secolului al XX-lea –, un act de acuzare împotriva acelora care ne-au mutilat ţara, sufletele şi care au făcut să ne sece lacrimile, bucuriile. Dar ca în poveştile noastre din bătrâni, care reflectă robustul optimism al neamului românesc, şi în volumul de faţă răul este înfrânt şi încetul cu încetul se tămăduiesc rănile. Peste ceea ce nu reuşeşte să vindece o generaţie, generaţiile viitoare vor face acest lucru şi vor ridica un edificiu material şi uman tot mai măreţ, demn de mileniul pe care îl încheiem.

Amintiri din altă lume

Nu-i dădeai vârsta. Avea o faţă senină, o piele întinsă şi chiar o mână de prospeţime, iar în părul său negru numai foarte atent puteai descoperi câte un fir alb. S-ar părea că această fiinţă a ajuns în floarea vârstei fără dramatice zguduiri. Viaţa i s-a scurs pentru că trebuia să se scurgă şi acum la acest prag pe care omul îi păşeşte atât de greu, omul este împins înainte de toate: de bucuria marilor trăiri, a satisfacţiilor personale. Dacă te uitai însă atent în ochii lui, acolo în adâncuri unde se poate citi în sufletul omului, observai scene apocaliptice, trăiri inimaginabile, o viaţă tulburător de dureroasă, dar dreaptă şi demnă. De aici cavalcada simţămintelor, de aici neliniştitoarea instabilitate acolo în adâncul irisului unde ca luna pe faţa unui lac se reflectă sufletul. Aceste raze tremurătoare provocau şi tremurul mâinii pe care numai atent îl puteai descoperi.

Era o zi târzie de vară, cu miros de brad, cu parfumul fânului aşezat în stog, cu fel de fel de zvonuri de viaţă, cu

triluri de păsări, cu ţârâitul greierilor în iarbă şi oameni. Dar ce-l făcea să fie cuprins de nelinişte? Ce-l făcea ca toată fiinţa sa să se transforme în ceva nedefinit de dureros, de neconceput de dureros, insuportabil de dureros?... Amintirile!

Au trecut mai mult de treizeci de ani, o viaţă de om, de când s-a sfârşit coşmarul unei inimaginabile realităţi omeneşti. S-a sfârşit... Pe atunci tânăr, plin de înaripate visuri pentru tămăduirea rănilor multîncercatului homo-sapiens maturizat, credea cu o forţă de neînvins că odată vindecată rana, odată tămăduit beteşugul, cele văzute şi trăite vor fi tot mai umbrite, înceţoşate de timpul care vindecă totul, – că va sosi momentul dacă nu chiar al liniştii sufleteşti, cel puţin al echilibrului. Dar... cei din jurul său care îl credeau aţipit, gândind sau contemplând, îl surprindeau câte o dată cu o privire aţintită spre tavan şi cu degetele bătând în neştire lemnul canapelei pe care stătea întins. Atunci gândurile lui erau departe, foarte departe în timp şi spaţiu, conştiinţa gonindu-i acele vedenii care toată viaţa i-au amărât zilele şi nopţile ciudate, chinuite de nesomn şi care i-au alimentat coşmarurile. Vedeniile au făcut ca atunci când bucuria trebuia să-l copleşească, în colţul gurii să se aşeze un surâs forţat, sarcastic, crispat. Această invaliditate părea întâi să fie ceva trecător, dar trăirile au fost prea aproape ca să le „poţi uita”. Credea cu multă convingere că e vorba de ceva trecător, – însă odată cu scurgerea anilor şi-a dat seama că suferă de o maladie incurabilă. Bucuria de a trăi, simfonia familiei, parfumul patriei – îl făceau să nu-şi pună capăt zilelor. Viaţa trebuia trăită şi trebuie deci să se supună legii existenţei. Dar totodată, trebuia luat act că în existenţa lui – fiu al generaţiei lagărelor –, incomensurabila durere, coexistă într-o simbioză veşnică cu însăşi viaţa.

În după-amiezile liniştite de primăvară, când razele blânde ale unui soare căldicel pătrundeau de-a curmezişul în încăperea liniştită înconjurată cu rafturi încărcate cu file care conţin atâtea înţelepciuni îşi punea mereu întrebarea – pentru ce raţiunea umană e sinonimă cu suferinţa? Conştiinţa de a fi *drept* şi *om* în timpurile neomeniei înseamnă să porţi pe umerii tăi povara vieţilor stinse înainte de vreme? Oare tu –

om care trăieşti, care ai supravieţuit – înseamnă să-ţi iei pe umeri zecile de mii de suferinţe care s-au răspândit în neant? Au fost luni şi ani când avea certitudinea că după cele petrecute la Buchenwald, e nedrept să exişti, să respiri, să mai fii om pentru o existenţă umană. Acestea au fost momentele de remuşcări, momente când omul şi-a dat seama că armele au fost slabe, anemice faţă de duşmanul hain înarmat până în dinţi, cu tot eroismul deţinuţilor care va fi slăvit de-a pururi. În anii aceia paloarea feţii a fost mai pronunţată, ochii mai pierduţi în orbite, tristeţea mai profundă, mai adâncă ca abisurile oceanului. În anii aceia, se întâmpla de multe ori ca stând aşa cu ochii deschişi aţintiţi asupra unui punct fix din cameră, să-i apară în faţa ochilor, aşa dintr-odată, o mână cu degete îndoite, încremenite pentru veşnicie, parcă vrând să scormonească o bucată de ţărână de care nu avea parte. Să-i apară în faţa ochilor, una, nouă, zeci de arătări. Feţe bătrâne, tinere, bărboşi sau pe care puful nici nu a apucat să se aşeze, feţe diferite, de diferite dimensiuni. Craniile unor schelete, care aveau ochii sticloşi, întrebători, plini de reproşuri, şi care se uitau la el cu disperare în încremenirea lor. Dar vai! Aceste priviri nu erau arătări, nu erau halucinaţiile unei imaginaţii bolnave, aceste priviri existau aievea. Ele aparţineau unor oameni – fii ai Europei şi ai neamului românesc, care au respirat, au raţionat, au gândit, au sperat. Aceste vedenii când îl asaltau nu îi era teamă. Se simţea că le aparţine lor, că le-a fost prieten, aliat până la sacrificiul suprem pe care-l oferea, fără niciun regret! Dar soarta a vrut ca el să trăiască şi să suporte povara acestor priviri sticloase care cutreieră infinitul cu adânc reproş adresat umanităţii.

Războiul se terminase demult. În vâltoarea luptei pentru a construi o lume a dreptăţii, o lume a omului, o ţară a ta, a tuturor fiilor patriei, imaginile apocaliptice ale lagărului mai dăinuiau încă. Viziunile danteşti nu mai aveau aceeaşi forţă zdrobitoare. Câteodată mai păleau, se mai îndepărtau, a început să simtă noţiunea timp. „A trecut timpul”. Într-o după-amiază s-a trezit că a rostit fraza de mai sus ca un posedat. Şi apoi totul se repeta de la început. Revedea, de parcă atunci s-

ar fi întâmplat, carul cu roţi de cauciuc cu care transportau morţii la crematoriu. El nu şi-a dat seama că acele mâini îndreptate spre cer, dintre sute de cadavre, acele groteşti încleştări, înlănţuiri de mâini, picioare şi capete, acea lume pentru care nu mai există decât veşnica tăcere sau cenuşa veşniciei, va face să se cutremure el, copiii şi copiii copiilor săi, va face să se cutremure cei ce-şi vor da seama de tragedia prin care a trecut omenirea.

În momentele de răgaz, în dialogul său cu aceste vedenii, calm şi liniştit cântărea tot ceea ce a pierdut omenirea în urma acestui cataclism iar morţii aceia dragi – fii ai tuturor naţiunilor Europei, – francezi, polonezi, ruşi, germani, olandezi, cehi, iugoslavi, români, danezi, spanioli, unguri, evrei, belgieni şi copii ai altor naţii îi dădeau răspunsul: omenia. În concepţia umană a secolului XX – monstruozităţile de la Buchenwald erau pur şi simplu de neconceput. Dacă cineva ar fi cutezat să afirme că aşa ceva este posibil în era luminii, în secolul marii înălţări umane, răspunsul ar fi fost „sunt vedeniile unei minţi rătăcite”. Da, se ştia că fascismul a ridicat crima la rang de principiu politic, dar că el va fi în stare să dea viaţă ideologiei morţii, puţini credeau. Ce vor spune copiii noştri, nepoţii noştri, generaţiile viitoare, nu despre acei oameni care au degradat existenţa umană, ci despre aceia care au admis căderea în prăpastie fără a opune rezistenţă. Este adevărat – se va spune – dar s-a plătit tributul de sânge, un grav şi dureros tribut şi la Buchenwald. Dar acest lucru nu schimbă fondul problemei. Oamenii nu şi-au făcut datoria atunci când trebuia, atunci când se putea. Şi aşa – contemplând, dintr-odată s-a cutremurat observând că în colţul ochilor i-au apărut mărgele de rouă. L-a copleşit mila pentru milioanele ele oameni care ar fi putut încă trăi, să se bucure de soare, lumină, de viaţă.

I-au crescut copiii. Au început întrebări cu nemiluita despre existenţă, despre a fi sau a nu fi. Pentru ce luminează soarele? Pentru ce creşte iarba? Pentru ce trăim şi alţii nu trăiesc? Întrebări, întrebări la care nu era uşor de răspuns. În mod deosebit, ultima întrebare i-a provocat o nelinişte, o tulburare deosebită. Ce să spună copiilor? Pentru ce trăim

noi? Că am avut noroc!?... Dar ce noroc mai e acela când simţi că fiecare respiraţie e un reproş din partea milioanelor de fiinţe neînsufleţite, omorâte prin inaniţie, bătăi, prin boli provocate, prin împuşcare sau otrăvire. Ce să le răspunzi inocenţilor copii, cu nevinovatele lor întrebări? Că au avut şansa ca el să nu fie torturat de gestapovişti sau de S.S. pentru tainele rezistenţei? Aceste reproşuri pentru simplul fapt că exişti, nu le poate înţelege decât acela care a trăit în mod conştient existenţa lagărului, atunci când şansa pentru a supravieţui era minimă, iar perspectiva unei renaşteri umane părea mai mult o utopie, dar în care se credea fără margini!

Au urmat apoi groaznicele îndoieli. Când s-au născut fiinţele iubite a fost copleşit de măreţia momentului. A fost tulburat de bucuria continuităţii, pentru că a crezut, ca atunci la început de drum, că acestui pământ drag îi este hărăzit să poarte pe solul său oameni fericiţi cu copii mulţi, jucăuşi şi zglobii, inteligenţi şi sănătoşi care să asigure perpetuarea nu numai a propriului popor, ci şi a speciei umane.

A avut neşansa să-şi vadă copilul mai mare suferind de o maladie gravă, îndelungată. Cât de negre i-au fost gândurile, cât de întunecate simţămintele, cât de apăsătoare i-a fost inima. De câte ori tâmplele îi zvâcneau şi îşi zicea: „nu, n-ar fi trebuit să am copii. Lagărul ne-a luat dreptul ca să fim reprezentanţii egali ai umanităţii. Tina cu care ne-a uns, n-o poate şterge o generaţie, nici două”. Se frământa în taină, înghiţea a amar, se simţea neajutorat, disperant de singur. Fiecare criză de sufocare a copilului, se amplifica în sufletul său şi-i crea valuri tulburi, mocirlă sufletească adusă de viitura lagărului, de zecile de mii de nevinovaţi care n-au putut fi salvaţi de la moarte. Fetiţa, duios de blajină, cu părul mătăsos auriu, de o inteligenţă sclipitoare, care trebuia însă purtată pe braţe ca să poală respira, i-a dezechilibrat şi mai mult sufletul zbuciumat şi aşa plin aproape până la refuz cu durerea destinului uman. Apoi mai era şi al doilea copil. Dacă picioarele îi erau mai curbate, concluzia era „degenerare din cauza alimentaţiei”, „consecinţele torturii de la D.E.F.”, „repercusiunile unor boli inoculate deţinuţilor de diabolice minţi hitleriste”. Calvarul primilor ani ai grijii pentru copii l-au

zguduit într-atât încât a început să dea semne vădite de oboseală, de iritare a sistemului nervos. Acum nu mai era vorba numai de ceva psihic, ci şi de ceva biologic. Cu trecerea anilor copiii au crescut, s-au mai liniştit tulburătoarele valuri, dar „teama” pentru copii, pentru aceşti copii ai „unui fost deţinut într-un lagăr hitlerist” niciodată nu s-a stins. Dar nici nu se putea stinge. Conştiinţa umană nu i-a dat dreptul la linişte nici când a fost vorba de copiii săi, dar nici de-al altora care au fost în situaţia sa. În clipe de cumpănă, de adânci meditaţii, de căutări febrile de răspunsuri, faptul care i-a dat tăria de a putea trăi a fost munca, o muncă dreaptă, cinstită, subordonată în toate resorturile sale – de la cel mai neînsemnat mecanism până la cel mai complex – cauzei viitorului de aur al ţării, al omenirii. Când era vorba de muncă, inima-i putea cântări o tonă, mintea putea să-i fie oricât de grea. Atunci impulsurile vieţii se dovedeau a fi mai tari!

Cu diferite prilejuri, a pus piciorul pe pământul Republicii Democrate Germane. A vizitat oraşul Weimar, casa în care Gothe a cerut pentru omenire „Mehr Licht”. Cu încetul s-a vindecat şi plaga leproasă de pe corpul naţiunii germane. Numai zece kilometri îl despărţea de Buchenwald, dar n-a vrut să revadă locul supliciului. Pe pământul german, totdeauna îl chinuiau simţăminte contradictorii. Pe de o parte se gândea la tovarăşii săi de luptă şi suferinţă germani, oameni demni, curajoşi, care de multe ori cu preţul jertfei supreme au salvat ce s-a mai putut salva, iar pe de altă parte îl rodea convingerea că mai e mult, foarte mult de făcut ca „epidemia” ciumei brune, rămăşiţele flagelului să fie stârpite. Germania renăscută îl primea cu braţe deschise, el n-a putut să fie însă decât „supravieţuitorul lagărului hitlerist” taciturn şi dureros de trist.

Totuşi într-o zi s-a hotărât. Se împliniseră douăzeci şi cinci de ani de la eliberarea Buchenwaldului. A fost într-un grup de oameni de cultură din toate colţurile Europei. N-a făcut scene dramatice, n-a plâns. Când a trecut pragul „Porţii plângerii”, după ce a străbătut „Drumul de sânge”, în inima şi în mintea sa s-a produs un gol. Parcă n-ar fi fost om cu raţiune, cu simţăminte, – ci ceva ireal, blestemat de ireal.

A rugat să fie lăsat singur. Ca un somnambul a început să coboare la vale pe fostul Appellplatz. Iar acolo unde ruinele mai semnalau locul blocurilor de ieri, simţămintele au început să se reverse atât de tumultoase, încât la un moment dat, a simţit că se prăbuşeşte. Dar nu s-a prăbuşit! S-a aplecat cu pietate în faţa plăcii care amintea de locul barăcilor comisarilor politici ruşi, de locul în care, în ultimele zile ale existenţei lagărului, i s-a salvat viaţa, şi a început să caute urmele existenţei sale de Häftling, de combatant. Cât de puţine urme? În locul faimosului bloc 84, o pădurice tânără, plăpândă, căuta să acopere teritoriul fostului lagăr. Ici-colo câte o piatră „funerară” mai amintea de „Gros Revier”-ul – centrul rezistenţei – de blocul 61, locul crimelor celor mai bestiale. Cum păşea i se părea că drumeagul de sub picioare era însăşi cenuşa corpurilor omeneşti deformate de mizerabila existenţă buchenwaldiană, din craniile celor ucişi şi batjocoriţi, din inimile tovarăşilor de suferinţă şi a copiilor scheletici din care puţini au fost salvaţi ca prin minune. Ar fi vrut să stea locului, să nu mai facă niciun pas, să se arunce la pământ şi să mângâie cenuşa reproşurilor, cenuşa durerilor. Un publicist din Budapesta a observat că se petrece ceva grav cu el şi l-a sprijinit să urce dealul. Apoi pe „Aleea naţiunilor” a depus o jerbă de flori la monumentul ridicat în amintirea militanţilor şi patrioţilor români, a eroilor căzuţi într-o luptă inegală, iar la cripta turnului monumentului a depus o coroana de flori în numele tuturor naţiunilor prezente atunci acolo. Umbla ca o nălucă. Seara, într-o localitate de lângă Buchenwald, un fost deţinut – originar din Weimar, – l-a recunoscut, l-a îmbrăţişat şi a plâns. Dar atunci a fost ca o piatră de mormânt – făcută pentru suferinţă – care tace, cu o tăcere dureros de mută.

A existat un început cu sânge şi moarte

Au fost şi alte lagăre în care crimele hitleriştilor au atins cote mai înalte ca la Buchenwald! Şi totuşi acest pământ însângerat, înnobilat în decursul existenţei sale de măreţia

luptelor deţinuţilor din rezistenţă, a devenit ceva cu totul aparte în sistemul concentraţional al naţional-socialismului.

Încă de la înfiinţarea sa – în iulie 1937 – lagărul de la Buchenwald avea rolul de a fi ascuţişul de baionetă îndreptat împotriva a tot ceea ce omul a creat omenesc, împotriva culturii, a generozităţii, a conştiinţei, a gândirii şi progresului uman. De fapt, era o continuare a cinismului mărturisit al individului numărul doi în ierarhia nazistă, care afirma flegmatic: „Când aud de cultură îmi vine să trag cu pistolul”. De la oraşul cetate al iluminismului german în care au trăit titani ca Goethe, Schiller, de la locul în care s-a visat o societate umană dreaptă până la povârnişul Ettersbergului[6] nu sunt decât zece kilometri şi ceva. Aici!... Da, aici, chiar în locul atât de des amintit de Goethe şi *nu într-alt loc*, au *vrut* hitleriştii să dureze o împărăţie a dezumanizării, a antigândirii, a antibucuriei, a antiprogresului! Buchenwald, încă de la înfiinţarea sa a fost o provocare plină de sadism adresată viitorului Germaniei şi al umanităţii. Dar sfidătoarea provocare de la bun început a fost respinsă cu demnitate, de multe ori cu preţul vieţii, de către deţinuţii politici.

„Lagărele de concentrare (de tip hitlerist, n.n.) au fost înfiinţate de sistemul nazist pentru a înfrânge rezistenţa poporului german împotriva dictaturii fasciste şi a pregătirilor de război. Antifasciştii germani au fost primii deţinuţi. Neînfrânţi, convinşi de justeţea şi dreptatea cauzei lor, ei niciodată n-au renunţat la luptă. Ei au fost reprezentanţii unei alte Germanii, mai bune, erau salvatorii adevăratei onoare naţională germană. După izbucnirea celui de-al doilea război mondial, hitlerismul fascist a adunat patrioţii din toate ţările pe care le-a subjugat, în lagăre de concentrare. Terorii S.S.-ului i s-a opus o rezistenţă internaţională. În fruntea acestei aprige şi inegale lupte se aflau comuniştii! Antifasciştii în acest lagăr au contribuit la victoria omenirii asupra barbariei”[7].

Nu trebuia să fii comunist ca să „fii apt” pentru a fi trimis la

[6] Povârniş calcaros situat la nord de Weimar, înalt de 481 m. (n.n.).

[7] Din ghidul oficial al „Oraşului muzeu şi de amintire”, „Buchenwald”.

Buchenwald – „lagăr prin excelenţă politic în toată existenţa sa”. Sufereau aici, alături de comunişti, social-democraţi, reprezentanţi ai burgheziei liberale, creştini care nu găseau compatibilă crima cu morala creştină, evrei şi mulţi, mulţi patrioţi de diferite naţionalităţi fără ca ei să fi aparţinut vreunei grupări politice. Dar ei au *devenit* „deţinuţi politici”, deoarece n-au putut accepta ca patria lor să fie cotropită, jefuită de năvălitori mai barbari decât orice alte seminţii barbare care de-a lungul timpului au călcat pământul Europei.

Istoria Buchenwaldului a fost scrisă cu sânge nevinovat, mai înainte ca românii şi cetăţenii români să fi cunoscut iadul cu vânturi aspre de pe Ettersberg.

Selectarea faptelor a fost făcută fără părtinire, dar tot ce s-a gândit şi aplicat din partea hitleriştilor, ca de altfel însăşi existenţa lagărului, era monstruos de nedrept pentru a fi „scuzabil”. Câteva date în legătură cu aceasta sunt convingătoare.

„Zeltul” (Cortul) în noţiunea Buchenwaldului era sinonim cu masacrul. Faima şi-a dobândit-o încă din anul 1939, după agresiunea împotriva Poloniei. În colţul stâng al Appellplatzului au fost ridicate cinci corturi uriaşe în care – în strictă izolare – au fost înghesuiţi mii de prizonieri de război, ofiţeri, patrioţi şi adversari politici polonezi. Hrana şi condiţiile de viaţă erau de fapt – executarea unei condamnări la „moarte lentă”, dar inevitabilă. În câteva luni de zile respectivele corturi uriaşe, pline de noroi şi de oameni lihniţi de foame, seceraţi de boli, de „schelete mişcătoare” au devenit depopulate. Nu se ştie dacă a mai rămas măcar un supravieţuitor care să povestească generaţiilor viitoare acel înfiorător asasinat în masă.

În partea de vest a lagărului se afla o clădire, un fost grajd, transformat într-o „instituţie sanitară”. Călăii S.S.-işti îmbrăcaţi în halate albe – minciună cinică, laşă, ce caracteriza întregul sistem de exterminare în masă a naziştilor – îi luau în primire pe deţinuţi. Pe acel loc, executând „ordinul” cu privire la „comisarii sovietici” – au fost exterminaţi în octombrie 1941 – aproape 7.800 de ofiţeri şi soldaţi prizonieri de război sovietici. Cifra este aproximativă, deoarece a fost luată după

numărarea de către un deţinut a hainelor celor morţi. Laşitatea hitleriştilor a mers până într-acolo, încât, n-au îndrăznit să-şi execute „duşmanii” aşa cum se execută un om, un adversar, aducându-l în faţa plutonului. Au *inventat* un „aparat de măsură al înălţimii corpului”, dispozitiv care avea un oficiu ce străbătea peretele. Prin deschizătura mascată mâna călăului trimitea victimei gloanţele în ceafă. Crimă deosebit de laşă, „demnă” de S.S. şi de „imperiul nazist”!

Buchenwaldul a devenit cunoscut prin diversitatea diabolică a crimei. Va trebui să treacă mult, foarte mult timp până ce conştiinţa umană se va uşura de povara apocaliptică, a existenţei unei fiinţe născută de o mamă, făptură care să dispună uciderea unor oameni tineri, în puterea vârstei, copiii unor părinţi, numai pentru că aceştia aveau un tatuaj frumos. Cazul Ilse Koch, cu abajururile din tatuaje umane, cu cărţile legate în piele de om, nu era doar un nefericit caz patologic, „raţiunea funestă” a unei minţi rătăcite, nici măcar abuzul sadicului, ci era însăşi concepţia firească a fascismului ca ideologie despre om şi umanitate.

În Buchenwald, crima era prezentă în fiecare minut, în fiecare secundă. Diferenţa era doar că unele crime au fost sesizate, iar altele s-au petrecut într-un disperat anonimat. O crimă de mare răsunet – pe care V. Kuzneţov o descrie într-un reportaj, – a fost cea comisă împotriva lui Ernst Thälmann – preşedintele Partidului Comunist German, militant de seamă al mişcării muncitoreşti internaţionale.

„Printr-o uşă întredeschisă de la subsolul pavilionului pentru bolnavii contagioşi, aflat într-un colţ al lagărului, se strecura una câte una, umbre. S.S.-iştii ocoleau cu grijă pavilionul de izolare. Care dintre ei îşi putea închipui că la adăpostul zidurilor ei groase are loc o şedinţă a comitetului ilegal al rezistenţei din Buchenwald?

[...]

În subsol, în jurul unei mese acoperite cu pânză roşie s-au adunat câteva zeci de oameni în haine vărgate. Lumina lanternei smulge din întuneric portretul unui bărbat cu capul ras, cu ochii limpezi şi plini de bărbăţie...

În noaptea de 17 spre 18 august, S.S.-iştii l-au adus pe Ernst Thälmann din închisoarea Bautzen, la Buchenwald, unde în zorii zilei de 18 august l-au ucis în mod bestial în curtea crematoriului. Fasciştii au încercat să şteargă urmele crimei. Dar unul dintre deţinuţi, un polonez care lucra la crematoriu, a fost, întâmplător, martorul acelui asasinat mârşav. Un alt deţinut, un german, a recunoscut haina lui Thälmann însângerată şi ciuruită de gloanţe. Trista veste a făcut ocolul lagărului.

Antifasciştii au hotărât să cinstească amintirea conducătorului căzut. Era o manifestare îndrăzneaţă, nemaiauzită, sub nasul S.S.-iştilor, sfidând automatele lor, a fost organizată o adevărată şedinţă de doliu.

Şedinţa a fost pregătită ca o acţiune de luptă. Totul a fost chibzuit, luat în consideraţie şi cântărit până în cele mai mici amănunte. Unul dintre deţinuţi a schiţat în cărbune pe ascuns, pe o hârtie pusă pe perete, portretul lui Tedy (aşa îl numeau pe Ernst Thälmann tovarăşii de partid). Un altul a subtilizat lanterna unui paznic neatent, un al treilea a rupt câteva flori. Pereţii subsolului au fost acoperiţi cu hârtie neagră. N-a fost uitată nici muzica, s-a hotărât să fie chemat la şedinţa de doliu şi cvartetul de violonişti cehi din lagăr.

Comitetul ilegal a luat toate măsurile de precauţie.

Intrările „secţiei izolare” erau păzite de oameni de încredere. La fiecare 20 de paşi au fost puse posturi de control. Parola era „optsprezece” (ziua morţii lui Thälmann).

Toate naţiunile ai căror fii erau închişi în dosul sârmei ghimpate a Buchenwaldului şi-au trimis reprezentanţii la această şedinţă.

Şi iată-ne adunaţi pe toţi! Lângă portretul lui Thälmann stă nemişcată, într-o tăcere îndurerată, garda de onoare – şase prizonieri de război sovietici. Sub bolţile sumbre şi apăsătoare ale subsolului răsună cântecul revoluţionar.

«Voi jertfă căzut-aţi în lupta cea grea».

Viorile plâng. Câteva lacrimi bărbăteşti se rostogolesc pe obrajii supţi. Se ridică un bărbat cărunt, lat în umeri. Pe haina lui stă scris numărul 5044. Este Robert Siewert, vechi revoluţionar german. Glasul i se frânge de emoţie. Îşi

aminteşte de ultima întâlnire cu Thälmann la închisoarea Moabit. N-au putut să schimbe decât o privire şi să se salute după tradiţiile celor din Rotfront (Frontul roşu) – mâna stângă ridicată cu pumnul strâns...

— Să jurăm în numele lui Thälmann – spune Robert Siewert, că vom continua lupta noastră fără teamă şi fără şovăire, aşa cum ne-a învăţat el...

O clipă de tăcere. Într-un avânt spontan, toţi ridică pumnii strânşi. Viorile nu mai plâng. Ele cheamă la luptă. Se aud accentele hotărâte ale „Internaţionalei", căreia i se alătură vocile în surdină ale celor de faţă"[8].

La Buchenwald, moartea a fost înfruntată bărbăteşte, crima a fost nu numai o chemare la vigilenţă, ci şi un îndemn la luptă. La această manifestare internaţională a participat şi un reprezentant al viitorului grup român al cărui nucleu a fost deja format.

Am fost solicitaţi ca prin talentatul violonist antifascist, dar nu comunist, din grupul nostru să contribuim la programul de doliu. S-a garantat pentru cinstea şi încrederea care merita acest om aşa încât acordurile Requiernului în subsol au fost cântate şi de un membru din grupul nostru. La câteva săptămâni după această manifestare îndrăzneaţă, au început arestările. A fost ridicat şi violonistul. Întreaga organizaţie era în alertă. Dar omul a tăcut. Vestea eliberării violonistului a avut asupra deţinuţilor proveniţi din România un efect deosebit. Am avut măreţul sentiment că există o puternică forţă de organizare, că toţi comuniştii ţin sus flacăra vie a solidarităţii revoluţionare, că există spirit combativ, fapt care presupune o disciplină extraordinară. Tot cu prilejul „adunării de doliu" ne-am convins încă o dată că există două Germanii şi că fiii Germaniei antifasciste, cu riscul sacrificiului suprem, sunt oricând gata de luptă.

A existat un început de luptă la Buchenwald. Deţinuţii, în marea lor majoritate aveau încredere nealterată în viitorul luminos al omenirii atunci când luptau şi se pregăteau chiar

[8] V. Kuzneţov, *Reportaj*.

să-şi dea viaţa. Dacă S.S.-ul a reuşit să iasă biruitor, secerând fără cruţare victimele – 55.000 în perioada existenţei lagărului – măreţia Buchenwaldului constă în riposta care ardea în ochii celor vii, sau în ochii acelora care se pregăteau pentru veşnica tăcere, riposta pe care S.S.-iştii n-au reuşit s-o anihileze niciodată. La Buchenwald a existat o simbioză între moarte şi viaţă, între înspăimântătoarea durere şi incomensurabilele bucurii, între prezentul blestemat şi viitorul luminos, între resemnare şi speranţă, între pasivitate şi luptă – în final ultima ieşind biruitoare. La Buchenwald a existat raţiune combatantă, revoluţionară, gândire calitativ superioară raţiunii obişnuite, care n-a putut fi sesizată de nazişti deoarece aceştia nu erau capabili s-o înţeleagă. Dintr-o asemenea raţiune s-a născut şi „grupul român” din lagăr, ca fii ai Partidului Comunist Român sau ai Uniunii Tineretului Comunist, militanţii acestui partid, ai acestui pământ. Ei au fost militanţi şi în Spania republicană şi în rezistenţa franceză şi la Buchenwald şi în alte multe locuri unde se lupta pentru viitorul umanităţii.

Iată câteva reflecţii despre naşterea grupului român din Buchenwald, făcute de Georges.

După aflarea ştirii că pe frontul de Est armatele sovietice îşi desfăşoară cu succes ofensiva, iar în România poporul a înfăptuit victorios insurecţia armată, că eliberarea nordului Transilvaniei este iminentă şi că frontul se va apropia de Ungaria, comuniştii români şi unguri au apreciat că în faţa acestei situaţii regimul horthyst va înăspri măsurile de teroare. Era deci de aşteptat un nou val de deportări din Ungaria şi teritoriile ocupate de aceasta, spre lagărele din Germania. Crearea şi activitatea unei organizaţii comuniste formată din români, unguri şi evrei, trebuia să înlesnească, şi a înlesnit, ajutorarea deportaţilor şi depistarea deţinuţilor antifascişti în scopul desfăşurării muncii politice între românii şi maghiarii care aveau să sosească în număr mare. Comuniştii români şi unguri deportaţi la Buchenwald au înfiinţat în august – septembrie 1944, o celulă de partid. Alături de celelalte celule comuniste şi organizaţii antifasciste ale altor naţionalităţi din lagăr, aceea a comuniştilor români şi

unguri şi organizaţia antifascistă respectivă au desfăşurat în mare taină, sub îndrumarea Comitetului ilegal pe întregul lagăr, o activitate de informare şi orientare politică, de organizare a unor acţiuni în spiritul solidarităţii şi într-ajutorării deţinuţilor, precum şi pregătirea militară în vederea unei eventuale acţiuni insurecţionale.

Se poate că cei care au supravieţuit lagărului hitlerist, combatanţi neînfricaţi sau soldaţi de rând – anonimi – abia atunci au înţeles ce înseamnă îmbinarea sarcinilor naţionale cu cele internaţionale. În jurul organizaţiei comuniste, se construia un edificiu din suflete dornice de libertate, de trupuri chinuite, însă cu gânduri înaripate spre o lume a omeniei, o lume raţională, pură, curăţată de zgura acelui prezent. Totodată însă, acest edificiu era îndrumat de Comitetul ilegal pe întregul lagăr al mişcării de rezistenţă buchenwaldiană. Un combatant de cum a păşit pragul unei încăperi, aparţinea şi comunităţii oamenilor care luptau pe acel loc, precum şi unei problematici, de multe ori foarte complexă, acelei părţi din marea baricadă. Odată intraţi în lagăr, aceşti oameni erau cu gândul la eliberarea propriei lor patrii, la tovarăşii lor de luptă şi de suferinţă, simţind alături tovarăşii de luptă ai naţiunilor, mari sau mici, existente în lagăr. Aici trebuia căutată tăria şi eficacitatea rezistenţei din Buchenwald în momentele cele mai ameninţătoare pentru existenţa deţinuţilor din lagăr – fapt conjugat cu experienţa acumulată acolo de deţinuţii antifascişti în decursul multor ani de detenţie, în primul rând a germanilor, apoi a francezilor, ruşilor, spaniolilor, cehilor, polonezilor şi a altora.

Şi pentru grupul român a existat la Buchenwald un început cu sânge şi moarte! Moarte care nu i-a înspăimântat însă, ci a îndemnat oamenii, cu scrâşneli de dinţi, cu puteri sleite, să nu se lase doborâţi – să lupte!

Pe orice cărare ai apucat

Întâlnirea grupului de deţinuţi politici din nordul Transilvaniei predat naziştilor la Budapesta, cu cei din lagărul

de la Buchenwald a fost deosebit de dureroasă. Mai târziu, se vorbea atât de faptul că membrii acestui grup care erau gata să piară, cât şi despre neşansa avută de a intra „cu stângul” în lagărul suferinţelor inimaginabile. Häftlingul nr. 101.256 îşi aminteşte de sosirea la Buchenwald în felul următor:

„Noapte de decembrie, ceaţă, frig. Un tren al morţii soseşte în lagărul Buchenwald. Se deschid uşile vagoanelor de marfă în care acum au mai rămas în viaţă puţine persoane, frigul din timpul călătoriei şi-a cules o parte din victime. Lumină orbitoare de reflectoare, lătrat, de câini şi răcnetele S.S.-iştilor. Häftlingii care ne aşteptau rostogolesc din vagoane întâi cadavrele celor morţi în drumul de trei zile şi trei nopţi (dinadins prelungit n.a.) fără mâncare, fără apă, cu trupurile aproape îngheţate. S.S.-iştii lovind orbeşte, îi aruncă pe cei care mai sunt încă în viaţă. Clătinându-se de epuizare, de foame, de boli, deţinuţii se încolonează cu greu şi pornesc pe drumul calvarului, spre lagăr. Unii cad, soldaţii fascişti îi lovesc cu cizmele. Cine nu se ridică? O împuşcătură şi un scurt horcăit. Mai încolo câinii dresaţi se năpustesc asupra unuia, care semiconştient orbecăind, se îndepărtează de coloană. Se aude hârşcâitul muşcăturii de carne, un icnet şi apoi nimic.

Sosim în faţa porţii lagărului pe care cu litere de o şchioapă, turnate în fier forjat stă inscripţia „Jedem das seine” – „Fiecăruia ce i se cuvine”.

Suntem număraţi de către un ofiţer cu epoleţii auriţi, în rânduri de câte cinci, cu lovituri de cravaşă. Sunt al cincilea. Lovitura cravaşei îmi ustură umerii.

Pas alergător în noaptea neagră ca smoala, străpunsă din loc în loc de paloşele de lumină ale reflectoarelor de pe turnurile de pază, în care stau S.S.-işti în uniforme negre, cu degetul pe trăgaciul mitralierelor. Suntem goniţi în clădirea băii. Căldură infernală. Două mii de oameni şi nicio picătură de apă. În zorii zilei uzi leoarcă de transpiraţie, cu zbierete şi lovituri, suntem scoşi afară în ceaţă, frig, zăpadă. Ni se ordonă dezbrăcarea. Două mii de umbre complet despuiate, în frigul năprasnic care ne striveşte pieptul ca nişte cercuri încinse, muşchii se încordează dureros, iar zăpada ne arde

tălpile picioarelor goale. Stăm la rând pentru a intra la dezinfecţie. Unii se prăbuşesc. Doi S.S.-işti, în hohote de râs, încearcă să-i trezească, stropindu-i dintr-un furtun din care tâşneşte apă rece ca gheaţa. Degeaba! Nu mai mişcă. După o săptămână din cele două mii de deţinuţi mai sunt în viaţă doar vreo cinci sute – cei mai rezistenţi sau cei care au avut norocul să stea în primele rânduri şi să intre mai repede în clădire”[9].

La Buchenwald – ca de altfel şi în alte lagăre de concentrare hitleriste – au fost realităţi care au fost cu mult mai înspăimântătoare decât moartea, decât sfârşitul prin împuşcare sau îngheţ. O asemenea realitate a fost Zelt lagărul în care, după tragismul băii au fost încartiruiţi şi deţinuţii grupului român şi maghiar. Cine a avut de-a face cu monstrul denumit „Zelt” înseamnă că a cunoscut superlativul suferinţei. O iarnă aspră din Thüringia. Zeltul, împrejmuirea acoperită cu un fel de cort ridicat dincolo de lagărul mic, vis-à-vis de blocul 64, avea lungimea de circa 30–35 m, iar lăţimea de 15 m. În el arătări în „pijamale vărgate”, pe cap cu o tichie, pe piept cu un număr sub care, în general, se afla un triunghi roşu. Sânge, vlagă. În ochii S.S.-ului acest triunghi roşu era semnul stigmatizant care dădea mână liberă păzitorilor ordinii şi executanţilor celor mai inimaginabile şi înspăimântătoare atrocităţi. După eliberare s-a găsit în sala de instruire a S.S.-ului o inimă conservată, străpunsă de un glonte exact în punctul unde moartea survine imediat. Asemenea gesturi au fost încurajate. Zeltul nu era însă un loc în care se murea imediat. În această împrejmuire plină de blesteme, de horcăituri, de oftaturi, de ură neîmpăcată, de reproşuri, era de domeniul fantasticului să-ţi poţi imagina supravieţuirea. Întregul Zelt era nemobilat, cu excepţia unei mese primitive din scânduri, nici măcar trasă la rindea. Această împărăţie a infernului era împărţită în trei secţiuni: cea din mijloc mai lată, iar cele două de pe margini – marcate prin linia pe care cădeau stâlpii de susţinere ai uriaşului cort, – mai înguste, pe jos pământul cleios era călcat cu bocanci cu

[9] Din amintirile lui Ludovic Raţiu, fost Häftling la Buchenwald, 1974. (mss.).

tălpi din lemn sau cu „saboţi olandezi din lemn”. Acest pământ cleios, plin de miasme, de scârboase resturi, de miros de urină şi de fecale, datorită amestecării sale permanente, nu îngheţase, deşi temperatura a fost aproape ca cea de afară. În acest aşa-zis cort oamenii se zgribuleau şi mai mult, îşi ridicau gulerul şi reverul hainei vărgate, creându-şi iluzia că se pot apăra de ceva, de cineva, cu acest gest atât de familiar. Mai putea avea omul gânduri, speranţe şi vise, fără de care nu se poate trăi? În aparenţă, nu!

Când vedeai acele arătări fugind spre latrina primitivă îndurând gerul şi mai aspru de afară, când tot mai mulţi au fost aceia pe care i-a cuprins „diareea”, boală specifică lagărelor hitleriste datorită subalimentaţiei, lipsei de igienă, a infectării apei, aveai impresia că tot ce este aici în cel mai scurt timp va fi dat pieirii. A *nu fi* era numai o problemă de timp, o realitate de care nu puteai scăpa. Aşa se părea!

Dar chiar şi aceşti oameni au devenit ofensivi atunci când se împărţea acea fiertură denumită supă, gătită din sfecla furajeră, sau se împingeau şi se îmbrânceau atunci când se împărţeau acele 100 grame de pâine – greutate teoretică. Se încolonau pentru aşteptarea mâncării cu ore înainte, se înjurau în cele mai diferite limbi ale Europei şi erau unele momente când credeai că dezumanizarea atât de diabolic gândită, atât de meticulos pregătită, a *reuşit* formidabil.

Dacă ai fi vrut însă să studiezi mai atent aceste scene înfiorătoare, neredate încă în limita realului de niciun creator, narator sau plastician, de nicio imaginaţie, se observa că în dosul aparentului haos, la care participa în principal minoritatea, deţinuţi cu triunghiuri verzi (condamnaţi de drept comun), există ceva ce purta fizionomia unui lucru care semăna cu ceea ce noi numeam „existenţa conştientă”, fapt cu care se mândrea atât de mult specia umană. În acest blestemat haos parcă vedeai mintea funcţionând, gândind, plănuind. Parcă auzeai inimi care bat galopând pentru ceva, inimi care cred, care nu se lasă înfrânte. Dacă te uitai atent în ochii lor imediat descopereai că în cavalcada demenţei, mai există caractere. Cât de preţios a fost a descoperi această comoară care aici părea pierdută.

Într-un grup care şi-a început odiseea în nordul Transilvaniei cotropite, aceste caractere se conturau puternic. De arătat nici ei nu arătau altfel ca ceilalţi, dar în ochii lor se citea acel ceva despre care vorbeam, în multiple valenţe. Totul se polariza în jurul „Bătrânului” (Kohn Hillel), fost secretar al Partidului Comunist din nordul Transilvaniei. Privirile au fost aţintite asupra lui în primul rând din cauza grijii pentru supravieţuirea sa. Condamnat la muncă silnică pe viaţă, scăpat ca prin minune de ştreangul horthyst, obligaţia comuniştilor antifascişti care îl înconjurau era să facă totul ca să-l menţină în viaţă. Aceasta cu atât mai mult cu cât şi el simboliza tăria, voinţa şi certitudinea că lupta va continua şi foştii combatanţi nu vor pieri ca nişte obiecte uzate. Grupul se polariza mereu în jurul „Bătrânului” pentru că în el vedeau omul care *vrea* şi *poate* fi atunci acel punct de sprijin ce mişcă orice din loc, chiar şi în acel univers unde se aflau atunci, acolo, în lagăr.

Spre orele de prânz în mintea „Bătrânului” deja încolţise ideea, prima idee care a însemnat că a fost învins şi şocul „Zeltului”, care a durat aproape o zi. Concluzia! Masuri pentru supravieţuire!

În acest lagăr unde sunt atâţia deţinuţi politici şi probabil mii de comunişti, de combatanţi antifascişti, nu se poate ca să nu se găsească tovarăşi de luptă, cugeta „Bătrânul”. Apoi vom vedea!

Primul apel organizat în această direcţie a constat în faptul că antifasciştii – cei din grupul nostru – să se aşeze în aşa fel încât corpurile lor să se încălzească unul pe celălalt. Apoi, unii au primit sarcina să procure de unde vor putea bucăţele de scânduri. Scânduri să fie... S-a tras apoi noroiul la o parte, s-a făcut cu culcuş şi cu două din păturile primite după „baie” – doi care nu dormeau s-au acoperit cu o singură pătură – un corp sleit a fost acoperit. Primul – conform hotărârii colectivului – care a fost culcat, cu toate protestele sale, a fost „Bătrânul”. Era de necrezut, chiar de neimaginat, ca în acel iad, în acel du-te-vino, în mocirla mocirlelor, în acel infern să existe o insulă, să se nască un dram de speranţă. Şi totuşi ea s-a născut!

Bătrânul a fost trezit după ce s-a apreciat că a dormit o oră. Urmau apoi alţii la rând. Acest episod, deşi atât de puţin dătător de speranţă, i-a mai înviorat pe toţi tovarăşii de suferinţă. Cum te uitai la „Bătrân”, înalt, uscăţiv, stors de vlagă, de încercările vieţii, puteai descoperi pe faţa aceea brăzdată de cute, pe corpul sleit, pe ochii injectaţi de nesomn şi alte încercări, o viaţă plină de autodisciplină, de cumpătare, o viaţă pregătită pentru încercările care erau iminente să apară. Cei care aţipiseră stând în picioare, văzând metamorfoza petrecută cu „Bătrânul”, oricât de puţin plauzibil părea, în inima lor s-a cuibărit un dram de speranţă, o licărire de lumină. Este adevărat că la acest grup român din Zelt nu existenţa era pe prim plan, nu „a fi” era deviza supremă. Acolo, în adâncul conştiinţei, străbătea, în primul rând, lumina credinţei de a fi om demn de tine, de prezentul şi viitorul tău.

Cele două becuri care atârnau sus de tot pe „tavanul” Zeltului, făceau ca feţele desfigurate să semene şi mai mult a arătări. Pe unde te uitai, vedeai ochii căzuţi în adâncul orbitelor, pe feţe bărboase, ici-colea, se vedea câte o bucăţică de piele cadaverică, mâini murdare tremurânde, pe haine vărgate, soioase, urme de noroi şi de mâncare. Şi totuşi acest apocaliptic tablou deliberat creat de minţi tulburi naziste, n-a reuşit să stingă credinţa în victoria umană.

Şi când se părea că totul este în regulă, că mai există viaţă şi pentru zilele care urmează, dintr-odată un înspăimântător ţipăt ne chema la apel, la numărătoare, în faţa Zeltului. Abia atunci s-a putut vedea că în aparenţa unei încăperi populate cu oameni vii, cât de mulţi şi-au dat sufletul într-o zi. Iar ce va urma?...

Oameni din grupul nostru au văzut şi la Dachau, trupuri sleite de puteri. Dar aici ei păreau nişte umbre ce se mişcau încet, de colo-colo. În priviri li se citea groaza. Alţii însă priveau către ieşire, absenţi cu totul la ceea ce se petrecea în jurul lor. Mişcările le erau mecanice. Nu aveai nevoie să te străduieşti prea mult pentru a-ţi da seama că acestea erau într-adevăr ultimele lor eforturi, că peste puţin timp se vor prăbuşi. Puţinii deţinuţi mai în puteri, care rezistaseră frigului

de noapte şi lipsei de somn, încercau să ridice de jos pe vecinii care nu se mai puteau urni.

Ne-am oprit peste câteva clipe, lângă un tânăr care rămase pironit în noroi. Un tovarăş de-al lui îl apucase de umeri şi încerca să-l ridice cu toate puterile de care dispunea. Dar cel de jos îl privea liniştit, cu nişte ochi miraţi, învăluiţi de tristeţe. Alături de el, alţi doi tineri deţinuţi zăceau cu ochii sticloşi, aţintiţi spre „tavanul" cortului...

Dar S.S.-iştii n-aveau timp de pierdut. Pe cei morţi peste noapte, deţinuţii îi apucau de picioare şi îi duceau afară. Mâinile cadavrelor se zbăteau de parcă brusc ar fi înviat. Corpurile neînsufleţite erau trase la marginea careului de apel şi apoi începea numărătoarea. Astfel, era mai uşor pentru Blockführer să facă apelul. Totul era ca numărul total să corespundă celui din scripte.

Un S.S.-ist, roşu la faţă, bine hrănit, cu un nas nefiresc de mare şi cu nişte mâini cât lopeţile vorbea răguşit cu colegul său: „Să ştii că merge bine! Azi noapte au murit numai în cortul ăsta, 22...".

. . . . . .

Minutele se scurgeau îngrozitor de greu. Gerul ne pătrundea până la os. Pentru a nu îngheţa, se înghesuiau unul într-altul. Băteau din picioare încetişor cu saboţi de lemn, fără nicio obială, fără niciun ciorap.

Uneori, când nu erau observaţi, se aşezau spate în spate. Stăteau aşa câteva secunde, apoi încercau iarăşi să ţopăie uşor, săltându-se când pe călcâie, când pe vârfurile picioarelor. Fireşte, toate acestea în momentele de „repaus" al apelurilor, dacă această denumire poate fi potrivită la un apel prelungit pe un ger de minus 20–22 grade.

Şi orele treceau încet, atât de încet, încât aveai impresia că prin faţa ochilor se derulează un film cu încetinitorul. Numărătoarea se făcea migălos, fără nicio grijă că oamenii ar putea să îngheţe şi să se prăbuşească acolo, în noroiul curţii, aşa fără niciun rost. Încercam cu toţii ca să fim cu gândurile aiurea, să uităm de cele din jur...

Când s-au făcut orele 9, în sfârşit, apelul s-a terminal! Din

masa deţinuţilor încolonaţi au fost scoase alte unsprezece cadavre... Şi asemenea apeluri se repetau de mai multe ori pe zi.

În toiul acestor suferinţe de neuitat s-au născut fapte care vor deveni legende despre dragostea pentru oameni, despre dăruirea pentru aproapele tău, la cote de-a dreptul inimaginabile în acea lume a sălbăticiei, durerii şi suferinţei. După un astfel de apel, lumea specifică Zeltului era şi mai buimăcită şi mai mohorâtă, mai prăpăstioasă. Oamenii în majoritatea lor – sau stăteau la rând să aştepte mâncarea, cu multe ore înainte ca ea să poată teoretic sosi –, sau acoperiţi cu pătura subţire fugeau spre latrină.

Două imagini tulburătoare au făcut ca în grupul transportat din „Gyűjtőfogház” din Budapesta inima să bată a speranţă. A trebuit să treacă un timp în acel purgatoriu al Zeltului, echivalent cu o zi, ca mai mulţi să observe că aici, deţinutul cu funcţie nu bate. A fost incredibil să auzi un deţinut cu funcţii, un Stubendienst, un Blockältester să se roage, să se tânguiască, să facă apel la deţinuţi pentru înţelegere. Era de-a dreptul de domeniul fantasticului să vezi un Stubendienst încasând palme de la un S.S.-ist înfuriat, deoarece în coloana formată pentru a primi mâncare, ar fi fost „haos”, „dezordine”. Deţinutul rus, un modest Nicolae, a stat în poziţie de drepţi până ce S.S.-istului i-a trecut furia, apoi şi-a şters sângele de pe buza crăpată şi a continuat – ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic – apelul la calm, la răbdare, la disciplină. Vocea sa caldă parcă vroia a spune că suntem fiii aceleiaşi suferinţe, aceleiaşi dureri, fiii aceleiaşi patrii pângărite de cruciaţii crucilor încârligate. Tot mai mulţi oameni au înţeles că acest om trebuie ocrotit, deoarece şi el poate adăuga noi speranţe la edificiul de care cu toţii aveau nevoie.

Cu valoare de legendă este şi faptul că după un asemenea apel, mulţi, foarte mulţi oameni mai erau vii, se gândeau la ziua de mâine, în ochii multora se vedea înţelegerea situaţiei, dorinţa de a acţiona, de a nu se lăsa aruncaţi de valurile duşmănoase, ameninţătoare ale vieţii inimaginabile din lagăr. Şi asemenea focuri ardeau în ochii fiilor multor naţiuni care

populau Zeltul. Un mare miracol a fost că aceste focuri sacre ardeau şi atunci când degradarea fizică devenea tot mai evidentă, când feţele deveneau tot mai livide, iar unora le apărea chiar şi semnalul fatal al „dizenteriei”, maladie atât de frecventă în lagărele hitleriste.

În acel stadiu se afla grupul nostru de transilvăneni atunci când un polonez mai în vârstă, care numai prin privirea sa inteligentă se deosebea de ceilalţi, s-a apropiat de un tânăr dintre noi şi într-o nemţească stricată a întrebat din ce colţ al lumii a ajuns aici? Am fost descoperiţi! Situaţia a cauzat destule frământări. „Bătrânul” care discuta cu acel tânăr, cu Raţiu şi cu Gyöngyösi spunea: „dacă acest om a descoperit prin organizarea noastră empirică, că existăm, înseamnă că orice agent al secţiei politice hitleriste, orice pramatie vândută S.S.-ului poate face acelaşi lucru”. „Bătrânul” căuta să-l liniştească pe tânărul din Sălaj, care a intrat în discuţia cu polonezul şi care era copleşit de remuşcări pentru „actul său necugetat”, spunându-i să aşteptăm, să vedem ce va urma. În fond aici sunt numai două alternative: „să mori, sau dacă ai noroc, să mai trăieşti câteva săptămâni sau luni, să supravieţuieşti”. Pentru prima oară în colţul buzelor se strecoară parcă un surâs: „vă rog să credeţi şi în ultima alternativă”, remarca el cu blândeţe.

Când a apărut acel Häftling german, într-o haină de deţinut curată, cu palton, cu o faţă palidă dar acceptabilă de a fi a unui om, în mizera ambianţă a Zeltului pentru aceşti noi veniţi el apărea o arătare dintr-o lume ce se părea că nici nu poate exista. Hans era un om înalt, iar ochii te priveau adânc, drept, cinstit. Statura, ţinută demnă, faţa ovală, plăcută, toate radiau încredere.

Părerea unanimă era că mai întâi să fie scos din acest infern „Bătrânul” deoarece avându-i-se în vedere vârsta şi antecedentele, se resimţea cel mai mult în urma condiţiilor grele din Zelt. Încă din acea zi a apărut, deşi ceva mai târziu, şi secretarul de partid al grupului nostru. A fost ferm, expeditiv şi nimeni nu s-a îndoit o clipă că se va face totul ca acest grup în cel mai scurt timp să fie mutat din Zelt, adică să fie salvat. A mai spus ceva, ce a electrizat oamenii şi le-a dat

speranţă celor ruinaţi fiziceşte: „Îngrijiţi-vă, capul sus, e nevoie de voi în lupta antifascistă!”. A adăugat apoi câteva cuvinte care au pus oamenii în stare de veghe, i-a făcut să fie mai vigilenţi: „În lagăr există forţe antifasciste puternice, dar să nu uitaţi că stăpânii lagărului sunt S.S.-iştii, Secţia Politică[10] şi deci antifasciştii nu întotdeauna pot să facă ce vor, ce ar dori”!

Faptul că exista o rezistenţă activă s-a adeverit în cazul „Bătrânului”, chiar în ziua următoare. Şansa mare de protejare era Blocul 61, aşa-zisa „Mică baracă sanitară” – locul în care S.S.-ul a comis cele mai oribile crime, inclusiv injectarea intravenoasă a substanţei care provoca moartea instantanee.

Atunci când nu exista o altă alternativă de salvare a unei persoane, spre această baracă erau îndreptaţi oamenii pentru a fi ascunşi şi astfel a fi salvaţi de la moarte. Să primească viaţă chiar în împărăţia morţii!

Iată cum descrie Kohn Hillel intrarea sa în „Mica baracă sanitară”:

„Spre sfârşitul anului 1944, într-o zi de decembrie am fost mutat în baraca 61 – ca un om în vârstă, grav bolnav, după suferinţele îndurate în Zeltlager, am fost transferat în această „baracă spital”.

Ca orice intrare într-un spital, şi aceasta a trebuit să înceapă cu baia. În gând m-am bucurat la apa caldă, la curăţenia care va urma în sfârşit. Stând sub duşul destinat mie a tâşnit deodată apa rece ca gheaţa. Într-o clipită am învineţit, am încremenit, abia a mai fost viaţă în mine. Instinctiv am încercat să evadez din această situaţie, să ies de sub duş. Dar un pumn tare m-a împins sub duş unde a mai trebuit să mai stau câteva minute, între viaţă, şi moarte. Aşa a început „spitalul”. Responsabilul băii – un om al S.S.-ului, când a văzut că baia şi-a făcut efectul, m-a scos de sub duş unde a aruncat peste mine o cârpă şi o pătură udă şi însoţit de lovituri date cu piciorul m-a băgat în „spital”. Cu greu m-am căţărat pe locul indicat pentru mine (o cuşetă lată de 66

[10] Denumirea Gestapoului din lagăr. (n.n.).

cm, înaltă de 50 cm şi lungă de cca. 2 m – de fapt un coşciug), unde trebuia să-mi dau sufletul. Eu însă, strângându-mi toată voinţa de a trăi, m-am înfăşurat bine în pătură şi nu după mult timp, am început să simt căldura trupului. Noaptea am petrecut-o fără somn aşteptând moartea. De dimineaţă, când mi-am scos capul – curios – din cuşetă, şaptesprezece cadavre au fost aşezate pe pământ. Victimele „băii” de ieri. Cu toţii au murit în noaptea trecută în urma acestei crime. Stubendienştii sau cine ştie ce fel de specimene, scriau cu sârguinţă, cu creion chimic pe pulpele morţilor numerele de identificare a deţinuţilor. Zilnic se repeta cazul cu alte cadavre, toate victime ale inaniţiei şi frigului. O lună am fost în această baracă, dar spre norocul meu, am scăpat de moarte. Între timp m-a vizitat din partea mişcării de rezistenţă secretarul de partid, şi a luat măsuri pentru mutarea mea într-un spital adevărat, în aşa-zisul „Gross-Revier”, unde un tovarăş german cu numele de Ernst m-a luat în primire.

Menţionez că mutarea mea s-a făcut indirect, adică întâi am fost mutat într-un bloc în care am făcut cunoştinţă cu tovarăşul Emil Carlebach”[11].

Şi drumul tânărului sălăjan a dus către Klein Revier. El cu Raţiu, pur şi simplu au fost furaţi din Zelt, chiar de sub nasul Blockführerului S.S., care se pregătea să facă un apel drastic – adică un masacru în toată regula. Rudi, acel sprinten deţinut politic, a fost făptaşul care în grabă i-a aşezat pe un şomoiog de paie pe pământul Blocului 67 – ultimul bloc al lagărului. Raţiu mai era conştient, atunci când în ziua următoare Rudi, numărând pulsul celor doi, spunea: „tu Raţiu ai un puls de 39, el de 25, deci el trebuie mai întâi transportat. Trebuie încercat că-l salvăm. „Salvarea” a însemnat unul din coşmarurile cele mai groaznice ale vieţii sale care l-au urmărit cu încăpăţânare până la bătrâneţe.

Lucrurile au început cam aşa ca cele relatate de Bătrân. Lui i s-a hărăzit însă trista soartă de a fi într-o cămăruţă de unde se putea vedea şi auzi multe. A fi martor când se deschid

[11] Kohn Hillel, *Amintiri*, 1973. (mss.).

flegmoane fără cea mai elementară anestezie, se taie în carne vie fără ustensile medicale sterilizate, se bandajează răni purulente şi sângerânde cu fâşii de hârtie, imagini care te împing la pierderea minţii. Să auzi ţipete disperate de tineri, piţigăiate şi deformate de chinuri pricinuite de S.S.-işti, haită de lupi travestită în figuri de om. Să vezi chipul unui S.S.-ist blazat, indiferent, când înfige acul în venă ştiind că joacă rolul de gâde, o dată, de două ori, de zece ori pe zi, să vezi cum mişună în jurul lui ca să-l ajute fiinţe care nu mai au nimic comun cu ceea ce se numeşte om, îţi doreşti de o sută, de o mie de ori moartea. Acestui tânăr i-a fost hărăzită amarnica soartă de a vedea decăderea umană la cel mai de jos nivel – acum un cadavru viu care dorea cu ardoare să zacă între cadavrele înţepenite, aruncate de-a valma şi cărate spre crematoriu în văzul tuturor.

În acea cavalcadă a morţilor şi a celor condamnaţi la moarte, exista ceva ce te făcea totuşi să învingi cele mai dificile crize sufleteşti, din care se părea că nu mai este nicio ieşire. Acel ceva se numea – şi se va numi de-a pururi – spiritul Buchenwaldului! Aici nu simţeai acel straniu simţământ ca în alte lagăre, că nu există ieşire. În spatele tău simţeai permanent ceva, pe cineva care te poate ocroti şi acest lucru însemna incomensurabil de mult. Chiar şi aici, pe acest pământ al brutalităţii şi al crimei, ai putut să simţi ce înseamnă solidaritatea internaţională. Acest tânăr a fost dat în primire unui medic iugoslav, care i-a salvat viaţa, încet, dar sigur, mai întâi corpul, apoi conştiinţa şi sufletul stors de suferinţa inumanului.

Chiar şi asupra tovarăşilor de suferinţă şi de luptă care au păşit în lagăr „cu dreptul”, pericolul morţii fără satisfacţia luptei cu crâncenul duşman, luptă la care cu toţii visau, era o situaţie permanentă.

Mureşan Petru sosise în lagăr cu un transport care a ocolit Zeltul. Norocul i-a surâs să găsească imediat legătura cu mişcarea de rezistenţă şi totuşi n-a putut ocoli pericolul. Iată o mărturie: „Optimismul nostru fu umbrit în curând de dizenteria pe care o contractaseră cei mai mulţi dintre noi, datorită apei contaminate. Orice aliment înghiţit ne provoca o

enterită şi mai gravă, cu scaune sanguine, 20–30 la număr în 24 de ore, aşa că în curând cu greu puteam să ne ridicăm din „paturile” noastre.

De ce m-am temut mai mult, n-am putut scăpa, făcusem câteva escare şi oasele păreau că străbat tegumentele subţiri, fără strat celular suficient. În această situaţie, secretarul grupului nostru a aranjat să fiu internat în infirmeria mare şi predat în grija unui infirmier neamţ, Wolfgang (infirmierii erau aleşi toţi din rândurile deţinuţilor). Prima oară, după patru ani, mă aflam într-un pat cu pernă şi cearceaf.

Singurele medicamente primite erau sulfamidele procurate clandestin dar totuşi scăpasem de această infecţie care de altfel s-ar fi terminat în câteva zile prin decesul meu.

Fericirea aceasta nevisată de a putea dormi zi şi noapte la căldură, nu dură decât 4 zile, deoarece se făcu un control din partea S.S.-ului şi toţi cei cu dizenterie au fost puşi pe lărgi şi duşi la Klein Revier (Spitalul Mic).

În drum am fost oprit însă de infirmierul meu, Wolfgang, în a cărui grijă fusesem dat, care m-a transportat înapoi, după care, m-a îmbrăcat în hainele mele şi mi-a spus că voi pleca imediat în lagărul mare, blocul nr. 23, deoarece fusesem pus pe lista celor care trebuiau să fie ucişi cu injecţie pagraton cum se proceda din când în când cu bolnavii dizenterici sau de febră tifoidă. (Astfel de „transporturi sinistre” în interiorul Buchenwaldului, s-au topit ca prima zăpadă, la destinaţie, ajungând acei care într-adevăr nu mai puteau fi salvaţi, n.a.). Norocul meu că Wolfgang observase din timp transportarea mea şi mă salvase astfel de la o moarte sigură. Între timp la Schreibstube mi se schimbase fişa, iar după câteva zile mi se schimbă din nou blocul în care eram ascuns pentru ca să mi se piardă urma”[12].

Despre sosirea la Buchenwald, pe atunci un foarte tânăr supravieţuitor, îşi aduce aminte în felul următor: „Nu pot preciza data la care vagoanele de marfă deschise au intrat în apropierea lagărului. Era în orice caz sfârşitul lui februarie sau

[12] Petru Mureşan, *Amintiri*, 1973. (mss.).

începutul lunii martie. Am călătorit şapte zile în vagoane de marfă deschise. La 18 ianuarie 1945 a început evacuarea lagărului de exterminare Auschwitz. Un convoi de oameni lung de mai mulţi kilometri, înconjuraţi de trupe S.S.-iste şi de câini dresaţi, a parcurs zeci şi zeci de kilometri pe jos. Am făcut popas prin mai multe lagăre printre care Gross Rosen şi Bockenheim, în care am rămas mai multe zile. În timpul mersului cei care nu rezistau erau împuşcaţi pe loc şi lăsaţi pe marginea drumului, atunci când treceam pe teritoriul polonez, sau duşi în locuri mai ferite, când traversam oraşele nemţeşti. În perioada şederii în lagărul Bockenheim am trăit zile deosebit de grele. Comandantul lagărului era un plutonier care îl imita în toate pe Hitler. Cei aproximativ 2.000 de deţinuţi erau exploataţi în modul cel mai neomenos. Chiar şi noaptea ne făcea şicane din cele mai ciudate. De exemplu, în paturi deţinuţii trebuia să doarmă complet dezbrăcaţi. Fiind foarte frig mulţi s-au îmbolnăvit de pneumonie. Bolnavii au primit câte o injecţie mortală şi au fost apoi îngropaţi în morminte comune. Ceilalţi au fost îmbarcaţi în vagoane de marfă deschise. Direcţia în care am plecat era necunoscută. În momentul plecării ni s-au dat 200 grame pâine şi câte 50 grame marmeladă, cu precizarea că această cantitate de mâncare trebuie să se împartă pe trei zile, deoarece în această perioadă nu vor avea posibilitatea să ne dea altă hrană pe drum. Unii dintre noi am consumat toată cantitatea într-o singură zi. Precizia nemţească de astă dată n-a funcţionat. În loc de trei zile nu ne-au distribuit mâncare şapte zile. În plus, în vagoanele deschise a fost foarte frig. Pe podea era umed. Noi eram îmbrăcaţi numai în haina vărgată, subţire, de ocnaş, fără paltoane. Ca urmare, din cei aproximativ 70 de deţinuţi câţi eram în vagon am ajuns vii la Buchenwald în jur de 28 sau 30 de oameni, unii având picioarele sau mâinile degerate, alţii bolnavi de pneumonie. O parte cu nervii complet zdruncinaţi deoarece în ultimele două zile ale călătoriei am stat pe cadavre, fiindcă pe podea udă, îngheţată, nimeni n-ar fi putut supravieţui. Toţi cei care am rămas în viaţă aveam sub 35 de ani.

La Buchenwald am fost primiţi de către deţinuţii de acolo

cu foarte multă grijă şi prietenie. Ne-au adus hrană suplimentară şi medicamente. Astfel au procedat Mureşan Petru şi Berla Martin, ambii din Cluj, care au lucrat la infirmerie. Datorită acestei întorsături favorabile în decurs de două săptămâni mi-am revenit şi am reuşit să rezist la munca foarte grea pe care o prestam în cariera de piatră de lângă lagăr”[13].

Destine umane incredibile se derulau pe acest pământ însângerat al Buchenwaldului. Înfrângeri dar şi victorii în lupta între moarte şi viaţă. Edificatoare în această privinţă sunt amintirile a doi foşti Häftlingi la Buchenwald, unul fost militant comunist, iar altul, un copil al pământului însângerat al nordului Transilvaniei ocupată de armata horthystă în urma Dictatului de la Viena.

„Pentru mine Buchenwald a început la Dachau. Aici a tăbărât peste mine brutalitatea primară în toată nuditatea şi hidoşenia sa.

La Dachau am fost dezbrăcat şi tuns pe cap, subsuoară şi genital. A fost un început de noiembrie, acolo foarte friguros. Am fost obligaţi să stăm în curte aşa în pielea goală, să stăm în curte şi să ne aşteptăm rândul la „examenul medical”. Mulţi au dispărut încă atunci, alţii, ca de exemplu, dr. Frid Bela, medic de circumscripţie rurală de lângă Satu-Mare, de 26–27 de ani, s-au îmbolnăvit cu această ocazie, au fost duşi la revier de unde apoi au dispărut fără să-i mai fi văzut cineva vreodată. El a zăcut 2 sau 3 zile pe un pat de lângă geam, unde l-am văzut, apoi a dispărut pentru totdeauna. Am simţit pe pielea mea – împreună cu mii, chiar zeci de mii de deţinuţi de aici – omorul cu încetinitorul prin înfometare şi lipsă de îmbrăcăminte, eu – ca şi ceilalţi tovarăşi de-ai mei – am fost îmbrăcaţi în iarna grea a anului 1944–1945, cu sabot de lemn cu faţa de pânză, un pantalon bluză şi şapca tot de pânză, fără rufărie de corp.

Mâncarea! Dimineaţa un aşa-zis ceai călduţ şi o felie subţire de pâine, când şi când cu circa 5 grame de margarina. La amiază un blid de supă cu câteva bucăţele de zarzavat... la

[13] Székely Emerich, *Amintiri*, 1985. (mss.).

două persoane şi cca. 250 grame pâine de persoană. Seara nimic”.

Iată cea de-a doua relatare: „Împreună cu un grup mai mare de tovarăşi am fost luat dintr-o închisoare din Budapesta, toţi fiind condamnaţi pentru activitate ilegală antifascistă, în mare parte neevrei.

După o şedere la Dachau am fost transportat la Buchenwald. Ceremonia tunsului, «examenul medical» şi a dispariţiei multora s-a repetat şi aici. Buchenwald a fost printre primele lagăre de concentrare din Germania hitleristă. A luat fiinţă încă în anul 1937. Cu o muncă de Sisif, deţinuţii politici, în esenţă comuniştii, la sfârşitul anului 1944 au reuşit să deţină toate funcţiile-cheie în gospodărirea internă a lagărului. Astfel, aici a existat – desigur camuflat, strict conspirat –, un detaşament de recuperare a tuturor antifasciştilor, a oamenilor cinstiţi în general, adică a acelora care n-au fost corupţi de fascişti nici acasă şi nici în lagăr. Odată depistaţi au fost aranjaţi fie în transporturi fără pericol de exterminare în masă, fie reţinuţi la Buchenwald în locuri mai mult sau mai puţin lipsite de pericole imediate.

Astfel pe mine m-a găsit un comunist din Cluj, cu nume conspirativ şi identitate falsă în lagăr – ajungând astfel într-un bloc (baracă) de piatră şi lemn, evitând astfel şederea „de triaj” în cort (Zeltlager). Totuşi în primele zile m-am îmbolnăvit de acel „scheiserai”, diareea de subnutriţie, devenind „musulman” (n.n. în jargon de lagăr, denumirea acelora care au ajuns într-o degradare fizică maximă). Situaţia devenise critică, nu mă mai puteau camufla responsabilii blocului. Şi atunci iarăşi a apărut tovarăşul de legătură şi a rezolvat internarea mea în Revier-ul mare al lagărului. Tratamentul în spital consta într-o mâncare ceva mai bună şi odihnă. După câteva zile, când mi-a cedat febra şi diareea, am fost externat şi dat ca medic la ambulanţa de boli interne (Innere Ambulanz). Aici la intervenţia celulei de partid cu sprijinul organizaţiei ilegale antifasciste a lagărului, am fost lăsat 5–6 zile fără să fac ceva, deoarece nu aveam nici atâta putere ca să merg singur. Aproximativ, într-o lună am ajuns de la 65 la 29 kg. Numai tinereţea şi trecutul meu de

sportiv au permis salvarea mea de către mişcarea ilegală. Am primit rufărie mai bună şi am stat în căldură relativă în „cabinetul medical”. La acest cabinet am fost 7–8 medici, într-o încăpere destul de mare. Rolul nostru era de a examina şi a recomanda tratamentul bolnavilor conducerii blocului de care aparţineau. După ce examinăm un bolnav, îl luam de braţe (în general erau oameni fără vlagă) şi-l duceam la responsabilul ambulanţei, care nu era medic, şi avea rolul de a menţine cu multă dificultate, independenţa şi cvasilibertatea de acţiune a medicilor. Diagnosticul şi tratamentul indicat de medic erau în general 1–3 zile de „Schonung”, (scutire de muncă) şi de a nu sta ore în şir la apelul din curtea lagărului. Mai rar câte un medicament ce se lua pe loc, şi mult mai rar internarea în blocul spital.

Spitalul pe atunci avea un personal compus din antifasciştii-comunişti, încât se făceau eforturi serioase pentru salvarea şi vindecarea bolnavilor, peste capul medicilor S.S.-işti. În plus, – conform sarcinii primite de la organul superior – eram atenţionat ca pentru comunişti şi antifascişti să obţin maximum de menajare şi tratament posibil. Pentru aceasta aveam parola care se schimba în anumite intervale.

Dintre cei 7–8 medici eram cel mai tânăr, singurul comunist şi singurul evreu. Doi dintre ei, Imbone, cardiolog, dintr-o clinică din Paris şi Gardyn, internist din Belgia, cu care am discutat mai mult, erau chiar catolici fervenţi, dar antifascişti cu trup şi suflet. Şi aşa am devenit Häftling în lagărul Buchenwald dornic să înfrunt S.S.-ul, sistemul concentraţionar”[14].

Iată acum şi mărturiile unui adolescent de 15 ani, care în mai 1944, a fost deportat de la Cluj, în lagăre de concentrare hitleriste unde şi-a pierdut părinţii: „Trenul format din vagoane de marfă – în care de obicei se transporta vite, de dala aceasta a transportat oameni – în cursul nopţii s-a oprit într-o gară necunoscută de noi. Se aud voci în limba germană, lătrat de câini. După o călătorie în aceste vagoane închise de câteva zile şi nopţi, aşteptam cu nerăbdare, cu disperare, ce

[14] Raucher Carol, *Rememorări*, 1985. (mss.).

va urma.

Trenul s-a oprit. Uşa vagonului nostru în care eram înghesuiţi, împreună cu fratele meu, cu zeci şi zeci de femei, fete, bărbaţi, băieţi, s-a deschis. Am auzit pentru prima oară răcnetul „Alle heraus” – Afară cu toţii. Abia ne-am dezmeticit... Fără ca să ne putem da seama unde suntem, am coborât şi ne-am aşezat lângă vagon, care cum am fost îmbrăcaţi, neluând cu noi ceva îmbrăcăminte sau alimente (din bagajele lăsate în vagoane).

Ne-am încolonat. Era întuneric. Sufla un vânt puternic. Simţeam cum ne scutură frigul. S-au suprapus vântul rece cu oboseala, cu frica, cu gândul. „Oare ce ne aduce viitorul” – dacă mai există un viitor? Cu „ajutorul” bastoanelor şi al câinilor repede s-a făcut „ordine”. În rând câte unul, am trecut în faţa unui ofiţer superior S.S.-ist, care s-a uitat la noi şi arăta cu mâna dreaptă, spre stânga sau spre dreapta.

Fratele meu, Emeric, a stat înaintea mea. Am văzut cum mâna ofiţerului l-a dirijat spre stânga. În clipa aceea mi-a străfulgerat prin minte ideea că trebuie să par voinic, mare. M-am îndreptat şi am păşit cu paşi siguri, ca să par bărbat când trec prin faţa acelui ofiţer. Cele câteva secunde mi s-au părut ore. Am răsuflat uşurat când şi eu am fost dirijat ca să trec la stânga, ajungându-l din urmă pe fratele meu.

Ulterior am aflat că toţi acei care au fost dirijaţi spre dreapta, erau condamnaţi la moarte în camerele de gazare din lagărul Birkenau.

. . . . . .

Prima noapte din acel lagăr am petrecut-o într-o baracă din *lagărul ţiganilor*. Ne-au înghesuit ca pe nişte peşti în cutii de conserve, obligându-ne să ne aşezăm pe fund, cu picioarele îndepărtate, iar în spaţiul rămas să se aşeze un altul, formând astfel rânduri-rânduri.

Cred că a fost una din nopţile cele mai groaznice. Nu puteai să urinezi, unii făceau pe ceilalţi. Cei care au vrut să iasă, au trecut peste zeci de deţinuţi, călcându-i pe cap, pe umăr, ivindu-se certuri, bătăi, înjurături când într-o parte, când în alta a barăcii.

În noaptea aceea, în gând mi s-a derulat tot filmul vieţii mele, al copilăriei. Mă gândeam la părinţii mei despre care nu mai ştiam nimic. Eram în acelaşi timp şi îndurerat şi nefericit că nu pot fi alături de părinţi şi totodată fericit că îl aveam lângă mine pe fratele meu, care era deja matur, (avea 22 de ani). Aveam o mare încredere în el că mă va apăra.

. . . . . .

În ziua aceea am făcut şi eu acei doi paşi înainte, ceea ce însemna că am o meserie. Am fost luat în evidenţă ca depanator de biciclete. Aşa am ajuns, cu un transport de deţinuţi la Buchenwald.

La vârsta mea, de 15 ani, în câteva zile am observat că lagărul Buchenwald este cu totul altceva decât Birkenau. A fost o organizare „perfectă” în cadrul lagărului. Treburile interne ale lagărului au fost conduse de înşişi deţinuţii. Cei mai mulţi dintre ei purtau triunghiuri roşu pe piept. Am aflat că aceştia sunt deţinuţi politici. Aveam mare încredere în ei. Am aflat de asemenea că în fiecare transport care pleacă într-un lagăr anexă sunt incluşi şi comunişti, care vor prelua în viitorul lagăr, unde se vor duce, conducerea treburilor interne ale lagărului dacă acest lucru este posibil.

După câteva zile de călătorie, am ajuns, în vagoane de marfă, la Bochum, în mijlocul Ruhrului. Prima dată am construit din ciment clădirea cantinei. Printre noi se aflau mai mulţi clujeni. Weisz Nicolae, om în floarea vârstei, care a primit sarcina din partea organizaţiei ilegale din Buchenwald ca să facă parte din acest transport, Leibovici Tiberiu (Lecsò), fost coleg de liceu, Tesler, fost student şi alţi clujeni.

Aici am simţit pentru prima dată ajutorul oamenilor din rezistenţă, care au avut grijă de copii şi adolescenţi. Pe noi ne-au ocrotit, ne-au îmbărbătat şi ne-au învăţat să avem încredere în viitor. Au reuşit să plaseze copiii în munci mai uşoare, ca de exemplu, curăţat cartofi, preparat betoane şi altele. În perioada aceea nu ne-am pierdut încrederea în viaţă, în viitor, despre care cu atâta frumuseţe şi căldură ne-a vorbit Weisz Nicolae.

. . . . . .

Tovarăşul meu de suferinţă „Lecsò” a făcut parte dintr-o echipă de comando care avea misiunea să dezamorseze bombele neexplodate la Bochum (mulţi din acest comando au pierit). Zilnic, când pleca, ne luam rămas bun, dar nu se ştia dacă ne mai revedeam. În schimb „meseria” era bună, deoarece aduceam mâncare din oraş, din casele, locuinţele bombardate.

Odată cu retragerea din Vest nemţii au început să evacueze şi să retragă şi lagărele din Ruhr. În luna martie 1945 am fost şi noi evacuaţi şi readuşi la Buchenwald.

Prin schimbarea fişei a fost salvat de la moarte şi „Bătrânul”, care în amintirile sale descrie episodul în felul următor: „Eu figuram pe foaia mea de evidenţă ca deţinut politic condamnat la muncă silnică pe viaţă. Organizaţia de partid era neliniştită că pe mine ca deţinut comunist condamnat pe viaţă, S.S.-ul – mai devreme sau mai târziu – mă va descoperi. De aceea, a hotărât ca primul deţinut de vârsta mea care va muri, să i se schimbe identitatea, cu alte cuvinte eu să fiu şters din evidenţa deţinuţilor. Într-o zi a murit un polonez catolic cu numele de Solomonowsky Henry, Imediat s-au schimbat numerele, în acest mod Kohn Hillel *a murit*. Henry Solomonowsky, în schimb, a trăit. Am şi fost mutat în baraca 39 din lagărul mare”[15].

Acest lucru a reuşit, însă, deodată s-au ivit alte complicaţii. La Buchenwald existau mulţi Häftlingi originari din Cluj, dintre care un număr însemnat îl cunoşteau personal. Exista pericolul că, – unii dintre aceştia îl vor recunoaşte – fără să fie informaţi despre „metamorfoză” şi *volens-nolens* să-i divulge identitatea. Aşa s-a şi întâmplat. Odată, o rudă l-a văzut şi-a exclamat fericit „Iată, Hili trăieşte”! El însă i-a şoptit: „Nu mai am identitatea mea”. Băiatul a înţeles şi totul s-a sfârşit fără alte urmări.

Cuvintele martorilor sunt rostite cu asprime, în dosul vorbelor laconice, aparent imparţiale, se rosteşte cu nerv grav, bine mascat ca însăşi sufletul supravieţuitorilor, despre

[15] Vezi nota nr. 11.

tristul adevăr că prin orice „poartă” ai intrat la Buchenwald, chiar dacă ai fost norocos sau mai puţin norocos, a existat un pericol real de a fi nimicit. Acest adevăr care trebuie să se audă în al „şaptelea cer” şi care n-a putut fi înţeles în toată gravitatea sa nici la procesul de la Nürnberg, trebuie să fie înţeles – acum în perspectiva istorică – de omenire, oricât de preocupată ar fi aceasta de probleme într-adevăr prioritare ca: pacea, dezarmarea, noua ordine economică, lichidarea subdezvoltării etc. Trebuie să se ia act de avertismentul Buchenwaldian – nu există viitor pentru omenire, dacă nu există conştiinţă umană, viziunea umană despre existenţa umană, despre perpetuarea umanităţii dincolo de a trăi, a exista. Alături de responsabilitatea naţiunii, a speciei trebuie să existe şi responsabilitatea conştiinţei.

*
* *

Este cărunt la tâmple, are o faţa plăcută, chiar senină uneori. Dacă treci pe lângă el fără să-l cunoşti, nu sesizezi nimic deosebit, totuşi trecătorul atent poate remarca ceva. Există un impuls lăuntric care transmite vibraţii pentru cei din jur. Acestea sunt impulsurile conştiinţei oamenilor care au trăit şi care vor transmite celor din jurul lor tragedia „Zeltului”, zvârcolirii oamenilor care îşi dădeau ultima răsuflare căzuţi în noroi cu faţa în jos. Aceste impulsuri sunt vibraţii peste vreme, despre oameni demni şi respectuoşi care după un timp şi-au pierdut ţinuta de om. Sunt priveliştile latrinelor mizerabile, sunt durerile picioarelor paralizate de frig şi murdărie. Aceste impulsuri pe care le emană aceşti oameni care pot deveni dintr-odată extrem de taciturni, sunt durerile umilinţei, neputinţei, a remuşcării colective că lucrurile au fost lăsate ca să ajungă până la nivelul prăbuşirii în prăpastie, că s-a pierdut într-una, s-a pierdut în Spania, la München, la Viena, şi vai în câte alte locuri, până la Stalingrad. Sunt impulsurile unui suflet inimaginabil de îndurerat care a văzut cu ochii minţii, pe propria sa viaţă ce înseamnă moartea hitleristă şi de aceea ura sa are puterea unui explozibil. Este pătimaş în ură, pătimaş în iubire. Pentru

acest om iubirea faţă de oameni este sinonim cu cuvântul „a fi”. Omul, acest om, atât de banal în aparenţă a văzut cum la un apel, un S.S.-ist feroce, care n-a avut mai mult de optsprezece ani, a tras şi nu numai că n-a tresărit, dar nici cel puţin cu un urlet de mânie n-a justificat crima. Omul, victima a căzut mai întâi în genunchi, parcă rugându-se, apoi s-a prăbuşit la pământ. A fost un ceh bătrân. Impulsurile pe care le emana în jurul lui sunt ţipetele de disperare care ar fi trebuit să zguduie pământul, ţipetele tinerilor şi bătrânilor ale căror corpuri au fost nimicite de mâini neîndemânatice pentru o muncă cinstită, brutale, criminale. Sunt impulsurile celor care şi-au pierdut viaţa în urma injecţiilor de pagraton – un produs compus din formol şi alte substanţe – care ar fi putut încă mulţi ani să privească soarele şi s-ar fi putut bucura de căldura lui. Da... Sini impulsurile transmise de oameni care numai sunt demult, dar, care au trăit odată, şi care îşi trimit acum avertismentele prin conştiinţele supravieţuitorilor şi prin alte conştiinţe umane în existenţa socială şi umană de azi. De mâine şi de totdeauna.

Zeltul, mica baracă sanitară – au fost numai o parte din *zestrea* morţii hitleriste în Buchenwald, o parte deosebit de dureroasă, dar totuşi numai o parte!

Moartea a început încă acolo pe „Blutstrasse” (Aleea sângelui), atunci, în noaptea aceea ticăloasă şi nu s-a terminat până la... Umblând pe stradă şi când vede copii frumoşi, viguroşi, veseli şi „înţelepţi” se întâmplă să i se întunece faţa, nori grei, aspri, să-i apese sufletul. Acestea sunt momente ale continuării tragediei, demult gândurile galopează într-o viitură tulbure „da şi ei acei care nu sunt ar fi putut avea asemenea copii, nepoţi, raze de soare şi lumină”. Şi vai, ce întunecime este în jurul lui! În suflet, e un întuneric de îi poţi pipăi.

Drama „Lagărelor anexă”

În faţă o hartă de culoare neagră pe care se vede modul în care „sistemul concentraţionar” a cuprins cu tentaculele sale,

ca un uriaş polip cu sute de braţe – toată Europa. Pe harta amintită lagărele de concentrare propriu-zise sunt însemnate cu roşu, iar anexele lor, sutele de anexe – cu verde. Aceste comandouri care au împânzit Europa ca nişte tumori canceroase erau dependente de marile lagăre, dar fiecare dintre ele îşi avea drama lui. În general, a fi într-un asemenea comandou sau „Lagăr anexă” nu însemna numai să suporţi consecinţele unei munci de rob, să fii hăituit, batjocorit, lovit şi în final când nu mai erai bun de nimic – exterminat, ci a însemnat să fii la cheremul unui ins oarecare, care nici măcar regulile lagărului hitlerist nu se considera obligat să le respecte.

Un asemenea comandou reprezentativ (care până la urmă, dovedindu-se supradimensionat, s-a transformat într-un lagăr independent) a fost Dora, unde printre alţii a fost asasinat mişeleşte, în ianuarie 1945, conducătorul mişcării ilegale din Dora, Albert Kuntz – recurgându-se la acest procedeu după ce cu toată diabolica lor inventivitate n-au reuşit să dea de urma mişcării ilegale din lagăr. Lagărul Dora a fost infernul. Deţinuţii, muncind câte 12 ore într-un ritm diabolic, au săpat în stâncă tuneluri capabile să cuprindă mii şi mii de muncitori, pentru a face loc fabricării armamentului cel mai ofensiv de exterminare din perioada respectivă, mijloace de luptă cu care hitleriştii sperau să facă minuni. Argument care să creeze teama, „deruta, care să favorizeze un reviriment în războiul pe cale de a fi pierdut”. Acolo, sub pământ, la Dora şi în acel „lagăr anexă” se năruiau planurile hitleriştilor. Orice izolare, orice încercare de a stăvili impulsul uman spre dreptate şi libertate era în zadar, acea mare sete de lumină a omeniei, a viitorului care se contura, nu putea fi stăvilită. Şi aici, cu toată paza straşnică în măruntaiele stâncilor, a pătruns o lumină care a dat putere nu numai pentru a supravieţui, a exista, a crede, a spera, – ci şi a lupta. Avându-se în vedere importanţa armamentului care se fabrica aici a devenit necesar o dată mai mult sabotajul – un sabotaj brutal, dur, dar inteligent –, pe care hitleriştii nu l-au putut sesiza, descoperi. Ei au luat act despre existenţa lui numai atunci când protestele „beneficiarului”, marele stat major al

Wehrmachtului, au devenit tot mai insistente, arătându-se că armamentul fabricat sub „straşnica supraveghere” a S.S.-ului, a secţiei politice a lagărului, îşi greşeşte ţinta, se defectează înainte de a-şi lua zborul. Şi atunci diabolicele minţi s-au gândit la o acţiune de înfricoşare, la o acţiune cu menirea de a opri acea rezistenţă clandestină, solidaritatea de oţel, acel sabotaj tainic care nu l-au putut descoperi! Dar iată relatarea unui martor competent[16]:

„Häftlingi din Dora au asamblat «Arma minune» V1 şi V2. Din partea Wehrmachtului au sosit proteste adresate direcţiei generale a uzinei producătoare. Era de presupus că un număr însemnat de arme fabricate la Dora sunt defectate voit, în mod tainic. Şi deoarece măsurile teroriste ale S.S.-ului n-au folosit, conducerea S.S. a lagărului a pus la cale un diabolic plan de intimidare. La mijlocul lunii februarie 1944 i-a scos pe toţi Häftlingii din subteran şi i-a încolonat pe Appellplatz. Tot comandamentul S.S.-ist şi sute de soldaţi înarmaţi cu armament greu au fost dispuse pe marginea Appellplatzului care avea la mijloc o spânzurătoare. Sub spânzurătoare stăteau doi noi candidaţi la moarte, – un deţinut rus şi unul german[17]. Fără a se spune motivul, s-a anunţat că cei doi Häftlingi au fost condamnaţi la moarte prin spânzurătoare.

Comandantul lagărului, S.S.-istul Sturmbannführer Forscher, l-a chemat la el pe primul Lagerältester, pe antifascistul Georg Thomas, originar din München, şi i-a spus cu voce tare, apăsând fiecare cuvânt: «Lagerältester, vă ordon să executaţi ordinul de condamnare la moarte prin spânzurătoare!». Georg Thomas se afla în detenţiune în lagăr de la venirea la putere a naziştilor. De doisprezece ani n-a cunoscut nici o singură zi ce înseamnă libertatea. Thomas ştia că ziua eliberării este aproape, el şi-a dat seama că aceste măsuri de intimidare au ca scop să întărească disciplina. El văzuse ochii reci, ameninţători, congestionaţi ai S.S.-istului aţintiţi asupra lui. Dar vedea şi pe camarazii şi prietenii săi din

---

16 Walter Bartel (fostul conducător al mişcării ilegale de rezistenţă din Buchenwald): Din volumul *Buchenwald*.

17 După ultimele cercetări, respectivul a fost de fapt deţinut politic polonez (vezi publicaţia *„Die Gloche von Ettersberg”*. 1974).

rândul Häftlingilor, între francezi, cehi, polonezi, iugoslavi, olandezi, ruşi şi unguri. El ştia că de comportarea sa depinde forţa rezistenţei în lagăr. O secundă de întârziere, apoi cu o voce tare, apăsând pe fiecare cuvânt, ca să audă toţi şi Häftlingii şi S.S.-istul a strigat: «Acest ordin nu se execută!» Prin rândurile S.S.-iştilor a trecut un val de mirare. Inima deţinuţilor bătea mai tare. Majoritatea deţinuţilor n-au auzit cuvintele, dar din modul cum a vorbit şi din tonalitatea cuvintelor, ei au înţeles că antifascistul Georg Thomas a refuzat să execute pedeapsa capitală ordonată. A urmat apoi un nou ordin. S.S.-iştii s-au năpustit asupra lui Thomas, i-au rupt banderola de pe braţ, l-au maltratat şi l-au dus în Buncker. Se lăsase o linişte de moarte. Şi iarăşi s-a auzit vocea ameninţătoare a comandantului lagărului «al doilea Lagerältester la mine!». S-a prezentat muncitorul forestier – comunistul Ludwig Szymczak, din Silezia Superioară. Comandantul ordonă cu voce tare: «Lagerältester doi, spânzuraţi aceste două persoane!» Ludwig Szymczak, uitându-se la comandantul lagărului, se gândea la soţia şi la copiii săi pe care nu i-a văzut din anul 1933, şi probabil se gândea că – numai cu scurt timp înainte a aflat prin undele radioului ilegal – cât de aproape sunt deja forţele aliate, cât de bine ar fi să trăieşti şi să lupţi împotriva acestor criminali ai societăţii umane. Dar nici el nu ezită. Exact ca şi camaradul său, Georg Thomas a răspuns cu voce tare şi chiar vioi «Acest ordin nu se execută!». Şi Szymczak a fost târât de pe Appellplatz după care S.S.-ul a executat murdara operaţiune. Häftlingii s-au întors la blocurile lor subterane. În inima deţinuţilor ardea fapta măreaţă a celor doi antifascişti Georg Thomas şi Ludwig Szymczak care au ştiut că au ales moartea”.

Moartea era prezentă aproape în toate aceste lagăre anexe a Buchenwaldului, zi şi noapte, vara şi iarna, în mod organizat, deliberat sau numai datorită unui capriciu de moment! Moartea te pândea ziua, noaptea, în zile însorite sau în cele cu ploi, mâzgă sau îngheţ, te pândea totdeauna şi de peste tot, nu ştiai de unde apare şi de aceea, de cele mai

multe ori – nu ştiai pe unde s-o apuci ca s-o eviţi. Crima nu alegea victimele nici după vârstă, nici după apartenenţa politică, din cadrul uneia sau alteia dintre naţiuni. Crimelor săvârşite în lagărele anexe le-au căzut victime şi comuniştii şi antifasciştii originari din pământul însingurat din nordul Transilvaniei.

„Au trecut 10 zile de când ne aflam la Bergarder Eltzer în munţii Thüringiei. Aceasta era o anexă a lagărului de concentrare Buchenwald. Am fost aduşi aici ca să lucrăm la cariera de piatră, la sfărâmarea stâncilor, în căutarea materiei prime atât de necesară producerii şi lansării „armei secrete" a lui Hitler. Toţi cei 3.000 de Häftlingi erau îngrămădiţi într-o hală mare unde se găseau instalate paturi din lemn supraetajate cu trei nivele.

. . . . . .

24 decembrie 1944 era o zi geroasă de iarna. Ca în fiecare zi, şi în această dimineaţă la ora 4 am fost scoşi la apel. După ce am stat două ore la numărătoare şi am băut „cafeaua" de dimineaţă, pregătindu-mă la încolonare pentru a ieşi la lucru, se apropie de mine Andrei şi cu o oarecare uşurare îmi spune: „Să ştii că am reuşit să fiu repartizat în grupa care lucrează în pădure. E aer curat şi e mai bine acolo decât la cariera de piatră". Cu asta a luat-o la fugă să ajungă grupa sa, care a şi pornit spre poarta de ieşire a lagărului.

Andrei, brutar de meserie, era din Dej şi avea 25 de ani. A fost arestat în anul 1941, pentru activitatea comunistă antifascistă. În noiembrie 1944, împreună cu alţi deţinuţi politici, a fost predat nemţilor care l-au adus întâi la Dachau, apoi la Buchenwald.

În perioada aceea lucram la cariera de piatră.

Era, o muncă istovitoare. Porneam din lagăr dimineaţa la orele 6 şi ne întorceam seara la orele 19–20. Electiv lucram 12–13 ore pe zi. Eram flămânzi şi îmbrăcaţi în zdrenţe. Frigul ne pătrundea până în măduva oaselor. Mâinile şi picioarele ne erau degerate. Numai numărul de deţinut – 101.283 – pe care l-am primit la Buchenwald, s-a păstrat cât de cât curat, ca să fie vizibil pentru oricare S.S.-ist. Am rezistat acestor tentative

de nimicire fizică numai datorită încrederii neţărmurite pe care am avut-o în lupta dusă de armata sovietică, puterile aliate împreună cu toate forţele antifasciste în care se indusese de la 23 August 1944 şi armata română, pentru distrugerea fiarei fasciste.

Această credinţă a format din noi şi aici – luptători. Ne-am sudat într-un colectiv pe care nu au putut să-l destrame nici măsurile drastice din lagăr.

Fără să fi fost anunţat în prealabil de cineva, în fiecare seară, după terminarea lucrului ne întâlneam într-un colţ întunecos al sălii unde ne informam reciproc despre cele auzite şi văzute în cursul zilei.

Aşa a fost şi în seara zilei de 24, decembrie 1944.

Dar imediat ne-am dat seama că Andrei lipseşte. Am rămas să-l aşteptăm.

S-a făcut ora 22, când de obicei toate comandourile de zi trebuiau să fie deja în lagăr. Am început să ne interesăm printre celelalte grupuri de Häftlingi dacă nu cumva se ştie ceva despre comandourile care lucrează în pădure? Între timp un tovarăş din comandoul nostru a ieşit în curte. S-a întors după câteva minute spunându-ne: în dosul latrinei într-o roabă se află cadavrul unui tânăr împuşcat azi de S.S. Pentru moment n-am reuşit să aflăm cine e victima”[18].

. . . . . .

Asemenea veşti că a fost împuşcat un Häftling nu reprezentau ceva nou. Foarte des au fost împuşcaţi oamenii în lagărul din Berga. Însă până la acea dată, grupul nostru de antifascişti, care de-a lungul anilor a trecut prin multe închisori horthyste şi lagăre hitleriste, a reuşit printr-o disciplină severă şi obligatorie pentru fiecare membru al colectivului, să evite provocările. Astfel am izbutit să ne ferim de ciocniri directe şi deschise cu S.S.-iştii. Tocmai de aceea, ne-a surprins şi ne-a zguduit pe toţi momentul când am recunoscut în victimă pe fostul nostru tovarăş – utecistul Legman Andrei.

[18] Fischmann Hugo, *Rememorări*, 1973, „Împuşcarea lui Andrei” (mss.).

De la Häftling cu care a lucrat la doborârea copacilor am aflat că pe la orele 10–11 în timpul lucrului, Andrei a fost chemat de către un S.S.-ist să-l urmeze în pădure. După cinci-şase minute s-a auzit o împuşcătură.

S.S.-istul s-a întors fără Andrei şi atunci ei şi-au dat seama că acel tânăr nu mai este printre cei vii.

Un martor care a avut tăria sufletească să povestească, un om care cu inima plângândă, cu suflet îndurerat se simte obligat să spună tuturor că nici noi – fiii acestui drag pământ n-am fost scutiţi de ororile lagărelor anexe hitleriste. Buchenwaldul secera victime atât printre militanţii de seamă, cât şi printre luptătorii de rând. Aceştia însă sunt martori, prin inexistenţa lor. Martori cu pondere mare ai acuzării. Dar cei vii? Sunt printre ei supravieţuitori care nici astăzi, după zeci de ani, n-au suficientă tărie sufletească să povestească, să repovestească cele văzute, cele întâmplate.

„Ţi-aş fi scris cum l-au asasinat pe Andrei, dar nu sunt în stare. Au avut nevoie de un exemplu drastic de intimidare, că se înmulţeau evadările şi l-au împuşcat mişeleşte pe la spate. Apoi ne-a fost arătat şi ni s-a spus la „Appell” că a fost împuşcat într-o tentativă de evadare”[19].

Pe Andrei l-au lichidat brutal, ca exemplu, deoarece în ochii săi ardea flacăra vie a urii, în dimensiuni pe care el nu le putea stăpâni. Ochii săi negri, expresivi, puri, omenoşi, drepţi – erau fulgere de indignare când vedea ce se petrece în jurul său.

Au fost într-adevăr şi „lagăre anexe” şi comandouri unde moartea n-a fost prezentă cu frecvenţa sa obişnuită. Locuri în care moartea a fost „calculată” cu raţiune, nu cu furia bezmeticului, nu cu lăcomia sadicului, ci dozată meticulos, cu sânge rece. Se calculau caloriile consumate în cantităţi cât mai mici, efectele frigului, ale îngheţului, ale subalimentaţiei, se calculau veniturile provenite în urma consumului forţei vitale, al muşchilor, al inteligenţei şi se gândeau din timp la rezervele umane să nu se epuizeze acolo unde aveau nevoie de ele. Era un calcul sinistru, întrucât permanent se încurcau

[19] Dintr-o scrisoare a lui Konreich Emeric (1973).

dând peste cap balanţa – întrucât aceştia permanent adăugau două elemente, – resemnare şi demoralizare, – elemente care la Buchenwald – în general n-au fost prezente. Niederorschel a fost un loc în care moartea nu secera, însă culegea nemilos, drămuit, tacticos.

„În luna noiembrie 1944, am fost transferat la Niederorschel, un lagăr anexă al Buchenwaldului. Nu voi uita discuţia angajată cu santinela din vagon. În centrul acesteia se afla Mureşan Gavril din Cluj. Santinela a fost întrebată ce ocupaţie a avut înainte de războiul „care se apropie de sfârşit". S.S.-istul, un tip înalt, supt la faţă, între două vârste, – a stat mult pe gânduri, apoi la insistenţele lui Gavril, a răspuns că era dulgher. Continuând şi, cu toate că îşi dădea seama că Germania va pierde războiul, spunea că niciunul din noi nu va scăpa cu viaţă. Că nu ne vom putea ascunde nici în gaură de şarpe, întâi ne va lichida pe noi, apoi se va împuşca"[20].

Ajunşi la Niederorschel – continuă Perl Iancu – am fost cazaţi într-o clădire foarte veche. Noi eram vreo 1.600 de oameni. Blockältester – era unul cu numele de Otto, cu dreptunghiul roşu, care cânta foarte frumos. Ajutoarele lui directe au devenit – Mureşan Gavrilă din Cluj şi un rus cu numele de Vasil. Mureşan formase o grupă din care făcea parte Havas Gheorghe, Swartz Vilhelm, Hartmann Miki, fraţii Farcaş şi mai erau din tineret Rosenfeld Miki şi alţii. Lucrau într-o fostă hală de cherestea la asamblarea şi nituirea aripilor de avion. Mureşan şi fraţii Farcaş lucrau la instalaţia electrică a motorului, alţii la strung. Conducătorul tehnic era un neamţ slab, destul de tânăr. Toată ziua ţipa şi înjura, de multe ori ne ameninţa. Sabotajul era în toi, de exemplu – loveam cu ciocanul cu aer comprimat în micul rulment ce se monta în aripa avionului, sau lăsam locuri fără nituri sau cu nituri slăbite. Cred că hitleriştii nu trăgeau prea multe foloase de pe urma acestor avioane.

De la locul de cazare la locul de muncă, ne însoţea o patrulă cu puşti automate, iar pe conducătorul lor îl

[20] Perl Iancu, Rememorări, 1973. (mss.).

botezasem câine. Când vedeam că vine – anunţam din gură în gură – vezi că vine câinele.

[…]

Ne puneam întrebarea cum să facem ca să supravieţuim, pentru ca şi noi, împreună cu toate popoarele să ne bucurăm de victorie. Ne gândeam mereu cum şi cu ce mijloace să luptăm în cazul în care vor încerca să ne extermine. S-a întărit şi vigilenţa noastră, temându-ne ca într-o noapte să nu ne arunce clădirea în aer, cu noi toţi.

Într-una din zilele când a lipsit comandantul Otto, Gavril a intrat într-o discuţie cu ajutorul de comandant S.S. – căutând să obţină informaţii de la el, în legătură cu soarta noastră, totodată propunându-i ca să ne predea trupelor aliate, asigurându-l că în acest caz nici lor nu li se va întâmpla nimic.

Într-altă zi, două avioane americane au aruncat bombe incendiare asupra câmpului de lângă lagărul nostru, unde erau parcate avioanele ce aşteptau să fie trimise la destinaţie.

În ultimele zile ale lunii martie 1945, nu am mai fost scoşi la muncă, cu toate că hala n-a fost distrusă de bombardament. Îngrijorarea noastră creştea şi mai mult. Ce urmează? Ce se va întâmpla cu noi? Observasem agitaţie şi în rândul S.S.-ului. Au întărit paza şi ne-au micşorat raţiile de alimente care şi până atunci erau destul de mici. Auzeam bubuitul tunurilor tot mai aproape. Ne-am dat seama că frontul nu poate fi departe şi trebuie câştigat timp.

S-a profitat de panica care a cuprins S.S.-ul şi s-a continuat în mare secret tratativele cu adjunctul comandantului. N-am avut prea mare încredere în aceste tratative. Ne bazam pe elementul surpriză, dar în special, pe forţele proprii.

Într-una din după-amieze, a sosit, de nu ştiu unde, comandantul. Ni s-a ordonat să luăm păturile de pe priciuri, am fost încolonaţi în curte, s-a făcut apelul, ni s-au împărţit alimentele ce mai erau, şi odată cu lăsatul serii, după ce ni s-a ţinut un discurs ameninţător că nimeni să nu rămână în urmă deoarece acela va fi împuşcat, am pornit spre necunoscut. Grupul nostru era de nedespărţit. Am făcut socoteala ce alimente avem şi le-am pus într-un singur loc.

Nu ştiam dacă vom mai primi altele şi cât va dura marşul nostru. Noaptea târziu am ajuns într-o pădure. S-a făcut un popas. Eram obosiţi, deoarece am mers pe ploaie. Miracol, din rezervele noastre tainice am primit câte o bucăţică de zahăr. Se poate numi iluzie, dar ne-a înviorat. Am intrat în conversaţie cu un S.S.-ist care vorbea bine româneşte, aflând de la el că era originar de prin părţile Bistriţei-Năsăudului. Îi era teamă de ce va urma. Acum vorbea frumos, la un moment dat m-a rugat să-i duc arma (au fost şi asemenea minuni n.a.). Coloana noastră era lungă. Numai câţiva deţinuţi aveau dreptul să se mişte de-a lungul ei – Otto, Gavrilă şi Nicolae. Citeam în ochii lor că au câştigat ceva de la S.S.-işti. Trăgeam de timp, făceam din ce în ce mai multe popasuri.

[…]

Dar iarăşi porneam. Acest mers pe jos mă obosea foarte mult. Gândurile mele în aceste momente de nesiguranţă zburau acasă. Mă gândeam că satul meu este deja liber şi eu mă chinui. Puterile au început să mă părăsească. Mă luptam ca să nu rămân în urmă, nu ştiam ce se petrece acolo, dar presupuneam. După câteva zile de mers am ajuns la marginea unui sat. Am fost introduşi în nişte şuri cu paie, unde am fost ţinuţi până în după-amiaza zilei următoare. Când am pornit, am aflat că unii dintre noi au rămas ascunşi printre paie. Dar nu trecu mult timp şi un tractor cu remorcă a adus pe cei care au încercat să se salveze. Ne-au povestit că din sat au sosit mai mulţi tineri cu furci şi împugându-i i-au obligat să iasă din ascunzişul lor. (Ştiindu-şi sfârşitul apropiat S.S.-iştii n-au mai avut îndrăzneala de a-i împuşca pe cei readuşi în coloană).

[…]

Mureşan m-a făcut să cred că ei se pregătesc de luptă, deoarece frontul s-a apropiat şi mai mult. Noaptea am avut ocazia să văd focul de pe linia frontului. Au trecut cinci-şase zile de mers; proviziile puţine erau pe sfârşite. Când am trecut prin oraşul Schwerin, s-a dat alarmă aeriană. Doi deţinuţi din Cehoslovacia au dispărut, dar au fost prinşi de localnici şi împuşcaţi cu două zile înainte de eliberare. Seara, în timpul unui popas într-o fabrică de cărămidă de lângă

Buchenwald, a fugit şi Nicolae”.

Da, la Buchenwald au fost şi astfel de „lagăre anexe” – „lagăre satelit” în care deţinuţii se aflau într-o relativă siguranţă. Aşa s-a putut întâmpla că în timp ce din Buchenwald se evacuau zeci de mii de oameni, cu forţa, cu ameninţări – cu o zi înaintea eliberării lagărului, deci atunci când evacuările s-au sistat, coloana sleită de puteri, înfometată până la paroxism, spre uimirea chiar şi a celor mai optimişti supravieţuitori, a intrat pe poarta lagărului Buchenwald. Era o minune!... Masa deţinuţilor politici, în ansamblu şi individual, avea personalitatea sa rezistentă, care de multe ori avea efecte imprevizibile asupra păzitorilor S.S.-işti, mai ales când se apropia cu repeziciune ziua înfrângerii hitlerismului.

După copii, cei mai trişti captivi ai Buchenwaldului, au fost femeile. De lagăr aparţineau două categorii de femei. Cele din bordeie – adunate cu forţa din toate colţurile Europei – pentru a satisface pofta erotică a unor degeneraţi – erau foarte triste. Când deţinuţii le observau la ferestre sau, foarte rar, în „curtea” blocului bine îngrădit, îi apuca nu numai mila pentru aceste făpturi, dar în special un acces de blestem care trebuia să zguduie pământul dacă intensitatea lui ar fi putut fi măsurată. Da, la Buchenwald s-a întâmplat, cu toată paza straşnică, – ca două din aceste femei să reuşească să strecoare în repetate rânduri alimente pentru copiii care se găseau în lagăr. Aceste femei urau erotismul ca şi pe nazişti şi se poate că multe din ele trăiau astfel pentru că n-au avut curajul ca să-şi curme zilele. Da, şi bordelul Buchenwald era un fel de „lagăr anexă”.

Femeile aparţinând lagărului Buchenwald au fost puse să presteze munci foarte grele, istovitoare, cu hrană mizerabilă şi îmbrăcăminte insuficientă. Ele aveau acelaşi destin ca şi deţinuţii bărbaţi, însă situaţia lor de femei le făcea mai neajutorate, mai neînarmate faţă de brutalul regim şi comportament al S.S.-ului. Un asemenea „lagăr anexă” fiinţa la Leipzig, aşa-zisul *Comando ATG*. Acolo munceau şi se stingeau în anonimat mii de femei, printre care foarte multe

provenite din nordul Transilvaniei. Nu s-ar putea spune că ceva din „eroica” buchenwaldiană n-a ajuns şi aici în acest loc izolat şi rupt de rezistenţa lagărului. A ajuns prin instalatorii, lucrătorii constructori şi alţi „specialişti” trimişi de la lagărul „mamă”. Aceşti oameni au adus cu ei „prin contrabandă”, ura nemărginită împotriva naziştilor, demnitatea umană şi rezistenţa atât de caracteristică anilor împotrivirii, speranţa! Când femeile îi zăreau, sesizau de la prima vedere că n-au de-a face cu oameni înfrânţi, oameni învinşi, chiar dacă aspectul acestora era jalnic, chiar dacă vlaga lor era suptă în mod voit. Când îi vedeau mai îndeaproape ochii lor începeau să ardă ca o flacără vie a înţelegerii, a raţiunii existenţei lor. De aceea şi aici, ca în toate lagărele anexă, exista sabotajul într-o formă sau alta, o nesupunere tainică, dar eficientă şi chiar atunci când acestea au ajuns la hotarul dintre viaţă şi moarte, când nu s-a mai putut face nimic pentru inima curată, amărâtă ca să mai continue să bată, când victima nu mai frământa noroiul cu bocancii grosolani cu tălpi de lemn, când a rămas întinsă pe jos, şi n-a mai fost luată în seamă de Zeilapell de S.S.-işti decât ca un obiect neînsufleţit, bun de a fi aruncat, această fiinţă nu s-a lăsat stăpânită de cruda tristeţe, de disperare, ci de ură. Aşa a fost şi cu acea fată rămasă anonimă, care nu şi-a semnat scrierile (oare din motive de conspirativitate?), dar care înainte de a muri şi-a aşternut pe hârtie, în „versuri”, următoarele gânduri şi idei[21]:

„În lagăr ard reflectoarele,
Întreaga suflare porneşte spre uzină
Şi în interiorul nostru undeva,
Stomacul face gălăgie.
Doi, ne mână, unul strigă,
Şi soarele pe cer n-a răsărit
Ei fluieră, fluieră într-una,
Dar supunere, nu este.
Continuă tărăgănarea,
N-am, pâine, n-am pâine.

[21] Manuscris în limba maghiară, salvat de deţinuţi, cu riscul vieţii.

Şi ştiu că acesta va fi sfârşitul,
Există însă credinţa că vom mai fi acasă
Şi ei vor muri de foame!”

Plata noastră
În fabrica Hiege[22] din Leipzig
Am primit ca salariu
După o muncă de şase luni
Şase mărci (Sumă cu totul neînsemnată, n.n.)-

Le puteam cheltui la cantină
Pe o apă colorată,
Pe o plasă de păr, sau hârtie,
Dar pe nimic altceva.

Sâmbătă la prânz, când tot omul
Se întoarce acasă obosit,
Vine Ica cu lista mare
Şi poţi să-ţi aştepţi strigat numele.

Häftlingii n-au dreptul la consolare
Nici sâmbăta şi nici duminica,
La urma urmei, primeşti salariul,
Pentru el trebuie să slujeşti

Cea mai tainică dorinţă a mea
Este numai atâta:
Cât de mult aş dori
Să fi trecut demult peste acestea.
Să nu aud seara şi dimineaţa
. . . . . .

[22] La Leipzig au existat două comandouri cu un efectiv permanent de câte 500 de femei. Unul lucra în fabrica de avioane ATG, iar celălalt la uzina de produse chimice care aparţinea de I. G. Farbenindustrie. În ultimul comandou au pierit aproape toate femeile, efectivul fiind permanent reîmprospătat. Lucrau în condiţii mizerabile, periculoase, fără măşti. A fost un adevărat măcel. (Din relatarea orală a fostei deţinute Goldberger Margareta).

În locul strigătului Kapo-ului
Să aud vocea dragă a mamei.
Dar întrucât această dorinţă
Pare a fi încă îndepărtată
Aş dori ca în locul ei
Să am câteva ore de somn.

Să mă odihnesc puţin
În sfârşit şi eu.
Ca să nu-mi cadă capul
Când muncesc la ATG

Dimineaţa când se aude
Fluierul lui Ica
Dacă nu sar imediat
Mă alungă – hai înainte.

Cea mai intimă dorinţă îmi este
În total numai atât
Ca din acest lagăr
Să ajung vie acasă,
Ca să fim iarăşi împreună
Şi în fericire să povestesc
Întâmplările mele groaznice.

Acest lagăr anexă al femeilor se deosebea de celelalte prin aceea că purta totuşi amprenta feminităţii, amprenta suferinţelor mai sensibile, amprenta mamelor, a soţiilor, a adolescentelor cu visuri înaripate, cu suflete care cânta. Şi atunci când ochii sunt împăienjeniţi, când suferinţele trupeşti chinuie, când ele sunt umilite, batjocorite, înfometate. Cât de puţin i-a trebuit acestei adolescente care se pregătea să moară, ca crezul ei să nu se altereze. Tânjea după puţin somn în plus şi imediat în inima ei s-a cuibărit iarăşi speranţa de reînviere, de răzbunare. Aşa erau femeile din lagărul anexă A.T.G. Buchenwald, oameni care prin permanenta lor speranţă căutau să respire altfel decât ar fi vrut temnicerii.

Această speranţă pătrundea prin contrabandă, prin orice zăbrele, cu toate chinurile cumplite îndurate în aceste lagăre anexe. Despre suferinţele cotidiene ne relatează un supravieţuitor dintr-un asemenea lagăr.

„Lagărul în care am fost aduşi (Neue Staszfurt n.a.) a fost trist şi dezolant, înconjurat cu sârmă ghimpată ca toate lagărele hitleriste. O poartă construită din elemente prefabricate permitea intrarea la cele patru barăci de lemn de culoare mohorâtă. Două din aceste barăci serveau ca adăpost la câte 250 de deţinuţi (numărul total 500 n.a.). Imediat după sosire, primul schimb a şi început să lucreze. Locurile de muncă au fost la o adâncime de 360–400 m. Aici ne era sortit să le săpăm în continuare, să lărgim halele şi galeriile de sare şi să producem materia primă pentru industria chimică germană. Două schimburi în adâncul pământului, cu câte 12 ore de muncă efectivă.

[...]

De dimineaţă o pâine de un kilogram pentru cinci Häftlingi înfometaţi, cu câteva grame de margarină şi o cană de apă cu „cafea”. La masă o supă, mai bine-zis apă caldă în care pluteau câteva bucăţi de cartofi şi morcovi, câteva urme de bucăţele de carne. Cu această hrană am înfruntat o iarnă aspră cu frig, cu zăpadă şi permanentă umezeală. Dimineţile şi serile au fost încheiate cu prelungite şi şicanatoare Zeilapelluri, cu lovituri de bastoane de cauciuc ale S.S.-istului şi ale Kapo-urilor dezumanizaţi care ne loveau cu ciomege.

În fiecare zi aveam morţi, care după Zeilapelluri erau ridicaţi şi aruncaţi într-o groapă din apropierea gardului de sârmă ghimpată. Cu slăbirea organismelor s-au înmulţit şi morţii, doi, trei sau patru în fiecare zi”[23].

Iată o mărturie dintr-un alt lagăr anexă: „În primele zile ale lunii decembrie 1944, am fost duşi la Berga am Elster, o localitate cam la 50 kilometri de la Buchenwald, o anexă a acestui lagăr. Am plecat cca. 1.500 de deţinuţi. Lagărul din această localitate era instalat într-o fabrică de strunguri care a fost parţial distrusă de bombardamente. Scopul înfiinţării

[23] Mărturia fostului deţinut K.L.B. nr. 81.306, în „Die Glocke von Ettersberg”, nr. 111/1974.

acelui lagăr a fost de a se construi la 3–4 kilometri un aeroport subteran, ferit de bombardamente. În lagăr nu erau asigurate deloc condiţiile de igienă, de trai, din care cauză la 10–15 zile numărul deţinuţilor a scăzut la circa 800–1.000. Cauzele care făceau să piară într-un interval aşa de scurt deţinuţii au fost următoarele: hrana foarte puţină şi de proastă calitate. Primeam zilnic o bucată de pâine de 200 grame, făcută din ceva care semăna mai mult a rumeguş şi se putea mânca cu lingura, supă chioară şi „cafea” surogat. În hala neîncălzită în care dormeam era aceeaşi temperatură ca afară. Iarna anului 1944–45 a fost foarte geroasă, iar munca era de 12 ore pe zi sub cerul liber. Se muncea în două schimburi. Noaptea lucram la lumina reflectoarelor. Am fost fericiţi noaptea când suna alarma şi se întrerupea activitatea şi aveam posibilitatea să ne odihnim. În lunile februarie-martie 1945 bombardamentele puterilor aliate se înteţeau şi era clar pentru oricine că fascismul e în agonie. Maşina de război a statului hitlerist dădea semne de descompunere. Cu toate acestea continuau fără milă omorurile motivându-se că victima a vrut să evadeze. Mortalitatea foarte ridicată făcea ca să se trimită în lagăr la 10–15 zile alţii 700–800 de deţinuţi astfel ca efectivul de 3.500 să se menţină constant, astfel ca aeroportul să poată fi construit în cel mai scurt timp. În urma răscoalei de la Buchenwald la 11 aprilie lagărul Berga am Elster a fost evacuat. În această zi a fost pusă în mişcare o coloană de 1.000 persoane încadrate de trupe S.S., plecând pe jos într-o direcţie necunoscută. Cei care rămâneau în urma coloanei nemaiputând merge au fost împuşcaţi. Nu rareori se auzeau strigăte „nu te lăsa!”. Cel vizat însă nu mai putea scoate o vorbă”[24].

Şi aici aceeaşi „reţetă”, aceeaşi barbarie, acelaşi tratament inuman. Scopul – nimicirea fizică, cu mijloace cât mai dibace. Sufletele rătăcite ale istoriei umane – nu alegeau. La Buchenwald nu erau naţiuni favorizate, ci numai persecutate! La Buchenwald nu erau unii oameni trataţi fără milă, iar alţii cu îngăduinţă! Nu se făcea nicio deosebire între sexe, culturi,

[24] Andre Fodor, *Amintiri*, 1985. (mss.).

convingeri politice şi filosofice, nu cercetau modul de a gândi, de a simţi – al omului. Pentru cei ce păzeau, tot ce se găsea în subordinea lor era sortit pieirii. Şi lagărele anexe ale Buchenwaldului – cu unele insignifiante excepţii au fost mijloace „ideale” prin care îşi duceau la îndeplinire inumanul plan de nimicire fizică a deţinuţilor.

Armele

Din „Eroica” – ce s-a desfăşurat la punctul Buchenwald, pe dealul împădurit al Ettersbergului, cel mai eroic şi cel mai specific fapt a fost cel legat de pregătirea pentru răscoala armată împotriva unităţilor S.S. (care păzeau lagărul), pentru eliberarea deţinuţilor. Faptul era atât de neverosimil, atât de inimaginabil, încât în toate calculele S.S.-ului în legătură cu deţinuţii, la orice altă formă de rezistenţă s-au gândit, numai la o confruntare armată nu. A fost în această manifestare a fasciştilor şi o mare doză de îngâmfare, de siguranţă de sine, de convingere că organizarea lor e infailibilă. Dar era totodată şi o crasă ignoranţă, o necunoaştere a istoriei, a forţelor sociale care totdeauna au ştiut să *acţioneze* – şi au găsit calea să acţioneze împotriva asupririi –, împotriva reacţiunii. Puţină luciditate, un elementar bun simţ şi un dram de cunoaştere a realităţii le-ar fi putut aduce învăţăminte care să le fi tulburat liniştea în ceea ce priveşte posibilităţile de confruntare armată cu lagărul.

De fapt, la Buchenwald, cu toate tragediile care se consumau zi de zi, totul respira a rezistenţă. Nici nu-i de mirare acolo unde autoadministrarea era în mâna deţinuţilor politici, unde Lagerschütze apăra antifasciştii, orice victimă a nazismului putea fi un rezistent potenţial.

Începutul l-au făcut deţinuţii politici germani care lucrau la fabricile de armament, dar în mod deosebit la Gustloff-Werke. În măsura în care declinul puterii naziste, grandomania fascistă, dezumanizarea luau proporţii, în aceeaşi măsură anticorpii prindeau viaţă, se înmulţeau, se întăreau, se poate spune ca o legitate a existenţei sociale. „Omul”, în înţelesul

major al cuvântului, n-a putut să se împace niciodată, n-a acceptat sistemul lagărelor de concentrare hitleriste. În formă dură – de multe ori plătind cu viaţa pentru aceasta – sau mai puţin violentă, cu inteligenţă şi raţiune, a spus *nu* nelegiuirilor barbariilor, crimelor comise împotriva umanităţii. Omul – fiinţă măreaţă a Terrei, a avut şi atunci curajul să-şi apere valorile şi însăşi existenţa sa.

Rezistenţa a început de fapt, chiar de când a luat fiinţă lagărul. „Întâi" numai în minţi şi inimi curate, care se opuneau cu înverşunare oricărui fapt ce era nedemn de om, apoi ca de obicei – la cei care au rămas în viaţă, – această conştiinţă pură ca cristalul, dar chinuită de dureri, s-a transformat dintr-un impuls de luptă, într-un impuls de a acţiona, de a dejuca planurile ucigaşe, de a dejuca planurile de exterminare, planuri care doreau bezna morţii şi a veşnicei tăceri, a ignoranţei, a prezentului fără viitor, a insensibilităţii umane şi a existenţei care nu cunoaşte nici marile bucurii şi nici tristeţile umane.

Au apărut armele... Armele au fost furate, cumpărate, confecţionate de oameni în decurs de mai multe „generaţii" de deţinuţi. Taina lor a fost transmisă de la morţi la vii, de la bolnavi la sănătoşi, de la cei căzuţi la cei care mai trăiau în mizerabilul lagăr, de la cei care au ajuns în imposibilitatea de a acţiona la cei care erau încă răscolitor de activi.

Începutul aducerii armelor se pierde în negura istoriei lagărului. S-a început cu arme de calibru mic, aduse în lagăr în cea mai strictă taină. Undeva, cineva, ştia ce să ceară, cum şi de la cine să ceară piesa următoare. Şi apoi în locuri tainice, bine gândite, bine păzite, în momentele cele mai potrivite, armele de foc de calibru mic erau montate şi gata de a fi folosite. Cât de măreţ trebuie să fi fost momentul când în acest lagăr, iad, la un anume ceas, rezistenţa dispunea de primele sale arme. Totul părea mai mult o iluzie, dar faptul în sine vitaliza organismul rezistenţei, l-a dus în faza de *rezistenţă activă*. Au început „fapte de arme" care sunt de-a dreptul incredibile. Deţinuţi cu funcţii de serviciu în jurul S.S.-ului, riscându-şi viaţa, riscând torturile cele mai groaznice, luptând cu un duşman cu totul inegal ca forţă brută, în

momente când fasciştii erau la beţii şi se dezbrăcau de tunici agăţându-şi neglijent cingătorile cu pistoale, servitorii-robi făceau să dispară câte un „Walter”, sau o altă armă uşoară, care pe căi tainice, imediat, sau mai întâi ascunsă şi la momentul oportun scoasă la lumină, ajungeau în ascunzişul sigur. Acei oameni gata să îşi dea viaţa pentru astfel de fapte erau pătrunşi de idei nobile despre existenţa umană. Ei erau în aparenţă oameni simpli, inofensivi, nevinovaţi, supuşi celor din S.S. şi resemnaţi faţă de soarta lor. În aparenţă...

Se năşteau speranţe, acolo unde naziştii căutau să nu mai existe nici măcar iluzii. Nesperate dorinţe se conturări, tindeau să devină realităţi! Pe „câmpul de luptă” al Buchenwaldului se înălţa steagul unor mari nădejdi, al unor mari certitudini despre un viitor luminos. Pe măsură ce se înmulţeau armele...

Paradoxuri – flori la Buchenwald! Lăzi cu flori în suportul geamurilor Marelui Revier. Şi acolo erau ascunse arme bine conservate, în stare de funcţionare, care să poată ieşi la lumină oricând. De sub masa de scris a Raportführerului S.S.-ist, din blocul cu efecte, au fost ridicate scândurile şi ascunse pistoale de calibru mare. Locuri tainice, însă la nevoie accesibile pentru a putea fi folosite. În momentul marii confruntări, atunci când Comitetul internaţional al lagărului a dat semnalul de alarmă pentru insurecţie, aşa cum menţionează lucrarea *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung-chronic*, vol. II (1917–1945), cei 850 de deţinuţi organizaţi în 178 de grupe de luptă, dispuneau de o mitralieră, 91 de puşti şi de alte arme.

Alte arme!... În procesul de autoapărare organizată, de pregătire pentru luptă, de a da riposta cuvenită, lovitura fatală duşmanului hain, deţinuţii din lagăr îşi confecţionau arme cu forţele lor proprii. Erau arme ingenioase, arme primitive, dar arme. Cu materialul exploziv furat, s-au „fabricat” grenade de mână, încărcate cu ecrazită sau dinamită, – au fost pregătite un număr însemnat de sticle incendiare. Cele mai răspândite erau cuţitele, pumnalele şi baionetele. Efectul acestor arme albe prin numărul lor mare, prin posibilitatea de a înzestra cu ele şi echipele „auxiliare”, a

contat enorm asupra psihicului deţinuţilor. Ce puţin conta în mod real un cuţit, chiar bine ascuţit, în mâna acestor oameni? Totuşi însemna foarte mult pentru autoliniştirea acestor condamnaţi la moarte în fiecare oră, minut sau secundă[25]. „Şi ochii minţii îmi evocă dintr-odată arma simplă primită din partea organului conspirativ superior, spre a o folosi, împreună cu un tovarăş de-al meu, dacă în cursul evacuării, ce părea inevitabilă, aveam să atacăm S.S.-ul. Amintirea reînviată readuce exaltarea demnităţii recâştigate. Dacă trebuie să-mi pierd viaţa, nu va trebui să mor atât de mizerabil şi umilitor”. Voinţa oamenilor cărora le-a ajuns în auz taina cuţitelor creştea împreună cu dorinţa de a supravieţui, alimentată de noi nădejdi pe măsură ce creşteau numărul şi calibrul armelor. Aceşti bravi oameni, luptători pe baricadele dreptăţii în toate colţurile Europei, reprezentanţi ai generaţiilor care nu s-au supus dezumanizării, erau garanţia că civilizaţia umană nu s-a veştejit, nu s-a prăbuşit, n-a pierit, că are continuitate şi viitor. Şi astfel au început să pătrundă în lagăr pe căi tainice o serie de arme de calibru mare. Căile ascunse se asociau cu soluţiile cele mai simple, cele mai elementare, care echivalau însă cu chintesenţa curajului. Pe târgi rudimentare, lângă cei împuşcaţi, pe „drumul de sânge”, cei asfixiaţi în vagoane plumbuite, sau sfârşiţi de foame şi boli, împuşcaţi de S.S.-işti, torturaţi de secţia politică, – a pătruns în lagăr câte o carabină, o armă „rătăcită” dintr-o uzină de armament, scoasă dintr-o ladă şi ascunsă într-un tufiş sau într-alt loc tainic de unde apoi putea fi uşor luată. Consecinţele acestor dispariţii nu erau niciodată directe. Pierderea armelor se pedepsea aspru în S.S. şi astfel cei vizaţi preferau să tacă la rândul lor. Urma ca prin furt să-şi recapete arma pierdută sau să-şi „completeze stocul” prin scripte măsluite, dacă altfel nu se putea.

La un moment dat dintr-o garnitură de tren a S.S.-ului a „dispărut” o mitralieră cu 2.000 de cartuşe. Această captură a fost transportată în lagăr pe faimosul car al morţilor – un fel de remorcă cu roţi de cauciuc – la crematoriu, iar de acolo în

[25] Gáll Ernő, „Cuvânt introductiv” la lucrarea *Rezistenţa la Buchenwald*, de Klaus Drobisch, Bucureşti, 1931, p. 5–11.

„necunoscut”. Locuri de ascunziş al armelor erau stabilite cu ingeniozitate. Oamenii polarizau în jurul lor o credinţă în viitor, o certitudine că ceea ce se întâmpla constituia un episod trist în istoria omenirii, că acest val duşmănos, acest „tornado al istoriei umane” se va îndepărta.

Iată momente din istoria cuţitelor: „În februarie 1945, în blocul 31, unde trăiam, patul meu era într-un colţ unde domnea binevenitul, semiîntuneric. Pentru munca pe care o desfăşuram, lumina era duşmană, o duşmană neîmpăcată.

Într-o zi, cu o mişcare simplă, Solomon a rupt sfoara unui pachet. Între cartoane, frumos orânduite, o duzină de cuţite. Cuţitele aveau o formă deosebită, se puteau închide, dar când le deschideai, erau adevărate pumnale cu două tăişuri până aproape de mijlocul lamei. „Este al tău!” Cu aceste cuvinte mi-a înmânat Solomon pumnalul meu, arma mea – şi a continuat: „Să ai grijă să nimerească în plin. Dar dacă te descoperă...” A făcut un gest spre gât, care a vrut să însemne: „Ştreangul te aşteaptă!”. Restul cuţitelor le-a băgat în cele două buzunare ale pantalonilor săi, în buzunarele hainei şi, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, a plecat, fără însă a uita şi de data aceasta să-mi arunce o privire caldă, plină de simţământ patern.

Deci înarmat! Cât de îmbucurător şi încurajator a fost acest gând. În unele momente nici nu m-am gândit să judec raportul de forţe. Mii de S.S.-işti erau înarmaţi cu armament greu şi uşor din cel mai perfecţionat, cu muniţii berechet, cu un potenţial de oameni suficient şi bine instruit. Ce contau însă toate acestea în balanţa noastră specifică în care valorile nu se măsurau nici cu kilogramul şi nici cu forţa de foc, ci cu forţa încrederii într-o lume nouă, forţa setei de libertate, a omeniei! În balanţa noastră setea de a regăsi umanismul pierdut cântarea mai mult decât tonele de muniţii. În semiîntuneric priveam lama nou-nouţă a cuţitului primit, armă albă, chiar neputincioasă în mâna unor oameni neinstruiţi pentru asemenea „dueluri”. Dar cine s-a simţit vreodată mai tare decât mine în acele clipe? Strângeam cu putere mânerul pumnalului, fiind capabil să înfrunt orice ins înarmat până-n dinţi.”

„Povestea cuţitelor” era simplă în aparenţă, ca toate celelalte fapte ce se petreceau în jurul nostru. În realitate însă, şi ea era expresia unuia dintre sutele de acte eroice ale rezistenţei.

. . . . . .

Era interesant să vezi cât de molipsitor şi binefăcător poate fi optimismul. Dacă pesimismul poate mătura totul din calea ta, optimismul unora a putut influenţa în bine o masă care la un moment dat se considera pierdută. Eu nu cunoşteam cine participă şi cine nu la „acţiunea cuţitelor”, dar impresia că, deşi lagărul trecea prin una din cele mai mari încercări ale sale, oamenii se simt mai vioi – nu era lipsită de temei. Speranţa supravieţuirii, a răfuielii cu duşmanul, a reintrării apelor în albia lor firească, a avut un cuvânt greu de spus în depăşirea zilelor de mare tensiune din lagăr. Oamenii nu mai erau nişte bieţi deţinuţi, ci o forţă! Erau combatanţi cu un cuţit în buzunar! Combatanţi cu o strategie şi o tactică specifică”.

Dar pregătirea directă pentru răscoală nu se rezuma la armele propriu-zise. Deşi o mare parte a celor atraşi în formaţiuni armate, sau în echipe de rezervă cunoşteau mânuirea armelor, totuşi pentru o asemenea confruntare cu o armată diabolic de instruită pentru a ucide, era nevoie de o instruire permanentă. Instrucţia pentru mânuirea armamentului s-a desfăşurat în principal într-un bloc destinat dezinfecţiei, iar sticlele incendiare au fost încercate în pivniţe bine protejate. Dar nu aceasta era esenţialul.

Comitetul internaţional şi cele naţionale în fruntea cărora se aflau comunişti au avut în vedere un element deosebit de important fără de care şansa de reuşită a insurecţiei pe pământul Buchenwaldului era de neconceput. Călire psihică, acţiuni de solidaritate pe cele mai diferite planuri pentru a putea opune forţei brutale a S.S.-ului, oameni care gândesc şi acţionează ca *oamenii*. Cât de mult a însemnat însă în acele împrejurări o bucată de pâine în plus, de multe ori extrem de redusă, o lenjerie de corp mai caldă, strecurată tainic! Se producea o adevărată întărire a organismelor slăbite prin

activitatea solidarităţii. Acţiunile de solidaritate care au funcţionat, clandestin, în tot timpul existenţei lagărului s-au extins şi s-au amplificat atunci când ele serveau deja unui scop precis, răscoala armată. Într-adevăr în mod sesizabil, cei care aveau ceva comun cu răscoala, pe o filieră oricât de îndepărtată sesizabil, aveau ceva în privire, ce creştea şi ce se amplifica în măsura în care acţiunea de solidaritate îşi făcea simţită tot mai mult existenţa. Ea se desfăşura pe plan vertical şi orizontal, adică pe de o parte grupurile naţionale făceau totul ca să ajute pe membrii lor încadrând în aceste acţiuni pe toţi cei ce puteau fi de un ajutor real.

Pe de altă parte, exista o întrajutorare şi pe verticală. De multe ori deţinuţii proveniţi din nordul Transilvaniei mâncau *bucate alese* din pachete trimise prin Crucea roşie franceză, din pâini furate de către deţinuţii politici germani, din alimentele trimise danezilor sau ale olandezilor. Aşa dicta conştiinţa, aşa dictau marile interese ale luptei, ale viitoarei răscoale.

Apoi, spre sfârşitul existenţei lagărului, mari speranţe şi o stare sufletească de combatant, de luptător, de om tare – ne erau date şi de constituirea rezervelor de alimente ale grupelor naţionale. Şi grupul nostru naţional îşi avea depozitele sale de alimente tainice. Principalul depozit a fost într-un beci bine mascat, sub blocul nr. 66, unde la nevoie se ascundeau şi oamenii care trebuia să fie făcuţi dispăruţi. La un moment dat, se adunase aici – ţinând seama de condiţiile precare de alimentare a lagărului – o de-a dreptul impresionantă cantitate de pâine, margarină şi chiar ceva conserve. Cu ajutorul deţinuţilor cu funcţii din bloc – cu multă inventivitate şi cu o experienţă în conspirativitate – pâinea recent adusă era bine ascunsă. În locul acesteia se dădea în consum pâinea cea veche, păstrându-se proaspăt stocul de rezervă. Însuşi acest fapt a fost un act de bravadă, un act de mare curaj întrucât orice S.S.-ist – dacă apărea, putea uşor sesiza „metamorfoza” petrecută cu pâinea, întrucât mizerabila pâine buchenwaldiană dacă se învechea cât de puţin, avea o înfăţişare jalnică şi se sfărâma în elementele-i componente, care nu semănau nici măcar cu tărâţa, ci cu

rumeguşul de lemn.

Aducem şi pe această cale prinosul de recunoştinţă deţinuţilor din lagăr, miilor de deţinuţi care – au ştiut, sau au intuit ceva, ori ştiau chiar foarte mult – dar niciunul nu s-a găsit să divulge S.S.-ului că în lagăr se petrece *ceva*, se pregăteşte *ceva* împotriva hitleriştilor, că oamenii devin tot mai mult oameni, că oamenii încep să priceapă, ştiu, cu certitudine că nu-i înspăimântată sutele şi miile de S.S.-işti, nu-i înspăimântă moartea, că au *ceva* ce le dă măreţia unui crez incomensurabil, *ceva* ce nu putea înţelege numai cel care a fost în cauză.

Călirea morală a deţinuţilor s-a mai făcut şi prin răspândirea adevărului despre inevitabila prăbuşire a imperiului dement al hitleriştilor. Aceasta a fost una din muncile cele mai periculoase. A-i informa despre evoluţia frontului pe membrii de partid, pe cei din grupele de rezistenţă, cadrele de combatanţi şi antifasciştii activi nu ridica probleme deosebite. Iată cum îşi aminteşte despre acest aspect al rezistenţei un fost deţinut: „În ianuarie şi ultimii din grupul nostru erau repartizaţi la muncă, în Buchenwald. Dormeau în barăci mai bune, mai curate şi mai călduroase, câte doi pe un prici de 90 cm. Ni se procurase şi îmbrăcăminte mai călduroasă, încălţăminte. Cei mai slăbiţi – printre care eram considerat şi eu (împreună cu ceilalţi proveniţi din închisoarea ungurească de la Sàtoraljaujhely, unde după răscoala noastră nereuşită din martie 1944, supravieţuitorii au fost supuşi unui regim mult înăsprit) – am primit câtva timp o porţie suplimentară de supă. Organizaţia ilegală funcţiona ireproşabil. Avea grijă şi de moralul nostru. Tot la câteva zile ne întâlneam cu doctorul Mureşan Petru care ne trimitea ultimele ştiri, evoluţia fronturilor, succesele trupelor aliate”[26].

Legile aspre ale conspirativităţii închideau aici canalele prin care aceste informaţii ar fi putut ajunge la cunoştinţa S.S.-ului, care apoi să înceapă cercetări urmate de tragice represiuni. Dar când acelaşi lucru se făcea în lagărul mic,

[26] Gheorghe Sebestyèn, *Memorii*, 1985. (mss.).

atunci când timpul s-a copt, între sute şi mii de oameni necunoscuţi, şi cu orice risc, aceste informaţii ce trebuiau să ajungă în masa a zeci de mii de deţinuţi, desigur că lucrurile se schimbau. Pericolul divulgării era cu atât mai mare cu cât în transporturile noi sosite din lagărele evacuate – unde trona ordinea criminală a S.S.-ului –, se mai găseau provocatori, agenţi ai S.S.-ului, oameni ale căror mâini şi conştiinţe erau mânjite de sânge nevinovat (majoritatea acestor oameni fiind deţinuţi de drept comun sau fascişti ajunşi în închisoare pentru diferite delicte). Şi totuşi abilitatea acelora care au avut sarcini în această direcţie au dejucat aproape întotdeauna planurile provocatorilor, la aceasta participând cu toată dăruirea nu numai membrii organizaţi ai rezistenţei, ci şi masa deţinuţilor, care, de cele mai multe ori, instinctiv, au simţit cum trebuie să reacţioneze ca să scoată din impas un „om” ajuns la dificultate...

N-au fost deconspirate rolul şi rostul adevărat al formaţiunilor de pompieri, cunoscut sub denumirea de „Feuerwache”, ele fiind în realitate formaţiuni de luptă pentru răscoală, aşa-zisul „valul doi” sau „unu” chiar, după împrejurările ce s-ar ivi în momentul răscoalei. În anul 1944, în special după bombardamentul din august 1944, „Feuerwache” a fost legalizat de către S.S. Acesta funcţiona pe baza unor reguli militare: disciplină, călire fizică, perfectă cunoaştere a topografiei lagărului şi a împrejurimilor. O bună parte a acestor oameni îşi ştiau rostul în eventualitatea unui atac aerian, dar şi misiunea de luptă în cazul răscoalei deţinuţilor din lagăr.

Din „Feuerwache” făceau parte mulţi, foarte mulţi oameni şi fiecare ştia două lucruri esenţiale – să tacă şi să lupte la momentul oportun. „Feuerwache” era principala bază de masă organizată a rezistenţei, a celulelor de partid. Nu trebuie uitat că aceste unităţi „de pompieri” aveau şi ele armele lor: târnăcoape, hârleţe, lopeţi, drugi de oţel, unelte pe care, la instrucţie, le ţineau cu multă îndemânare şi ştiau să le mânuiască cu deosebită dibăcie. Se va spune că era o utopie, o lipsă de orice realism, să opui o asemenea formaţiune unui puhoi de S.S.-işti turbaţi şi înarmaţi până în

dinţi. Dar nu trebuie uitat că în toată rezistenţa antifascistă europeană, în cele mai multe cazuri şi locuri, nu în forţa fizică, ci în dragostea de libertate, iubirea de patrie şi de oameni, ura nemărginită împotriva dominaţiei dementei a constat tăria celor ce înfruntau nazismul. Nu o dată forţa brută a S.S.-iştilor a cedat în faţa unor formaţiuni patriotice de luptă ce nu dispuneau de dotarea armată a adversarilor. Ba mai mult decât atât, nici cele mai înfiorătoare crime n-au putut stăvili rezistenţa europeană! Deci „Feuerwache” n-a fost şi nu trebuie privit ca o utopie, ci ca un lanţ însemnat în „sistemul de rezistenţă”.

Acestui sistem îi aparţinea şi „reţeaua sanitară” – proprie a autoadministraţiei lagărului, ştiută şi acceptată de S.S.-işti – care priveau această activitate ca o metodă eficientă de recuperare a forţei de muncă încă aptă să mai facă ceva pentru „Marele Reich” – dar neintuită de ei ca o formă a rezistenţei Trebuie ştiut că fiinţe raţionale, camarazii care au muncit aici riscându-şi viaţa şi sănătatea, au salvat mii de oameni de la pieire sigură instruindu-se şi pregătindu-se spre a fi de maxim folos la marea confruntare cu „balaurul”.

Consemnăm din amintiri:

„Astfel am ajuns în Lagărul mic, blocul 62, încadrat într-o echipă de infirmieri, echipă condusă de tovarăşul Bruno, vechi social-democrat german. Echipa era formată din 8 persoane, dintre care nici unul nu fusese în viaţa lui cadru sanitar, cu excepţia mea, care aveam rol de „infirmier”, „Pfläger” în nemţeşte, în timp ce „Kapo-ul” nostru Bruno, fusese în trecutul lui cizmar. Era clar că de fapt toată echipa din punct de vedere medical era condusă de mine care, deşi eram medic cu specialitatea medicină internă, făcusem în închisoarea din Váč, din Ungaria horthystă, timp de doi ani, şi chirurgie.

De altfel, noi acordam asistenţă numai pentru bolnavii ambulatorii, ca să degrevăm cele două infirmerii cu staţionare.

Aici am avut ocazia să cunosc şi să ajut numeroşi prizonieri, deşi posibilităţile noastre erau reduse. Anestezie nu puteam face decât rareori, vată nu aveam, feşele erau numai din

benzi de hârtie, bineînţeles nesterile, câteva bisturie, foarfece şi pense, iar la disecţii, numai tinctură de iod. Totuşi, în cele peste două luni cât a funcţionat infirmeria (până la eliberarea lagărului) au fost tratate peste 20.000 de persoane, activitatea fiind de 10–12 ore pe zi.

Cele mai multe cazuri erau abcese, flegmoane enorme, răni, cangrene, pentru care făceam rost de la infirmeria mare de câteva flacoane de *kelen* şi ceva material steril.

În aceste împrejurări am avut ocazia să-l reîntâlnesc pe tovarăşul Gáll Ernest – din Cluj, de care mă legau începuturile activităţii mele de ilegalist, în anul 1934. Venit cu un transport din alt lagăr, infectat cu numeroase flegmoane pe întreg corpul, am depus mari eforturi ca să-l scap de septicemie. Tot aici am cunoscut pe tinerii Székely Emeric şi Vasile, deportaţi din Cluj la Auschwitz, în anul 1944, unde şi-au pierdut părinţii”[27].

Şi astfel de puncte sanitare semilegale, ce funcţionau în lagăr, aparţineau iugoslavilor, ruşilor etc. – rostul lor fiind de ordin umanitar, dar totodată erau şi puncte importante nu numai în călirea organismului ci şi în cel al răscoalei.

Şi pe tărâm sanitar s-au acumulat rezerve de medicamente şi echipament pentru *ziua cea mare*.

Da!... Armele rezistenţei nu se compuneau numai din carabine, pistoale şi cuţite-pumnal, ci şi din târnăcoape ale „Feuerwache”-ului, tinctura de iod şi pansamentele punctelor sanitare, pâinea depusă în loc tainic şi îmbrăcămintea mai caldă. O armă solidă era şi cuvântul de îmbărbătare, întărit prin informaţii despre înfrângerile militare suferite de hitlerişti. Dar cea mai teribilă armă a răscoalei a fost omul călit în suferinţă şi durere pe pământul Buchenwaldului.

Se ştie că echipa de şoc a răscoalei din Buchenwald a fost „Lagerschütze” – formată din deţinuţi însărcinaţi din partea S.S.-ului cu menţinerea pazei şi ordinii în lagăr. Aceştia salvau combatanţii, păzeau tainicele arme, erau conştiinţa armată, vie, a Comitetului internaţional care a organizat răscoala. Rolul lor în perioada existenţei lagărului s-a făcut simţit în

[27] Petru Mureşan, *Amintiri din Buchenwald*, 1973. (mss.).

cele mai diferite ipostaze – una singură rămânând însă, o taină – că ei erau unitatea de elită a răscoalei.

Lumina omeniei (copiii la Buchenwald)

Una din marile epopei ale Buchenwaldului a fost lupta pentru salvarea acestor făpturi nevinovate, mlădiţe crude, pline de gingăşie, care priveau lumea nu numai cu ochii groazei, ai căprioarei hăituite de dulăi şi lupi, dar şi cu ochii marilor semne de întrebare. Ce se petrece cu noi? Ce se petrece în jurul nostru? A apăra copiii şi adolescenţii la Buchenwald, a fost o misiune ridicată la rangul de înaltă etică, ea a făcut parte din acţiunea „Eroică”. Buchenwaldul era lagărul în care copiii şi adolescenţii nu erau sortiţi morţii!

În diferite documente ale S.S.-ului putem citi următoarele menţiuni: *„Folgende Jugendlichen konten festgestelt werden”*... urmează numere cu vârsta de 2½, 9, 10, 11, 12, 13 ani, şi aşa mai departe. Într-un alt document al S.S.-ului, din 5 august 1944, referitor la un transport care urma să fie expediat la Auschwitz, aflăm că cei între vârsta de 7 şi 14 ani erau într-un număr de 145, iar cei între 15 şi 24 de ani, 393. Mulţi dintre aceşti copii au fost ascunşi şi salvaţi.

Zeci de mii de copii în toate lagărele hitleriste au fost victime ale unor experienţe medicale „canibalice”, au fost folosiţi ca robi, astfel ca şi dramul de vlagă din ei să servească „Marele Reich”. Acei copii erau evrei sau copiii unor partizani sau activişti de partid şi de stat sovietici exterminaţi, copii polonezi – un număr mai mic de copii iugoslavi, cehi şi de alte naţionalităţi. În general, copiii n-au putut supravieţui mediului de infern al lagărelor de concentrare. Buchenwaldul însă a fost o excepţie deoarece acolo ei erau ocrotiţi de grija întregii mişcări de rezistenţă, a tuturor deţinuţilor politici. Aşa s-a făcut că la Buchenwald au supravieţuit 905 copii şi adolescenţi, dintre care peste 150 erau originari din nordul Transilvaniei. Cel mai mic deţinut a fost un băieţel polonez, de 3 ani, poreclit „Iuşu”, pe numele adevărat Ştefan Jerzey-Zweig. A fost salvat în mod

„miraculos”, înfruntându-se mari pericole, de către comitetul internaţional al mişcării de rezistenţă din Buchenwald. Salvarea acestui copil micuţ şi plăpând a devenit un simbol pentru conţinutul uman al întregii mişcări de rezistenţă buchenwaldiană, fiind descrisă în cartea de mare succes, *Gol între lupi*, de scriitorul Bruno Apitz (deţinut şi el timp îndelungat în lagărul Buchenwald pentru activitatea sa comunistă antifascistă).

Iuşu – căruia i s-au pierdut urmele după eliberare, a fost regăsit în anul 1965 de salvatorii săi. Pe atunci „Frankfurter Rundschau” – sub titlul „A trăit *Gol între lupi* şi între prieteni” – relata printre altele, următoarele:

„Când s-au întâlnit pentru prima oară, erau cu 20 de ani mai tineri. Iuşu era un băieţel de 3 ani. El ieşi din sacul pe care tatăl lui, dr. Zaharias Zweig, din Cracovia, trebuie să-l predea la camera de efecte a lagărului de concentrare nazist Buchenwald. Şeful camerei de efecte văzu copilul şi acţionă: „Băiatul trebuie să dispară înainte de a-l zări cineva”. Pentru copil, aceasta însemna să continue să trăiască. Prin gestul său, omul din camera cu efecte îşi lega propria-i viaţă de deţinut, de cea a băiatului.

Iuşu, în vârstă de 23 de ani, l-a întâlnit la Stuttgart, după aproape 20 de ani, pe salvatorul său. Iuşu e acum studentul Ştefan Zweig, din Lyon, iar fostul şef al camerei de efecte din Buchenwald – Willi Bleicher – este preşedinte al sindicatului din industria metalurgică din landul Baden-Würtenberg.

Pentru deţinuţii politici, printre care se număra şi Willi Bleicher, drumul de la Buchenwald spre camerele de gazare de la Auschwitz nu era departe. Faptul că Iuşu şi Willi n-au fost nevoiţi să păşească pe acest drum e şi azi apreciat ca o uimitoare excepţie.

. . . . . .

Iuşu, abia îşi mai aminteşte de Buchenwald, îl ţine totuşi minte pe „Senta” câinele primejdios pe care S.S.-iştii îl foloseau pentru paza obiectelor de valoare provenite de la deţinuţi. Îşi aminteşte de picioarele goale ale tatălui său, care nu avea nici ciorapi, nici încălţăminte, în timp ce deţinuţii care

lucrau în „camera de efecte” îi procuraseră lui Iuşu îmbrăcămintea necesară...

Iuşu a trăit luni de-a rândul într-un ascunziş. În ajutor i-au venit chiar şi păduchii! Cei ce soseau la Buchenwald se dezbrăcau în camera de efecte, erau tunşi şi făceau baie în lizol. S.S.-iştii se temeau de păduchii purtători de microbi, din camera de efecte şi se apropiau rar de ea.

. . . . . .

„...În camera cu efecte lucrurile au mers bine 9 luni. Între timp, circa 40 de oameni aflaseră despre existenţa lui Iuşu. Într-o zi îl zărise şi un S.S.-ist care raportă comandantului. Însă Bleicher care făcea parte din conducerea organizaţiei ilegale a lagărului şi din autoadministraţia deţinuţilor a reuşit să-l ascundă pe Iuşu în „lagărul mic”, un fel de staţie de carantină, predându-l în grija deţinutului Eugen Waller. S.S.-iştii nu intrau deloc în acest „lagăr” fiind considerat de ei ca focar de infecţii din cauza condiţiilor mizerabile care domneau aici, fiind locul unde se concentrau, în general, noii sosiţi la Buchenwald”.

De la Iuşu, simbol al confruntării cu imposibilul şi până la marea acţiune de salvare a copiilor aduşi la Buchenwald, a fost numai un pas. Cu toţii erau sortiţi pieirii. Ei erau consideraţi de către rezistenţă flori rare, ocrotite nu atât pentru strălucire, parfum, cât pentru însăşi existenţa lor. Aceşti copii când au păşit pe poarta mult blestemată a Buchenwaldului, au fost fiinţele cele mai nenorocite pe care pământul i-a purtat pe umerii săi. Pe lângă ochii sticloşi, îmbrăcămintea mizerabilă şi substanţa vitală consumată, care te făcea să tresari, puteai descoperi durerile orfanului, orfanul umanităţii. Aveau acei copii ochii rătăciţi, căutători, setoşi după cea mai mică, mai elementară căldură maternă şi paternă. Au fost copii, care în inima lor purtau certitudinea dramei fatal consumată undeva în Bielorusia, Ucraina, pe podişul Podoliei, în munţii Serbiei, undeva în Maramureş, la Oradea, Sighet, Baia Mare sau la Cluj. Cât de duios povesteşte Iancu, despre care va fi vorba în continuare, modul în care a fost despărţit, de frăţiorul său de 12 ani, ce a

dorit să rămână cu el nevrând să-i lase mâna, strângând cu toată puterea de care acel copil era capabil. A simţit că n-o să-l mai revadă niciodată!

Acei copii orfani, candidaţi pentru moarte în fiecare moment, la Buchenwald, erau îndrăgiţi şi ocrotiţi. Cum treceau pragul porţii şi erau luaţi în evidenţă, grupurile naţionale erau înştiinţate de existenţa lor. Conaţionalii acelor copii se simţeau răspunzători nu numai pentru a-i ţine în viaţă – în limita posibilului – în labirintul lagărului care ducea spre moarte, ci şi pentru a le şi asigura condiţii de existenţă mai bune decât cea obişnuită în detenţie, a-i feri de încercările atât de periculoase şi demoralizante, a-i îmbrăca mai bine. Nu o dată s-a întâmplat ca un muribund care avea o ţoală ceva mai bună s-o cedeze unui copil. Pentru acei copii, îmbrăcămintea a fost furată de la camera de efecte, de la muncitorii civili nemţi, din locuri posibile şi chiar imposibile. De aceea, dacă te-ai uitat atent la această realitate a ocrotirii care bătea la ochi, faptul devenea chiar periculos.

La Buchenwald cu anumite şiretlicuri lucrurile au fost împinse până într-acolo încât la un moment dat blocul numărul 8 din „Lagărul mare” a fost transformat într-un bloc al copiilor şi adolescenţilor.

Câteva relatări ale lui Perl Iancu, despre acest bloc care părea a fi o adevărată *minune* în iadul buchenwaldian.

„Am fost transferat în baraca nr. 8. Aici era blocul tineretului, singur de acest fel din Buchenwald. După câte ştiu, deţinuţii mai vechi au reuşit să influenţeze conducerea fascistă ca acest bloc să ia fiinţă sub pretextul că se va forma din ei buni meseriaşi. În realitate eram scutiţi de către tovarăşii noştri mai vârstnici de muncile grele. De la bucătărie aveau grijă ca la acest bloc să ajungă ceva mai multă mâncare, iar de la magazia de îmbrăcăminte ni se trimiteau haine mai bune. În condiţiile lagărului aceasta era o mare victorie! Mulţi dintre noi nici nu ieşeau la munci. Noi nu ieşeam la Appellplatz. Numărătoarea se făcea în faţa barăcii.

[…]

Blockältester a fost un austriac de vreo 30 de ani, blond, purta ochelari şi era destul de înalt. Pentru noi era tată şi

mamă. Îmi spunea că atunci când se va termina războiul mă va lua cu el în Austria şi mă va învăţa electronică. Mi se pare că a fost inginer electronist. Era bun, ne ocrotea şi se arunca în foc pentru noi. În una din zile a fost chemat la poarta lagărului (a fi chemat la poarta lagărului unde era şi Bunkerul însemna mai întotdeauna un mare pericol – n.a.) şi nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu el.

A fost Stube (responsabil de încăpere) unchiul Saşa, de profesie artist de circ, la circul din Moscova, de multe ori ne înveselea, cânta din fierăstrău, făcea pe clovnul. Mai mult, sub nasul S.S.-iştilor a înjghebat o echipă artistică care în mai multe rânduri a prezentat programe. Şi astăzi mă gândesc cu mult drag la el. Era prietenos cu toată lumea. Iar când cineva era bolnav stătea lângă patul lui nopţi întregi. Era acolo un rus, profesor de matematică, care ne învăţa matematică şi limba rusă.

Majoritatea tinerilor au fost ruşi şi evrei. Aici am fost numit „responsabilul” – dacă se poate spune aşa al tinerilor originari din nordul Transilvaniei. În această calitate primeam diferite informaţii încurajatoare cu privire la front şi duceam convorbiri de la tânăr la tânăr, concluzionând că vom învinge. Făceam apel la curaj şi le explicam ce avem de făcut şi ce vom face după eliberare. Învăţam cântece antifasciste şi-i învăţam şi pe alţii.

[...]

Nu după mult timp am fost scos la muncă. Făceam muncă de zidărie. Am lucrat la fabrica de tâmplărie până în ziua de 11 august când o parte din lagăr a fost bombardată de aviaţia americană. A fost o mare jale. Au murit multe sute de deţinuţi, fiindcă nu li s-a dat voie să părăsească locurile lor de muncă. Mulţi tovarăşi de-ai noştri nu s-au mai întors niciodată în mijlocul nostru”[28].

. . . . . .

În rememorările sale, care apasă sufletul ca o piatră de moară, acest tânăr care avea pe atunci vreo şaptesprezece

[28] Perl Iancu, *Rememorări*, 1973 (mss.).

ani îşi încheia astfel rândurile:

„În K.L.B. au acţionat forţe antifasciste foarte bine organizate care activau în cea mai desăvârşită conspirativitate. Eu am simţit foarte mult ajutorul acestor forţe şi am înţeles pulsul lor. Nu am întrebat pe niciunul din tovarăşii care m-au ocrotit în condiţii nedescris de grele – de ce o fac? În gândul meu ştiam că toţi care fac parte din aceste forţe nu pot fi decât comuniştii (tânărul nu era şi nici nu putea intui mobilul şi mecanismul acestui angrenaj de salvare n.n.). Numai ei au putut să aibă atâta tărie, atâta curaj ca să ajute la salvarea vieţii atâtor tineri care erau cei mai prigoniţi şi persecutaţi de fascişti”[29].

„Eroica” buchenwaldiană referitoare la copii şi tineri nu s-a rezumat la întâmplările din jurul blocului 8. Episodul „Iuşu” şi „Blocul 8” sunt însă semnificative pentru lupta titanică pe care rezistenţii buchenwaldieni o duceau pentru salvarea de la moarte sigură a tinerilor şi adolescenţilor – dar din nefericire nu în toate cazurile – cu succes.

La un moment dat în Buchenwald, în special după luna decembrie 1944, s-au adus o mulţime de tineri evacuaţi din lagărele din Răsărit eliberate de trupele sovietice, proveniţi din barăcile sanitare şi din spitale unde se efectuau pe ei experienţe monstruoase şi din „comandourile de muncă exterioare” unde au reuşit să supravieţuiască datorită ocrotirii celor maturi. O mare parte din acei tineri evacuaţi au provenit din nordul Transilvaniei şi au ajuns în lagăr datorită deportărilor. La sosire, erau speriaţi şi neajutoraţi. Atunci când zăreau un deţinut cu funcţii se cutremurau văzându-şi moartea cu ochii. Cei mai neajutoraţi erau copiii care au avut neşansa să fie gemeni şi pentru care hitleriştii aveau o deosebită predilecţie. În diabolica lor minte „Spaţiul vital” creat după exterminarea evreilor, ruşilor, polonezilor „ţiganilor etc., urma să fie populat cu mulţi copii germani născuţi câte doi, trei sau patru dintr-odată. Aceşti copii ţinuţi izolaţi, trataţi cu fel de fel de substanţe, chinuiţi prin diferite intervenţii chirurgicale şi supuşi multor suplicii, după sosirea

[29] *Ibidem*.

lor la Buchenwald, erau ca nişte fiinţe rătăcite care execută totul maşinal, din inima cărora era stârpite sentimentul bucuriei şi dispăruse instinctul de conservare, propriu oricărei fiinţe vii.

Un singur sentiment le-a fost rămas nealterat – ura lor adâncă ca oceanele întunecate, ca bezna cosmosului – faţă de hitleriştii care i-au smuls de lângă căldura părintească, i-au batjocorit, torturat zi de zi trupeşte şi sufleteşte, care se uitau la ei cu atâta ură şi dispreţ şi i-au sortit irevocabil exterminării.

A fura copiii şi adolescenţii din coloana transportului destinat morţii, de a-i trimite în lagăr, de a-i ascunde acolo unde S.S.-ul în general nu-i căuta, a le fi făcut dispărute cartotecile, – a fost o practică frecventă. Situaţia s-a uşurat mult începând cu ultima parte a anului 1944, datorită transporturilor care veneau şi plecau necontenit, în evidenţa de la Schreibstube, în privinţa deţinuţilor noi a fost un adevărat haos. Un haos creat cu bună ştiinţă, cu o astfel de inteligenţă [de către] Stubendienştii, care sub nasul S.S.-ului îşi desfăşurau „activitatea” – pasibilă cu cea mai groaznică moarte – [astfel încât] să nu poată fi descoperită.

La un moment dat numărul tinerilor care intrau în componenţa grupului român şi maghiar s-a înmulţit şi s-a îngroşat atât de mult, devenind necesară o nouă soluţie. A început o epopee de genul aceleia din Blocul 8, însă de amploare ceva mai redusă. Cu ajutorul Häftlingilor germani, cehi, ruşi, francezi, iugoslavi, – dar şi din rândul altor naţiuni – pentru aceste victime neputincioase sortite unui tragic destin, s-a iniţiat o salvare generoasă. În câteva săptămâni aproape o sută de tineri au fost grupaţi în Blocul 66 din Zeltlager, unul din punctele cele mai îndepărtate de sediul comandamentului S.S. Începând cu acele zile, inimi fierbinţi, mâini ocrotitoare, gânduri calde se îndreptau spre acest colţ al lagărului. Ca şi în cazul Blocului 8 (spre Blocul 66, n.n.) se trimitea îmbrăcăminte, hrană mai multă – nu rareori economisită din guri flămânde – se trimiteau gânduri duioase, cuvinte de îmbărbătare şi speranţe. Erau frecvente cazurile – deşi s-a indicat să se evite pe cât posibil un du-te-vino spre acel bloc –

să vezi un om, sleit de puteri, abia târându-şi zilele, că se furişează în încăpere, se uită cu ochi rătăciţi în jur, apoi se opreşte lângă un copil, fără să scoată un cuvânt, îi mângâie cu duioşie căpşorul, îi pipăie abia atingându-i faţa şi lacrimile îi curg şiroaie. Asemenea scene nu erau singulare! Oamenii, chiar şi combatanţii antifascişti oţeliţi în încercări, vedeau în aceşti copii nu numai viitorul, care era o legitate, ci şi trecutul, trecutul tulburător de care oricât de încercat ar fi fost, nimeni nu l-a putut uita.

Se poate spune că nicăieri în lume nu existau trăiri atât de profunde ca în lagărele hitleriste. În cel mai năprasnic abis, de multe ori inconştient, era simţit cântecul nemuririi speciei umane, melodia universului, melodia existenţei, acele misterioase ondulări ale sufletului care sunt infinite ca însăşi existenţa. Aceste simţăminte, de multe ori nedesluşite, căutau cu înfrigurare ca să readucă bucuria vieţii pe pământ, care părea să fi fost pierdută, convingeau că valul tulbure, atotmistuitor al pământului, flăcările sale ameninţătoare pot fi potolite.

Copiii şi tinerii sfărâmaţi de pumnul hitlerist, cu certitudine credeau că existenţa lor este pur şi simplu o minune, un dar al soartei, ce putea oricând lua sfârşit. Erau copiii durerii, copiii gândurilor negre, ai blestemelor, ai suferinţelor sufleteşti inimaginabile. Erau copiii luminii şi ai întunericului. Copiii marilor virtuţi ale secolului dar şi ai demenţei dusă până la paroxism. Aceşti copii care nu erau rezultatul unui echilibru biologic, echilibru social, deoarece ei înşişi nu ştiau încotro vâslesc, spre ce ţărmuri plutesc, cum de au ajuns pe acest ocean al urii, dar totodată şi al iubirii, aceşti copii care aveau însă dureri sufleteşti pătimaşe, gânduri şi voinţă de răzbunare, care tânguiau cu sete ca să înţeleagă, să cunoască sensul vieţii şi al morţii desfăşurată atât de tumultos în faţa ochilor lor, erau copiii lagărului şi cu acest lucru s-a spus foarte mult.

La un moment dat S.S.-ul a început să dea târcoale în jurul blocului copiilor grupului nostru. Pericolul era iminent şi el a apărut în forma sa brutală, când au început să se repete cu Appell-uri chinuitoare, sâcâitoare. Nimeni dintre S.S.-işti nu s-

a întrebat „de unde au apărut atâţia copii în bloc?”. Intenţiile însă au fost evidente!

N-au fost însă oare aceşti copii mlădiţele rezistenţei? N-au fost ei fiecare în parte, un plăpând şi drăgălaş luşu, în conştiinţa rezistenţilor? Iar atunci, când Schreibstube a dat semnalul de alarmă, că se pregăteşte un transport cu aceşti copii, s-a întâmplat minunea, nu s-ar putea numi altfel, – o bravură de disperare, a grupului român de rezistenţă care, cu ajutorul unor combatanţi din Spania republicană a fost dusă la bun sfârşit.

Iată o relatare revelatoare: „Într-o zi cu mâzgă, cu zăpadă şi noroi, întreg blocul a fost răscolit de urletele unei patrule a S.S.-ului: „Toţi din bloc, afară!” Capetele de mort de pe chipiurile şi tunicile lor, ne vesteau o mare primejdie. De data aceasta n-au mai vrut să se lase păcăliţi. Cu sau fără fişe de cartotecă, copiii trebuiau să plece!

Toţi la Apell!!... Am tărăgănat încolonarea. Am reuşit să trimit un mesaj lui Solomon, dar până la urmă a trebuit ca să ne încolonăm. Am încercat ca să încurcăm rândurile, numărătoarea ieşea anapoda, dar tot au reuşit să ne numere. Şi ordinul „toţi tinerii la o parte” a trebuit în cele din urmă să fie respectat.

Dacă vreodată cineva dintre cei ce au supravieţuit acestor tragice întâmplări o să vrea să-şi imagineze superlativul cuvântului „durere”, va vedea în faţa ochilor aceşti tineri. În privirile lor chinuite de spaima morţii, ardea flacăra urii, dar mai ales durerea. Mi-am adus aminte de cuvintele unui tânăr mai mult copil, rostite cu câteva zile în urmă. Cuvinte prea mature pentru vârsta sa. „Ştiţi ce mă doare cumplit? – îmi spunea el – faptul că n-am apucat şi eu să cunosc sensul vieţii, al dragostei de părinţi, n-am simţit la timpul său ce înseamnă mâna protectoare de mamă şi de tată”.

Toţi ne uitam neputincioşi la această privelişte răscolitoare. Cerul plumburiu ne amplifica durerea. Pe feţele unor oameni căliţi în lupte grele, desluşeai clar de data aceasta cumplita durere cauzată, de neputinţa de a face ceva. Stăteam ca nişte stane de piatră în poziţie de drepţi, pe un ger cumplit, cu ochii îndreptaţi spre stânga, spre copii. Şi cum nu era voie să-ţi

ridici ochii, pe feţele multora lacrimile au îngheţat ca mărgelele. Copiii se îmbulzeau instinctiv, tărăgănau încolonarea şi numai atunci când unul dintre ei a fost doborât la pământ de patul puştii unui S.S.-ist – s-au mai „cuminţit”. Era cuminţenia resemnării, a animalului din abator după ce a fost imobilizat. Stăteau drepţi ca stanele de piatră, într-o linişte profundă, astfel că bătăile inimilor noastre obosite se puteau desluşi bine. Văzând aceşti copii şi tineri gata de a porni pe drumul fără întoarcere, mulţi îşi aminteau că şi ei au avut odată familie: copii şi soţie, un cămin primitor, unde se puteau încălzi la căldura fericirii. Era aproape firesc ca în această tensiune sufletească, unii să nu mai reziste. Coloana era gata, dar comanda de pornire a încremenit pe buzele S.S.-istului din cauza unui urlet îngrozitor. Unul dintre deţinuţi înnebunise... în acelaşi moment, altul, chiar din marginea coloanei, a căzut leşinat. Cunoaştem istoria celui leşinat. Era un croitor evreu din partea de nord a Transilvaniei, care într-o singură zi îşi pierduse soţia şi 5 copii mici. S-a produs un vacarm.

Cel care înnebunise îşi rupea cu unghiile puţina carne de pe corpul său. S.S.-istul urla, ameninţa, lovea cu patul puştii în dreapta şi în stânga. Apoi o împuşcătură şi pastorul polonez, care-şi pierduse minţile, a căzut cu faţa la pământ, smucindu-se o singură dată. În urma crimei s-a aşternut liniştea!

Copiii, resemnaţi, mai aruncau o privire tristă. Şi aşteptau comanda de pornire. În momentul în care S.S.-istul a ridicat arma ca să termine şi cu cel leşinat, poarta care despărţea cele două lagăre s-a deschis, scârţâind, şi doi oameni cu banderole de Kapo, s-au îndreptat cu paşi cadenţaţi spre coloană.

Deşi trecut prin atâtea emoţii, de data aceasta am crezut că leşin de uimire. Cei care soseau cu paşi cadenţaţi, milităroşi, nu erau alţii decât un Stubendienst cunoscut şi încă un tovarăş spaniol, pe care o singură dată avusesem prilejul să-l văd. Se îndreptau degajaţi, fermi spre deţinuţii care de aproape două ore stăteau la apel. Au întins un bileţel gradatului S.S.-ist, reuşind să-l deruteze. Au numărat tinerii cu o iuţeală fulgerătoare. Apoi o comandă: „Ales antreten!” şi

coloana tinerilor, însoţiţi de cei doi au pornit spre lagărul mare.

Cei doi S.S.-işti au mai dat câteva picioare într-unul căzut la pământ, au mai lovit cu patul puştii în dreapta şi-n stânga, apoi, fără să le mai pese de coloana rămasă în voia soartei în Zeltlager, şi-au pus armele la umeri pornind şi ei prin poarta unde mai înainte cu câteva minute dispăruseră copiii.

Cu riscul vieţii, cu o foarte redusă şansă de reuşită, cei doi din însărcinarea rezistenţei au încercat şi au reuşit ceea ce părea imposibil. În câteva zeci de minute copiii au fost împrăştiaţi prin blocurile lagărului mic, au fost ascunşi, ocrotiţi, ca apoi, nu după mult timp să se reîntoarcă în blocul 66. De atunci în evidenţa S.S.-ului acei copii, figurau plecaţi din lagăr".

Legende?!... Adevăruri cu valoare de legendă. Eroi?! Nu! Combatanţi din Buchenwald, în rezistenţa buchenwaldiană, care îşi riscau viaţa pentru nişte copii plăpânzi. Totul a fost înduioşător de uman, în condiţiile lagărului hitlerist de neconceput, dar real.

Numărul deţinuţilor copii în lagărul de concentrare Buchenwald era la 11 aprilie 1945 de circa 900. După naţionalităţi se grupau în felul următor: polonezi 288, cehoslovaci 270, deportaţi din Ungaria 290, (circa 150 din nordul Transilvaniei), iugoslavi 42, sovietici 6, austrieci 7, germani 2, total 905. Aproape 85% aveau vârsta între 11 şi 18 ani. Cel mai tânăr copil a fost polonez de origine![30]

. . . . . .

Soarta celui mai tânăr deţinut din Buchenwald este povestită de propriul său tată, Zacharias Zweig, din Cracovia: „Fiul meu, Ştefan Zweig, s-a născut la 23.I.1941 şi la Buchenwald avea numărul de deţinut 67.509. Până la data de 28.I.1941 am locuit la Cracovia dată după care, conform dispoziţiei autorităţilor germane a trebuit să ne stabilim în gheto. Dar nici aici n-am rămas mult timp. Evacuarea s-a făcut în condiţii groaznice. Eu am reuşit încă în timpul cât

[30] „Konzentrazionslager Buchenwald", Thüringer Volksverlang, Weimar, 1949, p. 53.

eram la gheto să-mi scot şi să-mi ascund copilul la cunoştinţe poloneze. La evacuarea din gheto toţi bolnavii cu medicii care îi îngrijeau, ca şi toţi copiii au fost împuşcaţi sau omorâţi în bătăi. În drum spre lagărul de concentrare, într-un rucsac anume confecţionat, soţia mea transporta copilul. Am reuşit să-l introducem în lagăr fără să fie observat de S.S., iar acolo, în condiţii dramatice, să-l ascundem. Băiatul nostru era pe atunci aşa de bine instruit că îmi spunea „Tăticule, S.S.-ul e aici şi o să stau foarte liniştit". Şi într-adevăr zile întregi stătea cuminte fără să scoată un cuvânt în cel mai întunecat colţ al unei încăperi, fără să fie conştient că prin aceasta îşi salvează viaţa.

La data de 14.XI.1942 a fost evacuat şi acest lagăr şi ne-au transportat în lagărul de la Cracovia. Cu o jumătate de oră înainte de plecare toţi copiii din lagăr au fost împuşcaţi, iar eu a trebuit din nou să-l ascund pe fiul meu în rucsac, să-l strecor în noul lagăr şi să-l ascund. În ziua următoare medicul deţinuţilor urmărea să mai găsească copii şi numai cunoştinţa mea cu acest medic mi-a salvat copilul de la o moarte sigură. După două zile am fost mutaţi într-o fabrică de muniţii, de data aceasta mi-am împachetat copilul într-un impermeabil cu care am fost echipaţi. Am observat că un însoţitor S.S. prea se uita la impermeabilul meu, un ofiţer S.S.-ist căuta cu înfrigurare un copil care se afla în transport. La un moment potrivit am aruncat impermeabilul cu copil cu tot într-un vagon rezervat pentru Wehrmacht care nu era controlat. Şi de data aceasta l-am scăpat pe fiul meu de la o moarte sigură.

La 1 august 1944 am părăsit acest lagăr şi am fost evacuaţi la Buchenwald. Am sosit aici la 4 august 1944. Am fost foarte mirat să constat că aici domnesc cu totul alte condiţii şi trebuie să spun că deţinuţii germani încă din primele zile au făcut tot ce s-a putut face pentru el. De două ori a fost într-un pericol direct. Copiii din Buchenwald, în două transporturi, au fost îndreptaţi spre Bergen-Belsen şi acolo lichidaţi ca la Auschwitz. Din primul transport a scăpat fiind raportat că a fost deja trimis din lagăr, iar a doua oară a fost ascuns într-un pat al spitalului.

În timpul evacuării a trebuit să trec prin ultimul pericol. Am

fost ajutat ca să mă ascund împreună cu copilul sub clădirea unei barăci. După un timp un camarad german ne-a condus la blocul 45 din lagărul mic.

Deţinuţii germani n-au ascuns numai copilul meu, ci au făcut în fel şi chip ca să mă reţină şi pe mine din transporturile cu destinaţie în afara Buchenwaldului, în care am fost încadraţi”.

Dincolo de realul posibil

Dacă în aşa-zisul „Lagăr mare” din Buchenwald moartea a fost posibilă în fiecare zi, în fiecare oră, în fiecare minut, – în lumea „Lagărului mic” şi dincolo de el, jos, la vale, acei oameni care într-o formă sau alta intrau în prevederile instrucţiunilor „Nacht und Nebel”[31] era şi mai mult posibilă. Din cele spuse până în prezent, acest lucru rezultă clar. Trebuie însă ştiut că în acest imperiu, al decadenţei umane, în împărăţia morţii plănuită de hitlerişti, nu totul se supunea voinţei şi dorinţei aceleia diabolice, nu totul îşi pleca capul şi gândul cu resemnare. Grajdurile[32] „Lagărului mic” – supraticsite de nişte arătări –, acumulau în ele gânduri, sentimente şi trăiri, care ar putea umple tomuri, în sute de biblioteci. Nu toate inimile erau împietrite, încremenite, nu toţi creierii sunau a gol. Este adevărat – domina moartea, disperarea deşartă, resemnarea animalică, dar în fiecare suflet oricât de nenorocit a fost, acolo în adânc, se poate în subconştient – atunci când dorea mai mult moartea, un firicel plăpând îl lega de viaţă, de dorul de a trăi, de a exista, de speranţa de *a fi*. Se poate că acesta a fost instinctul natural pe care omul l-a moştenit din regnul animal. Tot ce se poate că aceasta nu avea nicio legătură cu existenţa sa umană, cu

---

[31] „Nach und Nebel” – Ordinul Marelui stat major al Wehrmachtului semnat de Keitel din dispoziţia lui Hitler care prevedea, printre altele, deportarea în lagărele de concentrare şi completa izolare până la sfârşitul războiului, a acelora care se ridică împotriva Reichului hitlerist sau a autorităţilor de ocupaţie germane.

[32] „Lagărul mic” din Buchenwald s-a format din barăci din prefabricate şi câteva foste grajduri.

tragedia sa! Dar ea a existat împotriva voinţei hitleriştilor, împotriva dorinţei lor, ca un act viabil, conştient de nesupunere, de opunere, de rezistenţă. Sub acest aspect şi cei care n-au cunoscut Buchenwaldul decât prin orori şi crime, prin suferinţe şi batjocură, prin brutalitate şi ignoranţă, prin animalică decădere a speciei umane, acei mii şi zeci de mii de oameni, toţi au format o masă omogenă a măreţului „Nu”! Dar nu acest lucru este cel mai important, deoarece aceasta aparţinea de firescul lucrurilor. Nefiresc era că, şi în acel iad de neimaginat de mintea omenească, au fost oameni care au gândit lucid în momentele cele mai dramatice, au alintat gânduri, sentimente, amintiri dragi din trecut şi despre zile care urmează, despre lumini care atunci au existat numai în imaginaţie, acolo în adâncul sufletului.

Din această categorie de Häftlingi, în primul rând merită să fie cinstiţi cei care s-au logodit cu curajul. Faptele lor au fost inimaginabile, de neconceput pentru o minte care se gândeşte în limitele normalului şi posibilului. Acei oameni au sustras arme sub nasul S.S.-ului, au ascuns copiii în lagăr, au transmis mesaje în mod miraculos, au ridicat duşumeaua vagoanelor şi au transmis comunicări tainice, au spus NU – cu fiecare firicel de nerv al lor.

Acel „nu”, spus de acest tip de om despre care este vorba, a fost rostit de fiinţe omeneşti indiferent de vârstă, rostit cu glas tainic sau numai în gând, cu fapte vitejeşti sau numai cu o voinţă dârză. Da, în această crâncenă şi nemiloasă maladie chiar şi un gând, o voinţă însemna ceva măreţ, însemna *omul neînvins*.

Avea douăzeci şi ceva de ani, de statură mică, slab, cu faţa ceroasă, ochii pierduţi în orbite. Dacă te uitai însă mai atent în ochii aceia obosiţi şi chinuiţi de timpul crâncen, nedrept, odios şi nemilos – observai măreţia. Dincolo de realul posibil, descopereai bucurii nemărginite.

Vorbim despre el ca tip reprezentativ, dar ne gândim la zeci, sute şi multe mii de oameni care au avut gânduri şi sentimente, *atunci* şi *acolo* unde asemenea bucurii au fost considerate de fascişti sinonime cu crima.

Se putea gândi, visa, era posibil să ai sentimente calde

pentru ceva, când în jurul tău zăceau cadavre, deţinuţii erau adevărate schelete, când vedeai cu ochii decăderea umană, atunci, când în faţa ta se comitea un fioros genocid? Da!!... Şi trebuie spus că prin aceasta a existat atunci şi va fi în permanenţă, un adevărat om – *OMUL*.

Oamenii, şi atunci în clipa de disperare, au crezut cu îndârjire în omenie. Oamenii chiar şi la o asemenea fragedă vârstă, adăpaţi în nobleţea ideilor mari ale umanismului, de credinţă într-un viitor al dreptăţii sociale, au devenit *mari*, în înţelesul cel mai nobil al cuvântului.

Au fost zile când la fiecare răgaz câştigat între Appelluri şi încolonarea pentru muncă, între căratul morţilor şi „aranjarea" priciului supraetajat, între încolonarea pentru mâncare şi „despăduchere", acest „om" trăia marea aventură a unor visuri despre iminenta eliberare pe care o simţea cu inima, o pipăia cu fiecare firicel de nerv, dar încă n-o putea concepe în dimensiunile ei reale.

Nu este greu de înţeles că în acest loc de detenţie plaiul natal, căminul, grădinile, livezile, parfumul arborilor nu însemnau numai un dor de viaţă, ci şi o victorie. Generaţia lagărelor hitleriste (vorbesc de militanţii antifascişti) au văzut, cu mult mai des decât se crede şi se presupune (cunoscând flagelul svasticii), dincolo de eu-l lor, dincolo de existenţa lor, dincolo de preocupările personale fireşti – „ce va fi cu mine". Între brutalele realităţi ale lagărului s-au născut măreţe sentimente, se derulau înduioşătoare amintiri şi se încerca intuirea viitorului, de a pătrunde în tainele lui.

În mocirla Buchenwaldului, nici nu-i de mirare că fiecare gând îndreptat către locurile natale, pământul cu miros de iasomie al patriei era mirific, strălucind asemenea culorilor curcubeului. Acesta era antidotul, anticorpii cu care tinereţea sa plină de vitalitate revoluţionară se apăra împotriva a tot ce receptau în jurul său simţurile, văzul şi auzul. Se uita în jurul său! un mort cu ochii sticloşi, cu o privire pierdută în infinit, îl atrăgea ca un magnet, încerca să-şi întoarcă capul să nu vadă acea dezolantă disperare, acea prăbuşire ireversibilă în neant, acea contopire dramatică cu totul. Şi n-a mers! Îi străfulgera încă prin minte: „Există un colţ de ţară frumos şi

mănos, scăldat în lacrimi de rouă, în lacrimi adevărate, în dureri adevărate, pământ mănos cu miros proaspăt de brazdă, pădure verde-verde, mândră, cu miros de brad, proaspăt şi nostalgic, păşuni cu jucăuşe păpădii şi toate aşteaptă cu încordare *eliberarea* de blestematul trecut. Şi ce mai conta durerea-durerilor omeneşti atunci când ea se contopea cu dorul de acel loc senin dintr-un colţ de ţară. Şi durerea dădea putere, durerea năştea speranţă şi o incomensurabilă certitudine. Acel pământ al cărui nume era rostit cu atâta pietate de tineri şi bătrâni nu va pieri! Nu *putea* să piară! Şi această siguranţă dădea puteri, reconforta, omul se simţea tare, puternic şi gata de fapte mari.

Ridica cu grijă, cu încă doi-trei tovarăşi de suferinţă, pe cei ucişi, parcă să nu-i trezească din acel somn veşnic. Cu inima plângândă, îi aşezau lin acolo pe pământ, cu grijă şi duioşie. Şi atunci când inima sa slabă, mult încercata, plângea în nestăvilit hohot, când cupa amarului se revărsa ameninţând să inunde raţiunea, a răsărit în faţa ochilor minţii soarele strălucitor de primăvară, cu acel colţ de ţară, cu întreg pământul patriei îmbrăcat cu veşminte de flori parfumate, care te copleşeau cu frumuseţea şi gingăşia lor. Se scutura ca după un coşmar şi a devenit un om integru. Gândul la o patrie eliberată în care zburdă copiii, iar moşii şugubeţi fac ca să uiţi amarul prin care ai trecut, îi dădeau aripi, îl oţeleau, pentru a înfrunta orice obstacol, în primul rând pericolul care punea sub semnul de întrebare însăşi supravieţuirea. Gândindu-se cu multă căldură la locurile de care îl legau atât de dragi amintiri, luptând pe baricada de la Buchenwald, el medita la sacra sa datorie, că aici, aici el poate, – deşi logic e imposibil – să apere cu cinste gloria pământului românesc, să lupte cu toată fiinţa, ca acolo să dispară pentru totdeauna – disperarea, doliul, degradarea umană. Văzând atâţia morţi, atâţia oameni nevinovaţi căzuţi victime fascismului, toate celulele cerebrale îl împingeau să se opună fără preget, cu preţul vieţii, ca aşa ceva să nu se mai întâmple, să nu se mai poată repeta, nici aici la Buchenwald, nici într-o Germanie sau într-o altă ţară, niciodată, nicăieri, nici acum şi nici în viitor. Şi atunci, în momentele tainice, de răgaz lăuntric, între două

misiuni în cadrul rezistenţei contempla, visa cu foc şi cu patimă, *Patria*. În ea îmbrăţişa şi fiinţa care îi umplea toată tinereţea şi adolescenţa sa. El care era într-o stare fizică deplorabilă, putea să înţeleagă fără a se înspăimânta, – ceea ce i se întâmplă. Pentru prima oară, s-a văzut pe sine în „Mica baracă sanitară”, când plutea între viaţă şi moarte, atunci când această invizibilă „linie de demarcaţie” însemna numai o distanţă de ordinul centimetrilor. O vedea şi pe *EA* aievea cu părul ei mătăsos, aruncat înapoi de un vânticel de vară, o vedea fugind în joacă să nu fie prinsă, o vedea radiind de fericire că a îndeplinit încă o misiune conspirativă. Era aşa de vie imaginea aceea mirifică, că îşi întindea mâinile tremurânde s-o prindă, s-o mângâie, s-o apere, s-o îmbrăţişeze! Şi de atunci o văzuse cu ochii minţii, o visa şi o vedea în diferite ipostaze, în unele înrudite cu amintiri, iar în altele despre care nu era de unde să ştie că e realitate sau rătăcirile unei minţi care, acumulând tot ceea ce se petrece în jur, este gata să cedeze. O vedea acolo în marginea orăşelului unde obişnuiau să se întâlnească tainic ca descoperind cu începutul din noapte silueta perfectă, întunecată, înscrisă pe cerul înstelat, luminat de lună. El îi vorbea. Ea spunea ce avea de spus, de multe ori lucruri apăsătoare, grele de conceput. Şoapta ei dăruită nopţilor cu clar de lună sau fără acest astru, a apărut acum iar, acolo, în împărăţia morţii. Da, se întâmpla nu numai s-o vadă, ci s-o şi audă. Erau acele trăiri profunde pe care le cunoaşte numai cel ce-a fost deţinut în lagăr, permanent aflat la un pas de moarte. Odată gândindu-se la ea, o vedea angajată într-o luptă ce îi punea în joc însăşi viaţa ei. Şi era cuprins de o mare nelinişte, era într-atât de tulburat încât un tovarăş din rezistenţă, cu care avea întâlnire, îl întreba: „Ce s-a întâmplat, de ce eşti frământat, ţi-e frică?” S-a uitat la el cu reproş! E adevărat că nu exista combatant lipsit total de teamă, să nu-şi dea seama de pericolul confruntării cu duşmanul. Dar chiar în aceasta consta măreţia faptelor. Conştienţi de pericole, de marile riscuri, oamenii tocmai pentru că au fost *oameni*, au luptat. Erau gata să jertfească totul, chiar şi aceste frumoase, prea frumoase visuri, gânduri, amintiri despre dragostea din adolescenţă şi

tinereţe. Cum, probabil, şi interlocutorul său cunoştea, în lagăr fiind, sentimente similare, descoperind răspunsul în ochii săi tineri, nu l-a mai întrebat niciodată nimic referitor la gândurile şi trăirile personale.

Se gândea adesea la acel pământ drag străjuit de dealuri cu vii, dominat de arbori seculari, la pământul în care serile de vară erau atât de misterioase, cu zumzetul unei lumi abia percepute dar neînţelese de om, cu zefirul blând, cu cântecul universului, la serile de iarnă când în drum spre casa conspirativă zăpada scârţâia atât de plăcut sub bocancii săi ponosiţi. Îşi amintea de mama sa. Chipul drag al acelei mame bune, născută pentru a se jertfi şi a cunoaşte suferinţe peste suferinţe. Imaginea ei îi apărea des în faţa ochilor. Nu era vorba numai de instinctul natural faţă de fiinţa care l-a zămislit, ci de ceva cu mult mai deosebit, cu valenţe umane multiple. De câte ori nu îşi aducea aminte că ea a fost prima care l-a înţeles că a trăi fără să faci ceva ca să schimbi lumea nedreaptă era un *păcat* de neiertat. A înţeles că îşi jertfeşte fiul, a înţeles că singurul fiu, pe care îl iubea ca lumina ochilor, nu-i aparţinea, ci îl revendicau cauzele în care era implicată şi ea, – luptă pe care n-a înţeles-o pe deplin dar era convinsă că e dreaptă.

Tânărul ajuns un captiv şi la cheremul celui mai hain duşman al omenirii visa revoluţia. Şi o vedea desfăşurându-se cu steaguri roşii, cu tovarăşii luptând cu poliţiştii şi jandarmii. Tânărul visa *revoluţia luminii minţii*. Vedea cum cad duşmanii, unul după altul. El se afla pe baricadele luptei sub argumentele de oţel ale raţiunii, ale omeniei şi umanităţii. În ziua aceea a aflat despre aşa-zisele transporturi ale morţii şi era să urle a neputinţă, cum de nu s-a putut face nimic spre a opri o asemenea decădere. Când îşi muşca buzele, fiind culcat cu faţa în jos în cuşca sa supraetajată, dintr-odată ca într-un film de groază, au început să gonească imagini după imagini; întâlniri cu parole, manifeste tainice, literatura interzisă, sabotajul, armele – şi în centrul tuturor – oamenii vii, cu griji şi suferinţe, oameni care vor ca viaţa de atunci să fie altfel. Le vedea feţele dârze sau feciorelnice, îi vedea în culori – acolo în faţa sa –, curajoşi, dârzi. Îi auzea cum îşi manifestă

dorinţa, voinţa de a fi luptători demni de ei înşişi, de măreţul lor crez de calitatea lor de *om*. Şi durerea incomensurabilă pentru morţii care zăceau în jurul lui, cu zecile (deoarece, cu tot efortul depus, nu se putea să fie duşi la crematoriu, chiar dacă la Apell, S.S.-ul a luat act de deces), se contopea cu raza conştiinţei că şi ei au fost oameni ce au luptat cu dăruire de sine, ostaşi alături de întreaga suflare europeană care a ţinut la demnitatea sa umană, au luptat cu arma în mână sau numai scrâşnind din dinţi, au luptat, spunând *nu* şi iar *nu* fascismului.

Pentru a se înţelege cât de cât acel mecanism complicat – structura rezistenţei buchenwaldiene – era neapărată nevoie să se spună cele de mai sus. Trebuie înţeles că rezistenţa, adică o masă de oameni gata de sacrificiul suprem, nu se adăpa în faptele sale numai din ura împotriva ferocilor asupritori, ci ea era împotriva celor care le-au pângărit patria, familia. Nu era numai ura împotriva acelora ce au ucis cu cinism, au jefuit fără oprelişti, au comis atrocităţi oribile, ci era împotriva celor care au pângărit diadema civilizaţiei umane şi au mistuit în flăcări inchiziţionale măreţia geniului generaţiilor. Rezistenţa buchenwaldiană îşi avea ca obiectiv major de a salva chiar acele visuri, trăiri, rememorări, speranţe din care hitleriştii au dorit să se aleagă praf şi pulbere. Ţinuta de *om*, suflet de *om*, gânduri şi sentimente de *om*, speranţe de *om*, raţiunea de *om*, pentru acest lucru se ducea între rezistenţa organizată şi S.S. o luptă pe viaţă şi pe moarte. Atâta timp cât omul mai avea sentimentul său de patriot şi antifascist, cât nutrea gânduri gingaşe pentru o tovarăşă de luptă, o iubită, o mamă sau o soră, acel *om* n-a putut fi înghiţit de *mocirla* hitleristă. Chiar dacă murea, pierea de moartea provocată, el n-a fost un înfrânt, ci a căzut victorios pe baricadă. Oameni care mânuiau armele, în oricare eşalon al rezistenţei de la Buchenwald, au fost în primul rând, şi înainte de toate, oameni cu gânduri nobile, cu visuri, speranţe şi cu certitudinea izbânzii.

Eliberarea

Istoria ar fi fost dureros de nedreaptă dacă „Eroica” de la Buchenwald s-ar fi terminat cu o înfrângere! Acest fapt nu era însă deloc exclus, ci mai degrabă părea o realitate! Puterea de foc a rezistenţei faţă de armamentul de care dispunea S.S.-ul a fost proporţia între David şi Goliat – în cel mai fericit caz. Dar acei oameni contau totuşi pe ceva atunci când şi-au înscris pe stindard „autoeliberarea”, eliberarea lagărului prin forţă, salvarea deţinuţilor de nimicirea fizică preconizată de S.S. În acest calcul din punct de vedere politic şi psihic figura în primul rând marea cauză umană antifascistă, crezul puternic ca stânca de granit – că hitlerismul se prăbuşeşte, că va învinge progresul uman, că oamenii vor fi liberi şi se vor bucura de viaţă! Apoi, nu trebuie uitată acea uriaşă forţă morală pe care o întruchipau în lagăr comuniştii. Acea forţă de şoc a rezistenţei buchenwaldiene care radia viu şi permanent în jurul său încrederea în cauza confruntării victorioase cu S.S.-ul, vitalitate şi optimism, în cele mai dramatice şi disperate împrejurări. Fireşte că o mare înrâurire, în sens pozitiv, au avut asupra moralului deţinuţilor înfrângerile pe toate fronturile ale armatelor hitleriste, apropierea de lagăr a forţelor armate aliate.

Trebuie spus încă şi încă o dată, să fie ştiut, că în această privinţă noi, comuniştii români, am fost înconjuraţi de o apreciată aureolă. Cele mai bune gânduri şi cele mai profunde sentimente de admiraţie ni s-au făcut pentru cele petrecute în România la 23 August 1944. Datorită acestui fapt, moralul grupului român atingea cote dintre cele mai înalte. Apoi erau diferitele forme ale pregătirii rezistenţei: grupele de luptă bine organizate, „trupa” de rezervă, şi fapt esenţial, *erau armele*. Despre toate acestea S.S.-ul n-avea cunoştinţă. Tainele rezistenţei au rămas taine, deşi la un moment dat ea a fost sesizată de multe sute, chiar mii de oameni. Şi această unitate de solidaritate dădea puteri, încredere, certitudine în victoria cauzei.

Rezistenţa armată a început de fapt înainte de a se fi tras primul glonte. Ea s-a declanşat odată cu chemarea la poartă a

peste patruzeci de deţinuţi politici cu vechime în lagăr – pe care S.S.-ul îi considera capii rezistenţei (abia acum se vedea cât de puţin cunoaşte S.S.-ul reţeaua clandestină din lagăr. Cei în cauză, într-adevăr erau tovarăşi şi camarazi buni, dar departe de a fi principalii conducători ai rezistenţei).

„La intervale de jumătate de oră, difuzoarele repetau în zadar numerele celor 46 de deţinuţi pe care S.S.-ul probabil voia să-ţi reţină ca ostateci. Peste câteva ore difuzoarele amuţiră. Apoi o voce nervoasă ordonă: „Lagerältester să se prezinte la poartă”. În câteva minute s-a aflat de la el că a primit ordin ca în 24 de ore să-i găsească pe cei vizaţi, în caz contrar se vor lua cele mai drastice măsuri împotriva sa. Lagerältesterul, înconjurat de câţiva Lagerschützi, umbla din bloc în bloc, prefăcându-se că-i caută pe cei dispăruţi.

În timpul acesta, tunurile (de pe linia frontului, n.n.) nu se mai auzeau deloc. Această acalmie aparentă ne-a consumat mai multă energie nervoasă, decât lupta pentru viaţă din perioada domniei S.S.-ului. Ciuleam urechile, ne amăgeam să auzim tunurile şi tancurile, dar totul în zadar. Peste lagăr s-a lăsat o noapte apăsătoare, grea. Toţi eram consemnaţi. Cu toţii vegheam. Era evident că S.S.-ul şi-a dat seama că stă faţă în faţă cu o rezistenţă organizată.

În această noapte, cu toate că reflectoarele îşi vărsau lumina duşmănoasă asupra lagărului Buchenwald, conform unei indicaţii primite, o parte din rezervele noastre alimentare au fost scoase din „pivniţa” tainică distribuindu-se oamenilor o anumită cantitate, restul fiind ascuns în locuri urde puteau fi mai uşor utilizate, în caz de nevoie. Operaţia comporta un mare risc, în fiecare moment lagărul putea fi invadat de trupele S.S., care după cum eram informaţi, se aflau în stare de alarmă. De data aceasta Lagerschütze nici formal nu mai stătea la post. Porţile din interiorul lagărului lăsau „liberă trecere”, dar nu şi turnurile de pază şi reflectoarele.”

. . . . . .

„Ceţurile s-au ridicat. Azurul bolţii, soarele prietenos de primăvară s-au aliat frontului nostru de luptă, care era ferm hotărât să facă faţă oricărei situaţii. De dimineaţă dispăruse

obişnuitul du-te-vino caracteristic orelor de după deşteptare – n-am fost solicitaţi nici pentru apel, nici pentru a aduce dejunul şi raţia de sute de grame de pâine. Era o linişte mormântală, lagărul parcă nici nu respira. Mă uitam prin fereastra blocului la cerut senin ca atunci când priveşti o femeie frumoasă şi aşteptam parcă un răspuns. Şi răspunsul parcă n-a întârziat. El mi-a venit sub forma unei convingeri că voi trăi şi momentul solemn al eliberării. Mă uitam la morţii din faţa blocului – cu toate eforturile, nu s-a reuşit decât în foarte mică măsură să se cureţe lagărul de morţi – şi în inima mea cântam pentru ei acordurile grave – ale «Missei solemnis» a lui Beethoven. Mă rugam la un dumnezeu inexistent să ferească omenirea de un asemenea cataclism a cărui victimă eram şi eu. În sinea mea mă gândeam să nu dea soarta ca noi – cei prezenţi aici, – să avem vreodată, după eliberare, de-a face cu fascismul, sub orice formă s-ar prezenta el. Mă rugam ca dintre cei prezenţi, cât mai mulţi să beneficieze şi mâine şi poimâine de această boltă senină, plină de optimism, de binefacerile ei. Mă rugam, nu cu un «Tatăl nostru», ci cu un dor de viaţă care mă ardea, pe mine ca şi pe toţi cei din lagăr. Era o rugăciune emoţionantă, pornită, din adâncul sufletului. Nici n-am simţit că pe obrajii mei se prelingeau lacrimi. Deşi concepţia mea despre viaţă era că «soarta şi-o făuresc oamenii», în acele momente cruciale credeam totuşi că există o soartă, un destin al fiecăruia. Speram că destinul nostru comun este supravieţuirea.

M-am trezit din această visare melancolică. Un ordin milităresc: Lagerältesterul Eiden a fost din nou chemat la poartă. Deci expirase ora ultimatumului. Sosise ora socotelilor conform scadenţei, sosise ora fatală”.

[...]

Cu iuţeala fulgerului s-a răspândit vestea că Eiden s-a întors cu ordinul de la comandantul lagărului ca să-i mai caute pe fugari. De data aceasta însă, lipseau termenele ultimative... Lagărul jubila. Era o înfrângere evidentă a conducerii fasciste a lagărului. Oare totul se va petrece aşa simplu, la ora sortită? Nu! Aveam certitudinea că nu!

Cunoşteam prea bine pe hitlerişti ca să cred într-un astfel de deznodământ. În aceste zile şi Salomon locuia în blocul 31. Misiunea sa era probabil, de aşa natură – că trebuia să fie în centrul lagărului (blocul avea o aşezare «strategică» – foarte bună. De la acest punct puteai să ajungi oriunde, în cel mai scurt timp). În aceste zile, în momente de răgaz, am avut prilejul să schimbăm idei, să discutăm intim despre problemele ce ne frământau. Şi el era de părere că cedarea momentană a stăpânirii ascunde multe pericole.

Imediat după ce s-a aflat, după reîntoarcerea lui Eiden, că comandantul lagărului n-a mai ameninţat cu nimicire totală, lagărul a început să respire, să ia înfăţişarea sa obişnuită. Din nou echipele au pornit după mâncare, s-au împărţit raţiile zilnice. Se părea că totul intră în normal, când deodată difuzoarele adresează iarăşi ordinul ca primul reprezentant al deţinuţilor din lagăr să se prezinte la poartă. În câteva minute lagărul s-a închis în sine. Ca un melc în cochilie. Drumurile au devenit pustii, oamenii şedeau tăcuţi, îngânduraţi. Se vorbea în şoaptă.

[...]

Din ceea ce mi s-a comunicat, am aflat că era momentul regrupării forţelor pe naţionalităţi. Se dăduse ordin pentru «evacuarea» lagărului cu orice preţ, chiar cu riscul exterminării tuturor deţinuţilor. Deci trebuia să ne pregătim şi noi forţele pentru evacuare. O confruntare armată directă nefiind posibilă încă – deoarece aceasta ar fi însemnat pieirea celor mai mulţi dintre deţinuţi. S-a hotărât să se facă totul pentru a tărăgăna operaţiunea de evacuare. Comandantul lagărului a fost de acord ca detaliile evacuării să fie organizate de conducerea deţinuţilor. La indicaţia acestuia urma să mergem printre oameni, să-i lămurim ce înseamnă evacuare, să-i îndemnăm să se supună cât mai greu.

S-a luat în calcul eventuala ordine de evacuare pe care o va prefera S.S.-ul. Întâi blocurile locuite îndeosebi de evrei, apoi cele locuite de ofiţeri sovietici, prizonieri de război etc. Eram repartizat pentru a duce această muncă de lămurire într-un bloc de evrei proveniţi din partea de nord a Transilvaniei şi

din Ungaria”[33].

*
* *

Şi aşa a fost cum am prevăzut cu toţii. Primii pe care S.S.-ul i-a avut în vedere în răfuiala sa dementă au fost evreii. Hăituiţi, sleiţi, batjocoriţi, neajutoraţi, speriaţi, disperaţi şi indiferenţi se întrebau care o să le fie soarta. Rezistenţa buchenwaldiană a făcut totul ca să salveze cât mai mulţi din această categorie de Häftlingi, – de multe ori ducând pentru ei adevărate lupte. Oamenii, aceste victime, care au pierdut atât de mult, n-au mai vrut nimic, decât să treacă cât mai repede linia care desparte viaţa de moarte. Mulţi, foarte mulţi dintre ei, pur şi simplu n-au mai vrut să trăiască, n-au mai vrut să existe. Erau înspăimântaţi şi se întrebau dacă după acest cataclism mai poate urma viaţă, cu amintiri, cu clinchete de pahare de sărbători, cu nunţi şi botezuri. Aceşti oameni, majoritatea foşti deţinuţi în lagărul Auschwitz, au preferat abisul decât batjocura lupilor înainte de a-i devora şi acei care au fost solicitaţi pentru „Antreten” (Aliniere) spre a porni în necunoscut, au mers, poticnindu-se, dar au mers spre destinul lor crâncen şi barbar. În unele blocuri s-a reuşit să se obţină, o nesupunere, o activitate în interesul tărăgănării ordinului de evacuare S.S. În altele însă nu. N-a fost suficientă nici raţiunea şi nici chiar forţa rezistenţei. Ei care au văzut crematoriile din Birkenau nu s-au putut obişnui cu gândul că trebuie să trăiască, că trebuie să privească realitatea aşa cum este şi au mers, deşi au ştiut că această supunere înseamnă moarte. Şi tragedia a început cu blocurile de carantină din „Lagărul mic”. Iată cum povesteşte odiseea sa un supravieţuitor[34].

„Într-o dimineaţă de aprilie a anului 1945 s-au auzit zbieretele unor S.S.-işti care au înconjurat blocul. „Alle juden heraus!” se striga şi au început cele mai groaznice

[33] Iosif Micu, Am supravieţuit lagărului hitlerist, Bucureşti, 1971, p. 189 şi urm.

[34] Amintirile lui Herskovits Francisc, fost lucrător la uzinele „Dermata” din Cluj – din 1.XII.1950. (mss.).

unsprezece zile din viaţa mea. După ce ne-am strâns, am fost conduşi la uzina D.V.A. care se afla în afara lagărului, de fapt într-o hală uriaşă scoasă din uz a unei fabrici de cartuşe.

Atunci încă n-am fost infestaţi cu păduchi. Dar în ziua următoare a fost adus un transport de evrei polonezi, lituanieni şi letoni, care de mai multe săptămâni au fost pe drum şi fireşte – erau plini de păduchi – ca de altfel peste o zi şi noi. Trei zile ne-au ţinut pe acel loc – timp în care numai o singură dată am primit mâncare.

Într-o zi de sâmbătă, S.S.-ul ne-a mânat pe toţi care ne aflam acolo. De aceea scriu „mânat”, deoarece nici vânatul nu este hăituit, în felul în care am fost noi. Atunci eram deja un grup de cinci-şase mii de deţinuţi. S.S.-ul ne târa ca pe o turmă cu bâte de grosimea braţului, loveau pe cine puteau şi unde puteau. Mulţi dintre noi au pierit acolo cu oasele sfărâmate. Cu o nemiloasă precizie şi rapiditate, au împărţit această masă uriaşă în trei transporturi. Eu am fost în al doilea cu mulţi camarazi clujeni. Nici cei mai odioşi asasini nu pot avea o soartă cum am avut noi. Ei erau cu aproximaţie 200–250 soldaţi S.S. şi o mulţime de câini dresaţi.

Cădea o ploaie rece. Noi am pornit în rânduri de câte cinci, braţ la braţ, cu paşi milităreşti, respectând distanţa dintre rânduri. Cum am ieşit din Buchenwald, am auzit ecoul unor împuşcături des repetate, iar când am ajuns la pădure am înţeles ce s-a întâmplat. În şanţul de la marginea drumului am observat primul mort împuşcat în creierul mic (metoda de exterminare preferată de hitlerişti). Inima mi s-a strâns de durere. Împuşcăturile se repetau tot mai des. Ecoul lor a fost amplificat de lătratul turbat al câinilor şi de zbieretele călăilor S.S. Pe marginea şanţului, la distanţe de câte treizeci-patruzeci de metri, câte un cadavru şi acestea cu semnele exterminării ca la primul.

Am văzut chiar o asemenea executare: doi S.S. îşi mânau victima la marginea şanţului, îl obliga să îngenuncheze. Strigau să nu mişte, apoi pe la spate îl împuşcau în cap. Câinii se repezeau la victimă.

Şapte ore am fost mânaţi într-un ritm diabolic şi atunci într-un luminiş al unei păduri am primit odihnă de o jumătate de

oră. Bătuţi permanent, am fost căraţi până la asfinţit când am ajuns la marginea unui sat. Am fost târâţi într-o şură cu fân. A fost o noapte groaznică. Atunci coloana noastră se compunea încă din circa 1.600 de oameni. Un număr atât de mare de oameni presaţi într-un spaţiu atât de mic, abia răsuflăm. Despre dormit nici nu putea fi vorba. Era o îmbulzeală groaznică. Au fost unii care au pierit călcaţi de ceilalţi. Acţiona legea animalică – cine are mai multă vlagă. Atunci când gălăgia a devenit insuportabilă, poarta şurii se deschise şi un S.S.-ist în mijlocul unei zbierături „Ruhe”! – a tras o rafală în masa de oameni, din pistolul automat. Ce mai contau, doi, trei morţi...

În zori am fost mânaţi în curte. Călăii S.S.-işti aliniaţi la o parte şi alta a porţii şurii, înarmaţi cu ciomege, bâte, iar alţii cu patul puştii ne loveau pe unde apucau. Au fost unii care au fost răniţi grav, în urma acestui „tratament” şi n-au mai putut continua drumul. Aceşti Häftlingi n-au fost lăsaţi în sat. Câte doi oameni cu mâna pusă subsuori, i-au scos din sat. Nu numai victimele barbariei au fost împuşcate, ci şi deţinuţii care îi însoţeau.

Iarăşi un marş de opt ore după care urma o odihnă de o jumătate de oră. Aici pentru prima oară după evacuare am primit 25 grame de pâine şi o fărâmă de margarină. Acesta a fost primul aliment pe care l-am înghiţit în ultimele trei zile. Foamea şi setea ne-au chinuit groaznic pe toţi pentru că marşul zilnic era de treizeci-patruzeci kilometri. Dar nu ne-a lăsat să ne odihnim mult. Imediat, cu metodele amintite, ne-au hăituit mai departe. În noaptea respectivă nu ne-am odihnit nicăieri, mărşăluiam necontenit toată noaptea. Peste tot era pădure. Paza a devenit tot mai bestială. Împuşcăturile se amplificau. Nenorociţi cădeau tot mai des victime. În ziua a treia, cu excepţia a două popasuri, am mărşăluit toată ziua şi apoi iarăşi grozăviile unei şuri însoţite de împuşcăturile S.S.-iştilor şi mâncare, nimic!

Dimineaţa, din întâmplare am ajuns la capătul coloanei. Abia atunci am înţeles îmbulzeala de a ajunge în fruntea coloanei. Ultimii două sute de deţinuţi au fost încadraţi de cei mai înrăiţi S.S. Coloana a fost lungă, iar drumul n-a fost

neted. Trecea peste dealuri când mai mari, când mai mici. Distanţa dintre rânduri era obligatorie ca să fie păstrată. Fireşte, cei din spate care trebuiau să-şi urce corpurile sleite pe deal nu puteau păstra distanţa de cei care coborau deja. Şi atunci a intrat în acţiune S.S.-ul cu câini, cu bâta şi patul puştii. Iar dacă întâmplător careva s-a aplecat să-şi aranjeze încălţările, a fost împuşcat pe loc. Şi aşa soarta ultimilor 150–200 de oameni, de la coadă, era exterminarea, nu însă înainte de a trece prin cele mai groaznice torturi.

Un exemplu de ce fir atârna soarta unui om. Prinşi câte cinci trebuia să mărşăluim cu paşi de defilare zeci de kilometri. Drumul era noroios şi aluneca. Majoritatea dintre noi aveau în picioare saboţi de lemn.

În ziua aceea am scăpat de o moarte sigură, deoarece atunci când am fost mânaţi pe un podeţ îngust, am reuşit să mă strecor printre primii, restul camarazilor au fost împuşcaţi.

A fugi era imposibil. Cei care întâmplător au reuşit să fugă, în majoritatea cazurilor au fost readuşi de fasciştii civili şi predaţi pazei S.S. – care i-au împuşcat pe loc. Şi la podeţul amintit s-au desprins de grup – doi fraţi – să fi avut 17–18 ani. Au fost readuşi în coloană de civili unde au fost asasinaţi.

În ziua a 4-a, după ce am mărşăluit într-un ritm diabolic, am sesizat că suntem abia la 20 kilometri de Weimar. Distanţa Buchenwald – Weimar este de circa 20 kilometri iar noi am străbătut deja cel puţin 100 kilometri prin văi, dealuri şi munţi, trecând poduri, podeţe şi prin drumuri neumblate. Ne-am dat seama că suntem mânaţi în cerc.

Comandantul era Oberscharführer cu un aspect de bandit, permanent cu un pistol încărcat şi cu mâna pe trăgaci. Cu sânge rece, fără nicio remuşcare, a împuşcat deţinuţii pentru cea mai mică „greşeală”, iar de cele mai multe ori, numai din distracţie pe acel pe care soarta l-a împins în faţa sa. Restul pazei – cu excepţia unor bătrâni soldaţi ai Wehrmachtului, printre care se găseau şi câţiva din Banat, – au fost „adevăraţi S.S.” cu câinii lor fioroşi care se întreceau în crime şi bestialităţi. Au fost mai sângeroşi decât câinii lor, animale fără raţiune.

Omorurile şi torturile se amplificau. Grupul de deţinuţi zi cu

zi se împuţina. La urmă n-am mai dormit în şuri, ci pe câmp liber sau într-un ţarc, în vânt şi ploaie. Acestea erau totuşi locuri mai bune de odihnă decât şura. Ne-am încălzit cu propriile noastre corpuri, ca oile. De dormit nu putea fi vorba, cu toate că eram obosiţi de moarte şi complet epuizaţi, în parte din cauza păduchilor care s-au înmulţit înspăimântător, în parte din cauza frigului, foamei, setei şi a stării sufleteşti complet degradate.

În ultimele zile şi alimentele S.S.-ului erau în epuizare şi ei au început să mănânce din sfeclă furajeră, fapt care i-a făcut şi mai odioşi, comiţând şi mai mari fărădelegi. Pentru o coajă de sfeclă furajeră ne-am încăierat şi pentru aceasta eram pasibili de bătăi, şi de multe ori, de gloanţe. Am început să preferăm moartea, – astfel, cel puţin scăpam de chinuri şi suferinţe. Pe atunci a început să dea în pârg orzul şi noi am încercat să rupem câte un fir ca să ne astâmpărăm foamea şi setea. Dacă eram văzuţi de însoţitorii noştri ni se aplicau pentru aceasta pedepse severe, de la bătăi până la un glonte fatal. Era interzis să bei apă din fântâni sau din şanţuri. Şi pentru aceasta se împuşca! Pentru apa murdară din sistemul de curgere al caselor ţărăneşti nu se aplicau pedepse. Am trecut prin localităţi în care populaţia a vrut să ne dea o bucată de pâine. Dacă un S.S.-ist a observat gestul, a sărit asupra civilului, a început să-l bată cu patul puştii, ameninţându-l că-l cară cu noi.

Asta a ţinut 11 zile, în care de două ori am primit câte o raţie de pâine minusculă, o dată trei cartofi fierţi, dar şi aceştia stricaţi. Foamea ne-a determinat ca noaptea pe neobservate să rupem iarbă şi atunci când S.S.-ul nu ne vedea, s-o ronţăim. Eu nu sunt scriitor de romane, dar nu cred că s-ar găsi un om care să poată descrie grozăviile acestor 11 zile, deoarece şi pentru mine este de neînţeles cum de am putut supravieţui. În ziua a 11-a, înainte de masă, am sosit în lagărul de concentrare de la Flossenburg, unde am primit o fiertură caldă şi ne-am întins câteva ore în curtea lagărului. N-am mai rămas decât circa 200 de oameni. După masă iarăşi a apărut escorta S.S.-istă şi ne-a mânat mai departe, fireşte – cine mai putea!

Eu am simulat că sunt mort, lucru uşor de făcut, deoarece pluteam între viaţă şi moarte. Pentru un S.S.-ist eram suspect; s-a apropiat de mine, mi-a dat un picior cu sete, zbiera, „Steh aut du Hund”. Mi-a deschis pleoapele, apoi cu un cârlig a început să mă târască după el prin curte. Când văzuse că nu dau semn de viaţă nici după această ispravă, mi-a dat o lovitură zdravănă cu cârligul şi m-a lăsat în voia sorţii. Restul au fost duşi mai departe care – după mărturisirile unui fost Häftling – cu mici excepţii, cu toţii au murit sau au fost exterminaţi!

. . . . . .

Pentru autenticitatea faptelor descrise mai sus, în afară de mine, răspund şi camarazii mei, tovarăşi de suferinţă din lagăre de concentrare şi care au supravieţuit, toţi din Cluj: Abraham Alexandru şi Iosif Pal – mecanici, Ciobanu Eugen – funcţionar, Mandel Eugen şi Heinrich Mihai – ceasornicari”.

Această zguduitoare mărturie, despre evacuarea în mare grabă din Buchenwald nu este numai oglinda unor suferinţe umane incomensurabile, ci este o mărturie despre ce s-ar fi întâmplat cu toţi deţinuţii din Buchenwald, dacă n-ar fi existat rezistenţa, dacă n-ar fi existat „eroica”, dacă n-ar fi existat o raţiune lucidă în momentele cele mai dramatice. Se ştie că din „Lagărul mic” au fost scăpaţi sute şi mii de oameni. – Da! Salvaţi, ascunşi, hrăniţi, îmbărbătaţi că vine viaţa! că urmează viaţa!... Aceşti mari mutilaţi ai sufletului nici n-au putut concepe şi majoritatea nici n-au vrut să conceapă alternativa vieţii. Nici nu-i de mirare! Numai acolo, la Buchenwald, au început să simtă pentru prima oară că n-au fost lăsaţi în voia soartei, că există forţe care nu numai că vor să-i apere, dar şi sunt capabili să-i apere. Blocuri întregi de evrei, de multe ori – cu riscul vieţii – au fost salvate de la o pieire sigură. Evacuarea era sinonimă cu asasinatul în masă aproape în toate cazurile.

„La noi[35] «retragerea» a însemnat că ne-au cărat de la dreapta la stânga şi invers până ce ne-au exterminat aproape

[35] Dintr-o scrisoare recentă a lui Konreich Emeric, din Baia Mare.

pe toţi. Într-o asemenea acţiune a pierit şi Kelemen Pall. O săţi descriu cu alt prilej câteva cazuri în care populaţia germană şi-a manifestat solidaritatea cu noi în mod individual, iar într-un caz chiar în mod colectiv. Deci populaţia din locurile pe unde ne-au cărat nu s-a solidarizat cu acţiunile hitleriştilor”.

„Din lagărul anexă Ordruf am ajuns de la Dachau, unde m-am îmbolnăvit de tifos exantematic. Am rămas în viaţă datorită a doi medici români August şi Hofner originari din Bucureşti, deportaţi din Franţa. Evacuarea a fost groaznică. Un masacru. 14.000 de oameni au fost încolonaţi şi trimişi spre Buchenwald, iar la destinaţie au ajuns 60”[36].

„În a doua săptămână a lunii aprilie vreo 3.000 de deportaţi străini au fost mânaţi în direcţia localităţii Gardenlegen din districtul Altmark. Ei nu trebuiau să cadă în mâinile unităţilor blindate americane care se apropiau. Dar oamenii erau prea extenuaţi şi istoviţi de foame ca să poată merge mai departe. Pe cei care nu puteau să ţină pasul, gardienii îi băteau până ce mureau pe drum. Americanii se apropiau tot mai mult. La 13 aprilie, coloana a fost îndreptată spre o baracă vopsită în roşu de la marginea oraşului Gardenlegen. Podeaua era acoperită cu un strat gros de paie; gardienii au stropit paiele cu benzină, i-au silit pe deţinuţi să intre, apoi au dat foc paielor şi au zăvorât uşile. La început cei închişi au reuşit să înăbuşe focul cu hainele lor, dar gardienii au deschis din nou o uşă, au tras cu cartuşe incendiare şi au aruncat grenade cu fosfor. Unele victime care au reuşit să-şi croiască drum spre libertate au fost întâmpinate de gardieni cu rafale de mitraliere. Curând strigătele au încetat. Gardienii s-au năpustit înăuntru şi au împuşcat pe toţi aceia care mai mişcau. Numai doi deţinuţi – un francez şi un ungur – reuşiseră să evadeze. După ce gardienii s-au retras, ei au părăsit ascunzişul lor şi i-au condus pe americani, care tocmai sosiseră la locul acestei tragedii. Dintre cei 3.000 de deţinuţi, 1.100 au pierit în această baracă din Gardenlegen. Soarta celorlalţi este încă necunoscută”[37].

---

[36] Din amintirile orale ale lui Marian Repanovici, din Turnu-Măgurele.

[37] *S.S. în acţiune*, Bucureşti, 1962, p. 134.

Şi cum frontul se deplasa foarte încet, s-a iniţiat evacuarea „Lagărului mare” – şi a început acel joc măreţ al curajului de a tărăgăna cât mai mult fatala ieşire prin poarta sinistră. Şi acest lucru, spre gloria rezistenţei, se întâmpla chiar şi atunci când mitraliere grele, aruncătoare de flăcări – erau îndreptate spre acea mare mută, ameninţătoare, deţinuţii din acel infern.

În aer plutea, se simţea frica lor animalică şi au început să devină nerăbdători, să-şi arate şi mai mult colţii. Au vrut blocurile cu prizonierii de război sovietici. Nu! Era răspunsul fiecărei conştiinţe, fiecărui suflet care a respirat ceva din aerul curat al rezistenţei buchenwaldiene. Nu!!... Dar ei, militari disciplinaţi, au spus da. Au plecat, dar soarta lor n-a fost similară cu a coloanelor de evrei descrise. Ei au plecat, dar hotărâţi să lupte, să nu-şi dea viaţa pe nimic, să folosească toate şansele. Dacă sacrificiul trebuia dat pentru a putea salva ce se mai poate, apoi el urma să fie scump plătit Şi ei cu cele câteva pistoale şi câteva arme albe, nu departe de lagărul Buchenwald, s-au ciocnit cu duşmanul. Mulţi eroi au căzut în orele acelea, mult sânge nevinovat a curs, care era menit să zămislească viaţa nouă al cărui prag aproape că-l atingeau. Mulţi au reuşit să supravieţuiască, să-şi câştige dreptul la viaţă liberă prin luptă, o luptă dârză, crâncenă între bine şi rău, între odios şi seninul viitor. Au trăit, au luptat în continuare şi unii dintre ei, peste câteva zile, s-au reîntâlnit cu tovarăşii de luptă şi suferinţă de alte naţionalităţi, ca oameni liberi. Evacuarea a zdruncinat lagărul, dar nu l-a îngenuncheat, nu i-a luat speranţa de viaţă, nu i-a călcat conştiinţa, spiritul de combativitate, dorinţa de luptă. Iată cum îşi aminteşte un fost deţinut[38] despre acel moment crucial din viaţa lagărului:

„Reţeaua de informaţii, care funcţiona perfect, ţinea la curent conducerea grupului cu noile evenimente şi sarcini. Cu noi ţinea legătura un tânăr francez. Îl cunoşteam. Într-o vreme locuisem în acelaşi bloc. O parte din informaţiile primite au fost transmise tuturor. În tabăra S.S. era o mişcare febrilă. Se apropia deznodământul. Grupa noastră era în

[38] Iosif Micu, *Am supravieţuit lagărului hitlerist*, Bucureşti, 1970, p. 204–208.

formaţie de luptă. La orice chemare pentru încolonare, deţinuţii trebuiau conform consemnului să răspundă cu un „Nu” categoric.

. . . . . .

În toată după-amiaza de 9 aprilie, am stat culcaţi la pământ în spatele deluşorului care ne proteja de eventualele gloanţe din turnurile de pază. În ultimele 3–4 zile, aceste turnuri deveniseră adevărate citadele ale morţii. Când nici nu te aşteptai, deschideau focul. Au fost răpuşi de gloanţe mulţi oameni nevinovaţi care aşteptau cu înfrigurare – eliberarea. De altfel după cum s-a văzut în strategia păzitorilor noştri, în aceste zile turnurilor de paza li s-a atribuit un rol deosebit. Erau ticsite de „S.S. – cap de mort”. După informaţiile noastre, fiecare turn primise armament în plus. În aceeaşi după-amiază, un eveniment ne-a dat noi îndemnuri, noi impulsuri pentru luptă. Două avioane sovietice de vânătoare zburau la o atât de mică înălţime, încât toţi cei din lagăr au observat mâinile piloţilor care făceau semne. Şi mai semnificativ ni s-a părut faptul că turnurile de pază n-au tras. Comentând aprins cele petrecute, Cionca a tras concluzia că nu mai era cine să dea ordine. Legătura cu Berlinul era întreruptă. Şi a avut dreptate!

. . . . . .

Întunericul se lăsase deasupra lagărului. Noi continuam însă să stăm pe poziţiile stabilite. Aşteptam noi dispoziţii din partea conducerii grupului nostru. Era o seară primăvăratică. Adia un vânt căldicel, iar pe cer scânteiau miliarde de stele. Să fi fost orele 21, când, unul câte unul, ne-am retras în blocul 36, ne-am culcat pe podea, pe pătura ce o aveam asupra noastră. Nu era îngăduit să aprindem vreo lumină. Trebuia să vorbim în şoaptă. Blocul trebuia să fie considerat de S.S. nelocuit.

Am păstrat formaţia de luptă şi la culcare.

Cred că nimeni nu dormea în bloc. Afară frontul se auzea de parcă ar fi fost în imediata apropiere a lagărului. Aceasta stimula şi mai mult nesomnul nostru. Totuşi reflectoarele

turnurilor de pază nu uitau să cerceteze drumurile şi blocurile lagărului. Era evident că hitleriştilor le era teamă, şi acest fapt ne umplea inimile de bucurie. Ei ştiau că trupele aliate nu vor întreprinde nimic ca să pericliteze securitatea celor care au supravieţuit în lagăr.

11 aprilie 1945 era o zi însorită. Încă din zori difuzoarele anunţau pe deţinuţi să stea liniştiţi. Se spunea că vom fi predaţi americanilor care erau deja la Weimar. Dar cine să dea crezare hitleriştilor? Cu toţii ardeam de febra luptei decisive care urma să se desfăşoare. Să fi fost ora 9:15, când un S.S.-ist, galopând, ţinând de căpăstru un cal înşeuat, a urcat din lagăr. Cu iuţeala fulgerului am aflat, toţi S.S.-iştii din lagărul Buchenwald cu S.S.-istul şchiop de la magazia marelui Revier au fost scoşi din lagăr. Un şchiop şi un cal, atât a însemnat în momentul acela autoritatea hitleristă pentru lagăr.

. . . . . .

Inimile au început să bată de parcă voiau să sară din piept. Atât la dreapta, cât şi la stânga blocului, se târau pe burtă combatanţi cu puşti acoperite cu pături. Se cutremura blocul, geamurile se făceau ţăndări. Turnurile de pază trăgeau nebuneşte asupra blocurilor şi a drumurilor şi au continuat să facă aceasta mai multe ore în şir. Schimbul de focuri a fost cu mult mai violent decât ne aşteptam.

Hitleriştii mai rezistau. Se pare că totuşi au fost luaţi prin surprindere. Nu se gândiseră că vor avea de înfruntat o asemenea forţă de luptă. Se auzeau strigătele de îmbărbătare din partea alor noştri. Am văzut transportându-se primii răniţi...

Deodată turnurile din dreapta au amuţit. Apoi puterea focului, după o intensitate maximă, s-a potolit. Vacarmul însă a continuat şi în mijlocul lui. În difuzorul care rămăsese mul în tot timpul primei etape a luptei, s-a auzit o voce răguşită, emoţionantă. Se anunţa: „Wir sind frei!” (Suntem liberi!). Deci turnul principal a fost ocupat. Era 11 aprilie[39], ora 15. Ne

[39] Paula Schwartz, cercetătoare a istoricului lagărelor naziste, a aflat (într-o arhivă a armatei americane) un document care se referă la auto-

îmbrăţişam. Aveam cu toţii ochii înlăcrimaţi. Am ieşit din bloc în urma indicaţiei primite. Repede am luat-o spre dreapta unde gardul era distrus. În câtorva minute eram şi noi înarmaţi în pădure. În fuga lor disperată, S.S.-iştii aruncau nu numai armele, uniformele, căştile, ci tot ce apucau. Eram înconjurat de oameni străini care vorbeau în diferite limbi, dar simţeam cu toţii aceiaşi ură sfântă. Grupul de S.S.-işti ascuns în spatele unei stânci – într-un fel de văgăună – a fost capturat, dezarmat şi adus în lagăr. Erau ca fiarele prinse în capcană. Au fost predaţi conducerii mişcării de rezistenţă.

. . . . . .

Astfel, la Buchenwald domnia crimei s-a terminat. Am trăit, am supravieţuit în condiţiile favorabile ale desfăşurării războiului, ne-am eliberat luptând. A doua zi după autoeliberarea lagărului, dimineaţa, în apropierea lui s-a desfăşurat o altă ciocnire. Un grup de şase S.S.-işti (cum am putut constata mai târziu), protejaţi de un parapet natural format din stânci, trăgea în noi, care aveam misiunea să pieptănăm pădurea din apropierea lagărului şi s-o curăţim de eventualii duşmani, nimicind sau capturând rămăşiţele trupelor S.S.

Probabil că cei din spatele parapetului au simţit că li se pregătea lovitura de graţie. Deodată a început o puternică rafală de foc, în care se amesteca şi ţăcănitul mitralierei. Nu ne puteam da seama ce forţă aveam în faţă. Un fost deţinut politic german, care preluase ad-hoc comanda, ne făcea semn să ne risipim şi mai mult. Ordinul a fost salutar, căci doar peste câteva minute au explodat două grenade. Schijele n-au atins pe nimeni. În urma mişcării făcute de grupul nostru înarmat, S.S.-iştii erau în mod practic înconjuraţi.

La un moment dat am văzut că un băiat din Cluj, care în

---

eliberarea lagărului de concentrare nazist Buchenwald, la 11 aprilie. Citǎm din *„Die Glocke von Ettersberg”*, nr. 98.I.1985. Weimar 11 aprilie... „Lagărul de concentrare Buchenwald. Au fost organizate grupe de asalt speciale pentru preluarea pazei. La sosirea noastră au fost deja cucerite turnurile de pază şi au fost luaţi prizonieri 125 membri ai S.S.-ului care sunt deţinuţi în incinta lagărului. Conducerea se află în mâinile unul „Comitet” bine organizat, recunoscut de toate naţionalităţile din lagăr.

ultimele zile a fost atras în grupul de rezistenţă, se îndrepta, târându-se pe burtă, spre comandantul grupului, apoi, fugind în zigzag se apropia de noi. N-au trecut nici zece-cincisprezece minute şi s-a întors ţinând în mână sau agăţate pe cingătoare, vreo cinci-şase grenade. Deşi se aflau într-un punct destul de îndepărtat de comandantul grupului, am putut totuşi observa că se pregăteşte ceva hotărâtor. Un băieţel, care nu avea mai mult de 16 ani, îmi transmitea că atunci când voi auzi explozia să fug spre stâncă. Copacul cu trunchiul său gros ne-a ferit de schije. În general n-am avut niciun rănit. Cuibul S.S.-iştilor amuţise. Se părea că toţi pieriseră. Dar când mai mulţi dintre noi am sărit în această cazemată naturală, am găsit doi care stăteau cu mâinile ridicate, palizi, tremurând de spaimă.

Cu o carabină uşoară pe umeri, înapoindu-mă spre lagăr, mă uitam în jur în această pădure pe unde trecuse „frontul rezistenţei”. Pe acel drum erau aruncate mantale cu însemnul „cap de mort”, rucsacuri pline de lucruri preţioase, pistoale cu centuri cu tot, aruncate de-a valma, fotografii, acte, hărţi, gamele turtite, conserve, sticle de vin neatinse (cu etichetă franceză) şi fel de fel de alte lucruri.

Păşeam încet spre lagărul liber, prin această pădure răvăşită şi contemplam... „Iată ce se alesese din trufaşii şi cruzii noştri asupritori!”

Posteritatea va trebui să reţină că una din cele mai groaznice încercări ale supravieţuitorilor a fost în momentul când trăind cu fiecare nerv satisfacţia luptei victorioase au constatat că şi aici în eroicul Buchenwald proporţiile pierderilor de vieţi omeneşti nevinovate erau foarte ridicate. Ce grea încercare a fost pentru fiecare, atunci când răscolind sinistra evidenţă a S.S.-ului realizau faptul că în numeroase cazuri rezistenţa n-a reuşit să salveze de la moarte deţinuţii, strădaniile lor fiind uneori înfrânte.

Iată datele macabrului bilanţ Buchenwaldian:[40]

[40] Date din *Arhiva Buchenwald*, de pe lângă Institutul german de istorie contemporană, Berlin; din lucrarea *Konzentrazionslager Buchenwald*, Thüringer Volksverlang, Weimar, 1964, p. 17.

1. Decedaţi şi asasinaţi în lagăr: 34.566.
2. Execuţii: prizonieri de război ucişi în grajdul de cai, număraţi după îmbrăcămintea predată: 7.200. Executaţi – adică spânzuraţi – 1.100; [total executaţi]: 8.300
3. Transporturi de lichidare:
— transportul exterminat în întregime, în 1940, la Hohenstein: 187
— transportul de evrei exterminat în întregime prin gazare la Bernburg, în 1942: 285
— transportul de evrei exterminat în întregime la Dachau: 351.
— evrei din Olanda trimişi la Mauthausen, în 1942: 341
— evrei şi ţigani trimişi la Auschwitz, în 1942: 813
— ucişi la Dora, camuflaţi ca transport trimis la Auschwitz: 3.000
— transporturi trimise la Auschwitz, în 1943: 1.180
— copii trimişi la Auschwitz în 1943: 200
— evrei trimişi la Auschwitz în 1944: 1.101
— copii trimişi la Bergen-Belsen în 1944: 600
— transporturi trimise la Bergen-Belsen în 1944: 2.438
— transporturi S.III, trimise la Bergen-Belsen: 1.700
Total: 55.002 [41]

Şi cum pot scăpa supravieţuitorii de coşmarul unui asemenea bilanţ? Spune, tu omule?...

După acea oră „H” – dramatică şi glorioasă

Nu se poate spune că în primele ore după eliberare, foştii deţinuţi ai Buchenwaldului păreau victime. Pe corpurile lor scheletice care poate că aveau să moară peste câteva ore, se vedea mirajul victoriei şi nu orice victorie, ci o victorie smulsă cu arma în mână, o victorie demnă de rezistenţă, de modul în

[41] Cercetări recente au stabilit că numărul total al morţilor a fost de 65.000. În „marşurile morţii” din ultimele zile ale războiului au mai pierit cel puţin 9.000 de deţinuţi ai lagărului.

care au trăit şi au acţionat tot timpul. Cei prezenţi şi generaţiile care vor urma trebuie să ştie că a acţiona împotriva S.S.-ului în dosul sârmei ghimpate echivala cu o sinucidere. Şi totuşi s-a acţionat, s-a luptat, s-a desconsiderat jocul cu moartea, s-a făcut totul pentru salvarea oamenilor, victimelor, combatanţilor, deoarece *omenia* în acest imperiu al neomeniei a fost mai presus de orice. Tot ce respira acel pământ blestemat al fostului lagăr Buchenwald – udat cu sânge şi lacrimi, îmbibat cu miros de hoit, tot ce era cinstit, avea, atunci în momentul solemn al eliberării, ceva în priviri, ceva căldură în jurul inimii ce strălucea ca briliantul. Era momentul marii experienţe umane, când s-a constatat că un monstru social cum a fost hitlerismul – în general, fascismul la putere – nu poate supravieţui nici timpului istoric minuscul, cincisprezece ani. În primele zile, această mare trăire umană, plus durerea pentru cei cărora nu le-a fost dat să aibă parte de clipa eliberării, a dominat tumultuos, copleşitor, totul.

După acea oră H, dramatică şi glorioasă, s-a descoperit că noi suntem oameni şi acest fapt era de un dramatism groaznic. Au fost oameni înnebuniţi pentru ai lor, copii, taţi, fraţi, surori, mame care i-au alăptat şi crescut. Alţii, după câteva zile, au început să se cutremure pentru faptul că au mai rămas în viaţă. Cum de-au rămas în viaţă tocmai ei, nu părinţii, nu copiii, şi nu soţia sau iubita? După câteva zile, deşi se ducea o activitate intensă din partea grupurilor de rezistenţă naţionale, tot mai mulţi cădeau pradă durerii, disperării. Lagărul era plin de morţi neînhumaţi, neincineraţi[42], minţile şi sufletele erau cernite. În acele zile s-a încercat ceva, o acţiune de masă care să fie o demarcaţie între moarte şi viaţă, între deţinut şi omul eliberat care poate spera şi privi cu optimism spre viitor.

„Să fi fost opt-zece zile după eliberarea lagărului Buchenwald. Prima „toaletă” a lagărului fusese făcută. Imense grămezi de morţi erau acum orânduite în stive, în jurul crematoriului. Pe platforme speciale se vedeau cadavre scheletice, cu ochi sticloşi, cu mâinile ridicate spre cer, de

[42] Datorită extenuării excesive a organismelor decesele continuau. (n.n.).

parcă cereau cuiva socoteala pentru soarta lor... În condiţiile libertăţii mă cutremuram şi mai mult, văzând aceste dureroase imagini semănând cu un amar reproş.

Erau zile de trezire la realitate. Cu toate tragediile personale, cu toate ororile pe care le-a cunoscut fiecare deţinut, dimensiunile catastrofei abia acum puteau fi măsurate în toată amploarea.

. . . . . .

După vreo opt-zece zile de la eliberarea lagărului, pe Appelplatzul Buchenwaldului a fost instalată din nou spânzurătoarea ca pentru o execuţie, a fost adusă „capra” pe care se aplicau loviturile groaznice. Pe o masă au fost expuse uneltele de tortură, pe alta sinistra „colecţie Koch”, din piele de om, iar de jur-împrejur – remorci cu cadavrele celor care n-au apucat ziua eliberării, ale acelora care au pierit în ultimele zile. Aflasem că se pregăteşte vizitarea lagărului de către populaţia oraşului Weimar. Nu ştiam din a cui iniţiativă s-a făcut, însă organizatorii au fost militarii americani.

Era o zi de început de vară. Deşi era încă devreme, câteva ore înainte de prânz, timpul se încălzise, făcând ca asupra lagărului să plutească mirosul greu al cadavrelor.

În văzduh, atâta revărsare de bucurie, iar aici jos, pe acest pământ, presărat cu atâta blesteme, suferinţe, lacrimi şi sânge, – câtă tristeţe! Erau momentele aducerilor aminte – şi aceste aduceri aminte erau foarte dureroase, ardeau ca un fier înroşit.

Pe la ora 11, a început să se scurgă în şuvoaie populaţia Weimarului către fostul lagăr. Am stat în apropierea mesei pe care erau aşezate uneltele de tortură şi a uneia din platformele cu morţi. Mă aşezasem aici cu bună ştiinţă. Am vrut să studiez feţele. Ce spun aceste expresii pe care nu le-am putut vedea în tot timpul odiseei noastre? Cum vor reacţiona ele? Ce va spune sufletul lor prin trăsăturile feţei şi prin graiul ochilor?

Când am văzut intrând prima revărsare a unei coloane ordonate a populaţiei, pe poarta cu inscripţia „Iedem das seine”, m-a apucat furia. M-am gândit un moment! Aici e locul

lor, „fiecăruia ce i se cuvine”! Cei care au vrut să îngroape civilizaţia umană, care au vrut să împingă înapoi roata istoriei, cei care au pus în practică ghidul dement al nimicirii fizice după anumite criterii „ştiinţifice”, stabilite de suflete de brută, să suporte consecinţele!

Mă uitam la trei fete tinere, una blondă, plinuţă, cu trăsături fine. Ochii trădau atâta spaimă, încât era evident că nu auzise niciodată despre cele petrecute la circa cincisprezece kilometri de Weimar. Când şi-a întors capul şi a zărit cadavrele înţepenite, a scos un strigăt de spaimă. Fata mai în vârstă, care până atunci o ţinea de mână, a scos şi ea un strigăt de groază şi a început să plângă în hohote. Aşa au plâns toate trei.

Lângă ele stătea o bătrânică, bine îmbrăcată, cu faţa zburlită, fără a trăda suferinţe. Şi faţa ei era palidă. Dar paloarea ei nu era probabil pricinuită de aceleaşi cauze cu a celor trei fete. Am avut impresia că în cugetul ei se dă o luptă între incertitudine şi certitudine! Părea că se întreabă: „Oare şi ai mei au contribuit la aceasta?” Nu eram convins însă că în sinea ei simţea acea mare remuşcare pe care trebuia s-o simtă. În momentele acelea s-a produs o rumoare, au izbucnit plânsete, strigăte, două femei au leşinat şi au fost scoase pe tărgi.

Coloana continua să înainteze. Era un fel de „omagiu” obligatoriu adus victimelor hitlerismului. Un omagiu cu valoare de simbol, de natură să demonstreze că nicio forţă, oricât de diabolică, nu poate opri victoria spiritului uman, că omul înfruntând orice vicisitudini, merge mereu înainte, că etica umană reprezintă o valoare reală.

Coloana se scurgea încet. Paloarea feţelor, spaima şi lacrimile o caracterizau în general. Dar erau şi feţe care dădeau prilej la reflecţii deosebite. Bunăoară, era un bărbat înalt, spătos, roşu la faţă de bine ce era hrănit, cu o pălărie tiroleză pe cap, din care nu lipsea măcar, nici convenţionalul pămătuf. Probabil că era unul din îmbogăţiţii de război, viermi profitori ai marelui dezastru care s-a produs în lume. Îi cercetam chipul, aproape nimic nu-l emoţiona. Nici chiar acea apocaliptică încleştare a cadavrelor, care începuseră să

putrezească, răspândind un miros de nesuportat.

În colţul gurii acestei creaturi, am descoperit parcă batjocură nazistă, care a provocat mari suferinţe atâtor oameni. M-a apucat un acces de furie. Eram gata să sar la el şi să-l strâng de gât, să-l scutur până ce o să-şi dea sufletul.

Nici acum – era să-i strig – nici acum nu-ţi dai seama de monstruozitatea crimelor voastre?

Mă uitam la cadavre, la bietele cadavre rămase din marele apocalips. Erau încleştate într-un sinistru şi lugubru ghem. Piciorul unui polonez se încrucişa cu mâna unui spaniol, capul unui evreu era sprijinit pe pieptul unui francez, picioare peste picioare... şi mâini, mâini ridicate spre cer, parcă rugându-se: „Scapă, dumnezeule, omenirea de ce am păţit noi!”.

Priveam aceste platforme macabre şi mi se părea că văd numai mâini şi picioare, că văd numai şi numai schelete care aşteaptă marea chemare a învierii. Nu o înviere biblică, ci momentul când totul şi toţi se vor apleca cu pietate în faţa martirajului milioanelor de oameni.

Coloana se scurgea... Erau sute şi sute de oameni.

Cred că în ziua aceea întreg Weimarul se golise de populaţie. Trecea în faţa mea un grup de tineri de cel mult 14–15 ani. Am remarcat că i-a impresionat mai mult baionetele militarilor, decât ororile din jurul lor. Feţele lor aveau o mină mai mult speriată de ceva neplăcut, decât simţământul înspăimântătoarei realităţi buchenwaldiene.

Mă uitam la acele feţe tinere şi alături de întristare, m-a apucat revolta. Era să urlu! „Ce-aţi făcut?”... „Cum v-aţi dezumanizat tineretul!?”... „Care va fi soarta acestui tineret?”... Dar n-am urlat, ci am rămas trist la gândul că mulţi ani vor trebui să treacă până când traumatismele grave provocate sufletului omenirii vor fi vindecate...”

Întâlnirea cu realitatea era violent de crudă nu numai pentru masa de deţinuţi, dar chiar şi pentru combatanţii călţi în luptă, trecuţi prin foc şi sabie, disciplinaţi până în cel mai înalt grad, pentru că, vrând-nevrând, au căzut pradă momentului bilanţurilor, al retrospectivelor, al privirilor înapoi cu mânie la trecutul apropiat. Oamenii au trăit drama redescoperirii fostei lor vieţi mizerabile, inimaginabil de

monstruoasă, de foşti deţinuţi în lagărul hitlerist. Până ce oamenii au fost Häftlingi, ei n-au avut timp să se oprească, goneau înainte pe drumul vieţii sau ca erou sau ca victimă, acum însă când acel marş a luat sfârşit. Sufletele s-au poticnit. Erau înspăimântate de ceea ce s-a petrecut, de ce s-a putut întâmpla cu civilizaţia umană în secolul al XX-lea. Lipseau de la apel tovarăşii de suferinţă şi de luptă, prieteni, mulţi din cei cu care am împărţit cupa amarului destin. Şi era groaznic să vezi feţele acelora care au supravieţuit lagărului hitlerist de la Buchenwald, însă şi feţele acelora care atunci l-au văzut pentru prima oară. Semnificativ în această privinţă este un raport prezentat de o comisie de anchetă a guvernului englez, care a examinat „probele" crimelor cu imparţialitate.

„Lagărul Buchenwald este situat pe un teritoriu deluros, împădurit, la o depărtare de Weimar de circa 15 minute cu maşina..."[43]

Mărimea lagărului o indică faptul că, capacitatea sa maximă a fost prevăzută pentru 120.000 de oameni. La 1 aprilie în lagăr se aflau 80.813 deţinuţi. Cu câteva zile înaintea sosirii trupelor americane, naziştii au lichidat un mare număr de deţinuţi, aproximativ 18.000 – 22.000. Unii dintre acei deţinuţi care urmau să fie exterminaţi pentru că „ştiau prea mult", au reuşit să se ascundă. (Comisia nu avea de unde să cunoască realităţile rezistenţei buchenwaldiene n.n.). Era cu neputinţă să se stabilească precis procentul naţionalităţilor rămase în lagăr; am găsit mulţi evrei şi germani neevrei, polonezi, unguri, cehi, francezi, belgieni, ruşi etc. Un raport amănunţit, care ne-a fost înmânat de reprezentanţii unui comitet antifascist, arată că numărul total al deţinuţilor care au murit sau au fost asasinaţi la

[43] Raportul unei delegaţii parlamentare. Raportul Parlamentului a fost întocmit din ordinul Maiestăţii Sale de către primul ministru, lordul trezoreriei şi ministrul apărării. Aprilie 1945. Din delegaţie au făcut parte contele Stanhope şi lordul Addison, din partea Camerei Lorzilor, colonelul Wickham, sir A. Southby, doamna Tate, domnul N. Edwards, sir Silverman, Graham White, sir Morris Jones, Driberg din partea Camerei Comunelor.

Buchenwald sau imediat după moartea lor într-un aşa-numitul „lagăr de exterminare” a fost de 51.572, dintre care cel puţin 17.000 după 1 ianuarie 1945. Lagărul este acum deschis şi mulţi dintre cei internaţi acolo l-au părăsit din proprie iniţiativă. Naziştii au lăsat fişiere amănunţite cu nume, dar în timpul vizitei noastre a fost cu neputinţă întocmirea unei liste a acelora care se mai aflau în lagăr, deoarece cadrele medicale şi sanitare americane erau ocupate cu dezinfectarea lagărului (muncă prestată în parte de persoane civile, de germanii din împrejurimi, care au fost aduşi zilnic ca să li se arate ce s-a întâmplat în numele lor şi în mijlocul lor), iar problemele alimentaţiei şi ale asistenţei medicale erau pe primul plan.

Deşi cei internaţi în lagăr sunt denumiţi de obicei „prizonieri”, ei nu trebuie confundaţi cu prizonierii de război militari. Ei se compuneau din trei categorii principale: a) deţinuţi politici şi evrei chiar din Germania; b) după extinderea celui, de-al treilea Reich – deţinuţi politici şi evrei din Austria, Cehoslovacia, Polonia etc.; c) începând din 1940 – bărbaţi şi tineri aduşi la munca forţată din diferite ţări ocupate.

[…]

Deşi lucrările de curăţire a lagărului începuseră cu o săptămână şi ceva înaintea sosirii delegaţiei noastre şi condiţiile trebuie să se fi îmbunătăţit deja considerabil, prima noastră impresie şi care a persistat, era aceea a unei murdării generale de nedescris, miasmele pe care le răspândeau cadavrele în descompunere şi bolile care otrăveau încă întregul teritoriu. O baracă pe care am vizitat-o printre primele, a fost una dintre cele mai bune…

Această baracă era una dintre acelea care sunt folosite acum ca spitale de tranziţie pentru cazurile cele mai grave de subnutriţie. Mulţi dintre deţinuţi nu erau în stare nici să vorbească; zăceau într-o stare de somnolenţă şi ne urmăreau doar cu ochii. Unii vorbeau fără greutate şi ne arătau răni, cicatrice groaznice şi leziuni – care nu puteau să fi fost provocate decât de loviri cu piciorul sau prin bătăi. Zăceau pe jos pe pături sau sub pături. Toţi erau într-o stare de totală

sleire. Autorităţi americane ne-au comunicat că de la sosirea lor numărul deceselor ar fi scăzut de la circa 100 la 30 pe zi. Îmbrăcămintea obişnuită era o haină, o vestă sau o jachetă ruptă, de bumbac, sub care se vedeau coapsele ce nu erau mai groase decât încheietura unei mâini normale. Un schelet pe jumătate gol care înainta anevoios, ca pe catalige, de-a lungul gangului, văzând grupul nostru, luă o poziţie mai dreaptă, zâmbi şi salută. Medicii care făceau parte din delegaţia noastră şi-au exprimat convingerea că un anumit procent al acestor oameni nu vor supravieţui nici măcar în condiţiile tratamentului pe care îi primesc în prezent şi că un procent şi mai mare dintre ei, care probabil vor mai putea să trăiască, vor rămâne pentru tot restul vieţii bolnavi şi inapţi de muncă. Printre deţinuţii din această baracă se aflau scriitori şi studenţi, precum şi un membru al „Biroului 2” francez luat prizonier la Varşovia.

În barăcile obişnuite pe care le-am văzut, erau ridicate de-a lungul pereţilor laterali câte patru platforme de scânduri susţinute de grinzi. În fiecare din cuşetele formate în acest fel, având o adâncime de 6 picioare, o lăţime de 4 picioare şi o înălţime de 2 picioare, trebuia să doamnă 5–6 oameni. Chiar şi în starea lor de slăbire, ei aveau doar atâta loc ca să poată sta culcaţi pe o parte. Unii dintre ei ne-au demonstrat cum se putea face aceasta. Ca rufărie de pat aveau nişte zdrenţe, pe care şi le procura fiecare cum putea. Mormane de asemenea zdrenţe au fost arse în diferite părţi ale lagărului, barăcile însă mai sunt încă pline de paraziţi...

Baraca pentru cadavre avea două etaje, demisol şi parter. Coborârea în subsol se făcea pe o scară abruptă de piatră sau printr-un coridor în pantă, care se deschidea sub un chepeng, la capătul coridorului erau executaţi deţinuţii istoviţi şi inapţi pentru muncă. Metoda obişnuită de ucidere pare să fi fost spânzurătoarea. În curte, nu departe de o grămadă de cenuşă albă, se afla o spânzurătoare, la subsol am văzut altă spânzurătoare şi cârlige rezistente, fixate la o înălţime de circa 8 picioare de la podea. Ni s-a spus că erau peste 40 de asemenea cârlige, dintre care însă majoritatea au fost scoase de către nazişti înainte de a fugi (fireşte că o delegaţie ad-hoc

nu a avut cum să cunoască mecanismul diabolic de exterminare practicat la Buchenwald – n.a.). Ni s-a arătat o bâtă grea de lemn, lungă de aproximativ două picioare, cu care, după cum ni s-a spus, erau bătuţi deţinuţii dacă lucrau încet, bâta era mânjită de sânge. De la subsol, cadavrele erau transportate la crematoriul de la parter cu ajutorul unui mare ascensor electric (asemănător cu cele folosite în spitale pentru urcarea tărgilor). În curtea crematoriului soseau maşini încărcate cu cadavre din barăcile bolnavilor de dizenterie şi din alte barăci, adesea despuiate şi de mizera lor îmbrăcăminte vărgată de deţinuţi. Am văzut încărcătura ultimului dintre aceste transporturi, care, pe baza unui ordin dat de generalul Eisenhower, urma să fie îngropată de către locuitorii din împrejurimi cu propriile lor mâini. Cadavrele începuseră să se descompună, dar, după cum am putut constata, niciunul dintre ele nu prezenta semne de violenţă, se pare că toţi au murit de foame sau de boală (este vorba de victimele din ultimele săptămâni ale existenţei lagărului – n.a.). La crematoriu am găsit mai multe cuptoare mari, cu ţevile şi grătarele acoperite de un strat de zgură şi cu bare de fier încovoiate din cauza căldurii.

[…]

Întocmind acest raport, am încercat să descriu totul cu sobrietate şi în mod obiectiv şi să evităm părerile personale, sentimentale. În încheiere, am vrea totuşi să relevăm că, pe baza observaţiilor noastre la faţa locului, am ajuns la convingerea unanimă şi fermă, că la Buchenwald s-a aplicat o politică de permanentă înfometare inumană şi că un asemenea lagăr vădeşte culmea decăderii la care poate să ajungă omenirea. Obsesia celor văzute şi auzite la Buchenwald ne va urmări încă mulţi ani[44].

Semnat: *Stanhope, Addison, Tom Wickham, Archibald Southby, Mavis Tate, Ness Edwards, S. Sydney Silverman, Graham White, Henry Morris Jones, Tom Driberg*.

În zilele care au urmat imediat după încetarea luptei, în

[44] *S.S. în acţiune*, vol. cit., p. 123–130; Culegere de documente, în „Kongres-Verlang” – Berlin, 1957.

zilele marilor bilanţuri, în care euforia izbânzii pregătite cu atâta migală şi sacrificii în decursul anilor se conjuga cu incomensurabila durere în fostul lagăr Buchenwald, s-a consumat un act care prin semnificaţia sa viza nu atât trecutul, cât viitorul, – un act care va rămâne înscris cu litere majuscule în analele Buchenwaldului. Jurământul... „Grupul român” a ieşit la suprafaţă. I s-a recunoscut „cetăţenia” cu drepturi depline pentru meritele din perioada rezistenţei şi a eliberării. Tricolorul flutura mândru şi imprima respect datorită actelor de vitejie a rezistenţei române, insurecţiei naţionale antifasciste şi a actelor de vitejie a armatei române în lupta comună a popoarelor împotriva hitleriştilor, a fascismului. Românii au fost respectaţi în plus pentru tot ceea ce organizaţia de partid din lagăr a făcut pentru salvarea oamenilor, a tinerilor. Acest respect a mai alinat durerile în acele zile, când grupurile naţionale s-au pregătit să aducă *Ultimul omagiu* celor care n-au mai ajuns să vadă prăbuşirea nazismului, memorabila zi când morţii Buchenwaldului, cei neîngropaţi şi cei cărora demult le-a fost răspândită cenuşa în cele patru zări, purtată de vânturile aspre ale iernii şi ale nopţii hitleriste.

Când s-a comunicat că va avea loc o adunare închinată celor dispăruţi, am devenit şi mai trişti, chiar foarte trişti. Sute, poate chiar mii de cadavre se găseau încă adunate în jurul crematoriului, pe platforme. Ne-am pregătit ca pentru înmormântarea unor fiinţe dragi, foarte apropiate, de inima celui rămas.

. . . . . .

În apropierea locului de adunare ni s-a alăturat un mare grup de adulţi: „Bătrânul”, Petru, Radu, Ernest, Carol şi toţi ceilalţi. Păşeau tăcuţi, trăgând picioarele de parcă ar fi fost ţintuiţi de greutăţi. Feţele lor păreau îmbătrânite, chiar şi ale celor tineri, care de fapt erau încă nişte copii. Coloana noastră impresiona prin masivitatea ei. Apelul care a urmat nu semăna cu obişnuitele apeluri din timpul existenţei lagărului, dar nici cu acel apel de după eliberare, din momentele înălţătoare ale victoriei. Era ceva cu totul aparte, cu toţii

simţeam aceasta, era zguduitor prin tragismul lor. Buchenwaldul îşi îngropa morţii în mod demn. Foştii deţinuţi din Buchenwald încheiau un capitol şi deschideau acum un alt capitol – al vieţii care urma. Într-adevăr, jurământul rostit de foştii deţinuţi în ziua memorabilă de 19 aprilie 19–15 pe vechiul Appellplatz din Buchenwald, cu prilejul adunării comemorative, în amintirea victimelor, avea să însemne reintrarea în viaţă.

Am fost cuprinşi cu toţii de o emoţie deosebită, când am auzit rostindu-se cu hotărâre: „Noi, cei din Buchenwald: ruşi, francezi, cehoslovaci, germani, spanioli, italieni şi austrieci, belgieni şi olandezi, luxemburghezi, români, iugoslavi şi unguri, am luptat împreună împotriva S.S.-ului, împotriva criminalilor nazişti pentru autoeliberarea noastră. Suntem pătrunşi de convingerea că luptăm pentru o cauză dreaptă! Victoria trebuie să fie de partea noastră! Sarcina noastră este de a stârpi nazismul din rădăcini. Scopul nostru este de a construi o lume a păcii şi libertăţii. Suntem datori să facem aceasta pentru tovarăşii noştri nimiciţi, pentru rudele lor”.

Apoi a sunat şi mai grav, ca un semn al adeziunii şi hotărârii: „Pentru această luptă ridicaţi mâna, pentru jurământ şi rostiţi după mine: „Noi jurăm!”.

Din mii de guri, în aproape toate limbile vorbite în Europa, se revărsau ca un torent cuvintele: „Jurăm”! „Jurăm! Jurăm! Jurăm!”... Pumnii încleştaţi se ridicau spre cer, vrând parcă să strige în eter: „Niciodată nu vom admite reînvierea barbariei fasciste. Jurăm!!”... Oamenii parcă nu se mai puteau controla. Da! în secundele acelea, cei prezenţi pe Appellplatz, foştii deţinuţi ai Buchenwaldului, şi-au întors gândurile de la trecut, scrutând viitorul.

Am simţit cu toţii că trebuie să punem umărul pentru a construi o lume a dreptăţii şi a prosperităţii, a fericirii omului. Mă uitam la aceşti bătrâni, tineri şi copii, la aceşti orfani ai Europei şi, în locul compasiunii, le-am trimis în gând o strângere de mână şi un îndemn: voi veţi răzbate, trebuie să răzbateţi!

Au fost rostite cuvântări în mai multe limbi, cu acelaşi text. Au vorbit: delegatul U.R.S.S. – KALEIN, ai Poloniei –

SZCZEPANIAK, al Germaniei – BARTEL (conducătorul Comitetului internaţional ilegal pe întregul lagăr, n.n.), al Franţei – JATTEFAUX, al Cehoslovaciei – RADA, al Angliei – CROOKS. Era de faţă reprezentantul trupelor americane. Cu toţii au evocat lupta comună, jertfele deţinuţilor din Buchenwald, amintind şi de români şi despre marea, nobila îndatorire în lupta antifascistă. Vorbele erau sobre, concentrate, îndemnând la o permanentă aducere aminte, pentru a nu ne lăsa furaţi de beţia victoriei. Ele vesteau viitoarele încleştări menite a purifica omenirea de miasmele atmosferei viciate a deceniilor demente.

A urmat apoi momentul de reculegere: înmormântarea, în gând, a celor dragi!

Pe feţele tuturor curgeau lacrimi. Era un gest solemn, de omagiere, a zecilor de mii de oameni care n-au mai avut parte de satisfacţia victoriei.

În acele zile când războiul încă nu se sfârşise, deşi falimentul hitlerismului era deja o certitudine, majoritatea foştilor deţinuţi treceau prin purgatoriul marilor întrebări – ce urmează, cum va fi viaţa? Se va putea uita? Se va putea transforma acea neîmpăcată, violentă ură împotriva unor fiinţe, bestii umane, în ceva constructiv? Mulţi chiar îşi puneau întrebarea dacă după toate cele întâmplate mai merită să trăieşti? Generaţiile viitoare şi cea prezentă care n-a cunoscut iadul hitlerist trebuie să ia cunoştinţă că supravieţuitorii n-au considerat viaţa un dar, o mană cerească, un noroc extraordinar. Supravieţuirea a însemnat frământări, dureri profunde care cuprind până şi ultima celulă a eu-lui. Reproşuri, pentru ce am supravieţuit eu iar tovarăşul meu de luptă, de suferinţă nu? Unde îmi sunt bucuriile de viaţă? Oare în irisul ochilor mei se va mai putea descoperi vreodată bucuria de a trăi?[45]

---

[45] [*Notă: „La 12 aprilie 1945 era primul apel în libertate. Cu paşi fermi, cu capete ridicate, cu cântece patriotice pe buze, aşa au sosit naţionalităţile pe platou. Orchestra lagărului cânta melodii pe care până în prezent numai în gând le puteai fredona. Walter a cărui responsabilitate suportată cu mult eroism, dă glas unei chemări a Comitetului Internaţional, care face apel la autodisciplină şi manifestă mulţumirile

În zilele care au urmat eliberării, supravieţuitorii plăteau un dureros tribut. Remuşcări pentru neputinţă, reproşuri pentru amploarea catastrofei: autobiciuirea că trebuia făcut, fiecare în parte şi toţi împreună mai mult pentru a reduce proporţiile catastrofei. Că toate aceste frământări nu aveau o bază reală, că şi tu şi el – şi toţi au fost mizerabilii Häftlingi expuşi în fiecare moment exterminării, nu schimba cu nimic existenţa stării de spirit amintită, generată de durerea crudei realităţi.

---

lagărului faţă de eliberatori. Ca reprezentant locţiitor al comandamentului (care va lua fiinţă peste câteva zile n.a.) răspunde un locotenent american: „Vă salut şi vă doresc noroc cu prilejul eliberării voastre. Prin sacrificiile voastre aţi sprijinit lupta noastră ceea ce constituie un punct de sprijin puternice pentru treburile noastre comune. Eu sper, că veţi putea să vă reîntoarceţi în cel mai scurt timp în patria dumneavoastră”.

La 19 aprilie 1945 a avut loc ziua de doliu pentru morţii din Buchenwald. Un podium mare a fost ridicat pe fostul Appellplatz. Blocurile erau pavoazate cu lozinci şi steaguri. Steagurile tuturor naţiunilor fluturau de vânt arătând că popoarele pot convieţui în pace. Cu melodiile cântecelor naţionale mărşăluiau ruşi, polonezi, cehi, iugoslavi, austrieci, români, unguri, bulgari, greci, americani, englezi, germani, francezi, italieni, spanioli, belgieni, olandezi şi luxemburghezi. Sub acordurile Internaţionalei au sosit acei foşti deţinuţi care locuiau în blocurile populate de fii ai mai multor popoare.

21.000 de oameni au defilat în amintirea celor 55.000 de camarazi exterminaţi („directorul complexului memorial din Buchenwald, Klaus Torstorff, fost deţinut al acestui lagăr al morţii, a făcut cunoscut că cifra persoanelor exterminate la Buchenwald se ridică la 65.000, faţă de 56.000 cât se evaluase în trecut. Cercetări recente relevând că în „marşurile morţii” din ultimele zile ale războiului au mai pierit cel puţin 9.000 de deţinuţi ai lagărului” – (vezi România liberă din 29.IV.1985). Steagurile s-au aşezat în faţa podiumului aplecându-se salutând memoria celor dispăruţi. Preşedintele Comitetului Internaţional, Walter Bartel, a deschis şedinţa de doliu: „Cu capetele descoperite ne gândim la cei morţi”. Apoi membrii Comitetului Internaţional, fiecare în limba sa, rosteau apelul către cei prezenţi (în acest apel este vorba de 51.000 de morţi, cifră care era cunoscută atunci, care conform unei evidenţe exacte dată publicităţii ulterior s-a ridicat la 55.000 de morţi)”.

Apelul era următorul:

„Camarazi!

Noi, antifasciştii din Buchenwald, ne-am adunat astăzi aici pentru a cinsti pe cei 51.000 de morţi care au fost omorâţi de bestiile fasciste şi uneltele lor la Buchenwald şi în comandourile sale externe.

51.000 de împuşcaţi, spânzuraţi, omorâţi în bătăi, sugrumaţi, omorâţi

Şi oricât de mult oamenii au încercat să se rupă de acea rău prevestitoare stare de spirit ei au rămas robi ai sentimentului de durere pe viaţă. O preocupare deosebită a grupului român a fost recuperarea celor bolnavi, în mod deosebit a copiilor şi tinerilor.

În zilele care au urmat, lumea largă a luat cunoştinţă despre existenţa grupului român. La sfârşitul lunii aprilie (duminică – 29 aprilie) radio Londra a transmis un amplu comentariu despre românii de la Buchenwald. În ţară, în baza acestui comunicat în ziarul „Ecoul” editat la Timişoara, a

---

prin inaniţie, exterminaţi prin injecţii mortale.

51.000 de părinţi, fraţii, fii – au avut parte de o moarte brutală, pentru că erau luptători împotriva regimului de moarte al fascismului.

51.000 de mame, femei şi sute de copii acuză. Noi, rămaşi în viaţă, arătăm bestialităţile naziste la care au fost supuşi tovarăşii noştri dispăruţi Dacă nouă ne-a revenit, viaţa apoi suntem pătrunşi de sentimentul

Soseşte ziua răzbunării!

Astăzi suntem liberi!

Mulţumim armatelor aliate, armatei americane, engleză, sovietică şi tuturor armatelor eliberatoare care au cucerit – pentru noi şi pentru întreaga lume pacea. În acest context ne gândim la marele prieten al antifasciştilor din toate ţările, la iniţiatorul şi organizatorul luptei pentru o cauză, o lume mai bună, democratică şi a păcii F. D. Roosevelt. Cinste amintirii sale

Noi, fiii Buchenwaldului, ruşi, polonezi, cehi, slovaci şi germani, spanioli, italieni, austrieci, belgieni şi olandezi, englezi, luxemburghezi, români, iugoslavi şi unguri, am luptat împreună împotriva S.S.-ului, împotriva criminalilor nazişti pentru eliberarea noastră. Suntem pătrunşi de ideea că lupta noastră e dreaptă şi că victoria trebuie să fie a noastră.

Noi, oameni de diferite naţionalităţi am dus în diferite limbi aceeaşi luptă dârză plină de sacrificiu. Şi această luptă încă nu s-a terminat. Mai flutură steaguri hitleriste. Mai trăiesc asasinii tovarăşilor noştri! Se mai plimbă în libertate sadicii noştri schingiuitori. De aceea jurăm în faţa întregii lumi pe acest Appellplatz, pe acest loc al groazei fasciste. Vom înceta lupta doar atunci când ultimul vinovat va ajunge în faţa judecăţii popoarelor. Nimicirea nazismului din rădăcini e scopul nostru. Construirea unei lumi noi a păcii şi libertăţii e ţelul nostru.

Cu aceasta suntem datori pentru morţii care ne aparţin. Ca semn al adeziunii la această luptă ridicaţi mâna pentru jurământ şi rostiţi după mine

Jurăm!...

21.000 bărbaţi şi tineri au ridicat mâna spre cer şi au rostit:

Jurăm!...

apărut articolul „La Buchenwald s-au găsit 250 de prizonieri politici români”[46]. Comentatorul, care a vizitat lagărul Buchenwald, remarca: „Am fost foarte surprins când am descoperit prizonieri români în această tabără. Românii au fost siliţi să îndure toate grozăviile de la Buchenwald. Comitetul naţional al prizonierilor români de acolo a întocmit următorul Mesaj către ţară: ...„Sperăm că în curând vom putea participa la munca de construcţie a ţării noastre. Vă dorim pace şi prosperitate şi aşteptăm cu nerăbdare reîntoarcerea noastră”.

Prizonierii sunt numai prizonieri politici care s-au dovedit luptători antifascişti sau persecutaţi din motive rasiale.

Comunicatul amintea numele lui Kohn Hillel, Micu Iosif, Raţiu Ludovic, Repanovici Marian etc.

„Armata hitleristă s-a retras, iar cea americană a intrat numai după două zile. În această perioadă lagărul a fost conclus de Comitetul Internaţional în care sarcini concrete au avut şi deţinuţii proveniţi din România. Cea mai importantă problemă a fost păstrarea disciplinei şi refacerea sănătăţii. În primul rând deţinuţii au fost instruiţi cum să îşi mărească zilnic doza de mâncare. Cei care, din nefericire, nu s-au conformat au plătit-o cu viaţa. Şi aceia nu erau puţini!

Doctorii Petru Mureşan şi Ludovic Raţiu, ajutaţi de alţi deţinuţi proveniţi din România au organizat un spital unde au fost vindecaţi de tifos exantematic, de dizenterie, îndeosebi cei din ţara noastră, printre care şi subsemnatul.

Se poate imagina nivelul înalt de organizare, atitudinea de mare omenie şi muncă inimoasă depusă de aceşti oameni în halate albe reuşind să vindece de boli atât de grave pe oamenii sleiţi de puteri fizice, având medicamente foarte puţine. Desigur, un rol deosebit de important l-a jucat starea morală a bolnavilor, stare pregătită încă în perioada existenţei lagărului de către comunişti”[47].

Odată cu viaţa liberă s-a făcut resimţit şi efectul muncii organizatorice pentru tineretul „Grupului român”. A fost

[46] Ecoul” nr. 2612, din 1 mai 1845.

[47] Székely Emerich, *Amintiri*, 1985. (mss).

măreţ modul în care odată cu răsăritul primăverii, al noii vieţi, a răsărit şi dorul de viaţă, de libertate, de a trăi demn, disciplinat şi organizat. În fosta cazarmă S.S. nr. 11 Grupul român a concentrat tineretul care a supravieţuit şi era valid. Celula de partid, prin reprezentantul său, a organizat acest tineret şi l-a educat cu gingăşie şi răbdare, pregătindu-l pentru viaţă. S-a înfiinţat o puternică celulă U.T.C., care grupa 18 membri, în jurul căreia gravita o largă organizaţie antifascistă de tineret. Un tânăr supravieţuitor îşi aminteşte: „Eram mai mulţi ardeleni, căutam prieteni, părinţii, cunoscuţi. Comuniştii au grupat tinerii separat. Ne-au explicat că trebuie să ne organizăm, să aşteptăm cu răbdare întoarcerea noastră spre pământul natal. Am format organizaţia noastră U.T.C. şi am fost ales secretar. Am fost conduşi de comunişti ca: Iosif Micu, Petru Mureşan, Ernest Gall, Ludovic Raţiu. Am stabilit ziua de lucru, fiind preocupaţi cu activităţi ca: îngrijirea bolnavilor, efectuarea curăţeniei, viaţa de organizaţie. Am organizat viaţa culturală, sportivă – meciuri de fotbal cu echipe de tineret ale francezilor, polonezilor şi ale ungurilor –, prezentam spectacole. Zilnic, participam la cursurile de marxism-leninism. Aici am făcut prima dată cunoştinţă cu operele clasicilor marxismului, cu filosofia lui Hegel. Am devenit o organizaţie de tineret puternică. Scopul nostru principal viza pregătirea întoarcerii în ţară, în România, în mod organizat.

Americanii care au intrat în partea de vest a Germaniei, inclusiv Buchenwaldul, au ţinut cu tot dinadinsul ca acest tineret, între 16 şi 25 de ani, să nu se întoarcă acasă, în ţară, promiţându-ne „marea cu sarea”. Ne-au chemat să vizionăm filme. Momeala a fost mâncarea, dulciurile, ciocolată, ţigările „Camel”.

Am dus muncă de lămurire de la om la om că aceste promisiuni ale americanilor sunt numai pentru a ne atrage de partea lor. În şedinţe organizate cu membrii U.T.C. şi în şedinţe deschise cu tot tineretul s-a explicat că locul nostru este acasă, în ţară, fiecare avem obligaţia să ne întoarcem la casele noastre, în oraşul, comuna sau satul de unde am plecat, să contribuim la vindecarea rănilor pricinuite de

război. În general am fost înţeleşi.

Am organizat o demonstraţie în faţa Comandamentului american. Am scris pe pancarte „Vrem să ne întoarcem acasă”; „Daţi-ne drumul, ca să ne întoarcem pe pământul nostru natal”. Demonstraţia a durat mai mult de o oră. N-am plecat până ce nu ne-a primit comandantul şi ne-a promis că ne va facilita întoarcerea acasă”[48].

Activitatea intensă politico-educativă desfăşurată de „Grupul român” în zilele în care au urmat jurământului solemn de pe Appellplatz, a fost şi un apel adresat vieţii. Era momentul să facem ceva deosebit, să acţionăm, să simţim că suntem liberi. Se repeta într-o altă condiţie istorică, într-o altă formă legea binecunoscută din timpul rezistenţei şi anume că nu este voie să greşeşti, deoarece a doua oară nu mai ai acest prilej. Nu era voie să se scape firul care duce la viaţă. În avalanşa sentimentelor, a durerilor şi bucuriilor, singurul lucru care putea aduce lumina vieţii, speranţa trăirii umane – a fost acela de a continua lupta pentru oameni, pentru patrie, pentru viitor, încât copiii generaţiei lagărelor, care se vor naşte, nepoţii să nu poată cunoaşte ororile dureroasei dementţe.

În aceste zile a apărut la Buchenwald publicaţia „Glas nou – Uj Szó” în care supravieţuitorii îşi defineau profesiunea de credinţă. Publicaţie bilingvă, pe prima sa pagină clarifica obiectivele politice care descătuşau sufletele pentru viitor, pentru viaţă: „Ce e de făcut”?[49]

1) Lupta neîncetată împotriva fascismului şi extirparea radicală a cauzelor războiului, atât în interiorul ţării, cât şi pe scară internaţională.

2) Fiecare popor trebuie să stârpească rămăşiţele fascismului şi feudalismului. Pământul trebuie să revină în mâinile muncitorimii (a celor ce îi muncesc – n.n.). Industriile principale trebuie etatizate. Toate celelalte industrii şi producţia în general, trebuie să stea sub controlul statului spre folosul producătorilor.

---

[48] Din amintirile lui Vasile Székely, Cluj, 1985.

[49] „Glas nou–Uj Szó” – publicaţia „Grupului român” din Buchenwald, nr.1, 24.6.1945.

3) Politica externă democrată şi ca o piatră fundamentală a acesteia: colaborarea sinceră şi prietenească cu Uniunea Sovietică, colaborarea cu toţi vecinii paşnici; colaborarea cu toate celelalte naţiuni în vederea realizării unui organ care să garanteze pacea mondială”.

Şi pentru că ţelul antifasciştilor din lagărele hitleriste a fost lupta, lupta cu destinul, lupta pentru libertate, pentru omenie, pentru a trăi în sfârşit în patrie, pentru acest ultim deziderat s-a dus o adevărată bătălie. Tot sosise ziua despărţirii de acel pământ udat cu sânge şi lacrimi.

A început apoi pelerinajul. Am coborât întâi spre lagărul mic. Micul Revier era acum mut, dar muţenia sa era ca un strigăt disperat de remuşcare. În fostul Zeltlager gardul despărţitor era dărâmat. Ne-am oprit la blocul 64, care părea apăsat de povara grea a vieţii sale trecute. Era gol, foarte curat, dar paturile sale etajate, în muţenia lor, îţi răscoleau parcă şi mai dureros amintirile decât atunci când blocul era supraîncărcat cu oameni.

În curte, pe unii dintre tineri, împreună cu mine, ne-au potopit lacrimile când ne-am adus aminte de câte suferinţe am îndurat noi pe acest pătrat blestemat. Câte dureri am suportat văzând neputinţa noastră de a împiedica îngrozitoarele crime. Cortul era demult dispărut. Latrinele astupate. Apoi am intrat în blocul 66, pe unde au trecut, sau au vieţuit un timp mai îndelungat mulţi dintre tineri. Ne-am uitat încă o dată la gura întunecată a beciului, în jurul căruia s-au desfăşurat atâtea întâmplări şi încă o dată, întorcându-ne capul spre acest trecut groaznic, am urcat pieptiş, ferm şi hotărât, dealul, parcă vrând să spunem: „Aceasta a fost odată, dar nu va mai fi niciodată!”

În lagărul mare am ţinut mult să mai revăd baraca 31, care mai era populată şi baraca 36, care era goală acum. Aici parcă am fost mai liniştiţi, iar tinerii ascultau cu interes frânturi din istoria rezistenţei.

Ne-am îndreptat paşii spre crematoriu. Am ştiut că întâlnirea cu acest loc sinistru va provoca o reacţie dureroasă. Dar n-am putut pleca din lagăr fără să trecem şi pe la acel loc unde au pierit, transformaţi în cenuşă, zeci de mii de martiri

ai secolului XX, printre care şi mulţi fii ai României.

Crematoriul era încremenit. Ne-am aliniat în faţa gurilor sale blestemate. Ne-am aplecat capul şi încă o dată mi-au curs şiroaie de lacrimi. Fără să scoatem un cuvânt, am ajuns la blocul 11 – fosta cazarmă a S.S.-iştilor – ne-am aruncat pe paturile noastre şi niciunul dintre noi n-a putut scoate un cuvânt. Ne ardeau amintirile. Seara ni s-a comunicat că peste o zi, două, vom porni spre casă.

. . . . . .

Sosi şi dimineaţa mult visată. O coloană de camioane militare americane aşteptau să ne urcăm. Totul a decurs rapid şi ordonat. Disciplina noastră de organizaţie intrase iarăşi în funcţiune. Cântecul Buchenwaldului, „Ţine pasul tovarăşe!” răsuna puternic din piepturile noastre. Eram şi eu fericit că *am ţinut pasul!*

Încă înainte de a porni caravana, am aflat că maşinile urmau să ne ducă până la prima gară din Cehoslovacia, de unde autorităţile sovietice ne vor asigura mai departe mijloacele de transport. Eram veseli, se cânta. Camioanele nou-nouţe goneau nebuneşte. Când am ajuns la gară, ofiţerul care condusese coloana ne-a salutat politicos.

Surpriza abia acum urma. Ni s-a pus la dispoziţie două vagoane Pulman, pe care scria „C.F.R.” Era să sărutăm fiecare literă. Aceasta mirosea deja a „acasă”. În vagoane ne simţeam pe teritoriul românesc.

. . . . . .

Aceste zile aveau pentru mine un conţinut profund. Pluteam între vis şi realitate. Mă tulburau amintirile. Mă copleşea gândul că o să-mi revăd locurile natale şi speram că o să-i regăsesc pe cei dragi.

Fiecare ritm bătut de roţile vagonului vibra în mine ca melodii a mii de harfe. Cânta inima, cânta sufletul!

Ne apropiam de mult visata noastră patrie. Ne aştepta o Românie liberă. Oh! Cum îndemnam acest tren să alerge mai repede, mai repede. Fiecare oprire, fiecare întârziere provoca nu numai nerăbdări, ci şi dureri sufleteşti, amare.

În ziua următoare, dimineaţa, ne-am oprit la câţiva zeci de metri de Episcopia Bihorului. Pe vagon fluturau mândre – tricolorul ţării şi un steag roşu. Un ofiţer ne-a salutat cu un „Bun venit pe pământul patriei!”.

Am coborât din vagon, ne-am aşezat pe pământ sărutând ţărâna dragă, pe care cu atâta ardoare doream s-o revăd.

Atunci când clopotele nu băteau pentru înmormântare

Abia atunci când, ca fost deţinut a sărutat pământul natal de care a fost smuls cu nemiloasă, cu animalică brutalitate, atunci când a simţit balsamul făcător de minuni în jurul inimii, parfumul marii istorii şi al existenţei sale individuale, şi-a dat seama de nedreptatea strigătoare la cer profundă şi răscolitoare că în marea pierzanie, nici măcar clopotele nu au bătut pentru înmormântare. Cu inima caldă de patriot, la întâlnirea cu vatra strămoşească, cu amintirile copilăriei şi adolescenţei, cu amintirile patosului revoluţionar şi romantismul existenţei conştiente şi-a dat seama că a fost martor şi supravieţuitor al unei alunecări într-o prăpastie înfiorătoare. Şi-a dat seama de amploarea dramei şi a nedreptăţii, că s-a prăbuşit aureola, că omul este un sistem biologic, perfect conştient, care ştie să-şi vâslească existenţa demn de ceea ce crede că este şi spre ceea ce tinde.

Este adevărat că stăpân pe legitatea care guvernează existenţa omenească în momentele disperării, a prăbuşirii sufleteşti, a încercat să interpreteze toată drama existenţei umane ca antiteza dialectică care pregăteşte măreaţa şi tulburătoarea sinteză. Dar sufletul său mult încercat s-a poticnit în propria sa argumentaţie. Deşi număra puţini ani, a fost un om matur în toată regula, cu experienţa şi înţelepciunea specifică vârstei respective. După toate cele văzute şi trăite, n-a mai crezut în perfecţiunea legilor care guvernează realitatea umană... Duritatea faptelor erau tot atâtea contraargumente când încerca să aşeze într-o anumită logică cele trăite şi petrecute în iadurile fasciste.

Şi chiar în cele mai tumultoase trăiri, în focul unor confruntări, încleştări violente, drastice între bine şi rău, chiar atunci când curgea nu numai sudoarea frunţii, lacrimile inimii, amploarea mâniei, dar şi sânge – pentru o lume mai bună, mai dreaptă, în momente de răgaz, în nopţile de vară, când greierii cântau aşa de frumos, când zefirul adia şi mângâia şi îi răspundea foşnetul frunzelor, gândurile sale, sufletul său se încaieră cu amintirile despre moarte, despre nedreptate, despre neputinţă. De multe ori, în zilele acelea de mare luptă pentru viitorul ţării, al omenirii, se autojudeca cu o draconică asprime. „Cum e posibil ca un om care crede cu atâta înflăcărare în viitorul luminos al omului, al patriei să se uite mereu înapoi acolo, în întuneric, să se poticnească în amintiri?” Logic, fapta era iraţională, dar nu se putea altfel. Oricum a încercat, nu se putea decât să fie legat cu toate firicelele nervilor săi de acele monstruozităţi ale morţii. Această moarte îl însoţea peste tot şi îi apărea în faţă în momentele cele mai neaşteptate. Vorbea maselor despre atotstăpânirea poporului, şi vedea în faţă morţii ţepeni, se înflăcăra şi mai mult şi schiţa cu patos viitorul luminos şi vedea ochii sticloşi, spunea oamenilor despre bucuria de a zămisli copiii, de a-i creşte şi a-i vedea fericiţi şi în faţă îi apărea imaginea acelor copii scheletici, răpiţi din braţele vieţii fără îndurare, de spectrul neîndurător al morţii şi atunci striga disperat „Oameni buni, faceţi totul, luptaţi din răsputeri să scăpaţi de răspunderea trecutului, pentru o lume în care trecutul fascist, barbar şi neîndurător, să poată fi uitat!” Auditoriul a fost format din oameni simpli. Se uitau miraţi unul la celălalt, dar au intuit gravitatea momentului şi s-a lăsat o tăcere mormântală. De multe ori a fost pus într-o asemenea situaţie delicată.

Paradoxal, cu cât viaţa a început ca să-şi recapete forma ei obişnuită şi se distanţa de scrumul, ruina şi decăderea umană provocată de fascism, cu atât – „maladia lagărului” a primit forme tot mai grave. Nu mai era cântec. Nu era veselie, bucuria totdeauna era ceruită de un surâs sarcastic în colţul gurii. În lupta aceea pentru putere, în dramatica încleştare între trecut şi viitor căreia i s-a dăruit, ca atunci pe baricadele

rezistenţei din Buchenwald, peste tot îl însoţea permanent, umbra morţii. Oriunde păşea, orice făcea pe tăcute, pe neobservate – îl însoţea moartea. Moartea neraţională, moartea violentă comisă de ucigaşii de rând, moartea neîndurătoare care n-a lăsat victima ca să-şi încheie existenţa cu un suflet cât de cât împăcat, moartea înfricoşătoare, deoarece cel care murea ştia că moare cu zile, moarte nelogică şi nelegică, deoarece ciclul între zămislire şi dispariţia fiinţei, a fost scurtat voit în mod iraţional, moarte tristă, deoarece cel care se stingea – nu vedea în jurul lui nimic ce să-l consoleze – un cearşaf alb, o mamă sau soţie care să-şi frângă mâinile de durere, copiii care să se uite înspăimântaţi, moartea crâncen de dureroasă întrucât victima ştia că această prăbuşire în neant, nu este individuală, nu este o tragedie personală. Şi era foarte greu de suportat că această aglomeraţie de morţi să coexiste cu viaţa, cu existenţa, cu lupta, cu problematica cotidiană.

Semnificaţia acelor morţi care îl zguduiau şi tulburau ziua şi noaptea, atunci când muncea cu sârg sau medita, când vorbea cu oamenii pe care îi stima şi iubea cu toată fiinţa sa – sau îi asculta atent – se amplificau – pe măsura în care – cu mare amărăciune şi-a dat seama, că zguduitoarea experienţă umană, drama secolelor n-a lăsat în toţi oamenii, acea urmă pe care s-ar fi cuvenit s-o lase. La un moment dat şi-a pus simpla întrebare ca după o asemenea experienţă de viaţă, dacă după toate acestea, mai are rost să trăiască.

Niciodată nu şi-a făcut iluzia că tragedia şi nedreptatea lagărelor hitleriste, că iraţionalismul criminal fascist odată pus în faţa judecăţii opiniei publice, va purifica totul. Lada de gunoi a istoriei nu poate fi dintr-odată deşertată, era conştient de aceasta, ştia foarte bine aceasta, dar în zilele beznei de la Buchenwald niciodată n-ar fi crezut că odată omul eliberat, va fi necesar ca să se lupte cu fasciştii, cu antioameni, antipatrioţi, antistructura biologică umană, cu antifiinţe umane, cu antiraţionalul, cu antiviitorul, cu antimateria omenească. Iar fasciştii – fasciştii au mai rămas peste tot, pe faţă sau deghizaţi. Au comis crime înfiorătoare, au atacat prin spate, au torturat oameni nevinovaţi, au adus

durerea cumplită în familii, au fost împotriva culturii, a luminii minţii, a bucuriilor, a marilor trăiri umane, împotriva luminii, a vieţii, a zămislirii, a trăirii libere a patriei şi a omului. De multe ori, în ore de meditaţie şi răgaz îşi muşca pumnul de mânie, cum de e posibil, cum de a admis logic, omul poate fi adus chiar într-o stare atât de ignorantă, de nefirească existenţei umane? Cum de este posibil că mulţi fii ai celor mulţi să cadă victime ale vechii demagogii, ale violenţei, ale urii de rasă, ale dezrădăcinării!... Aceşti oameni n-au învăţat nimic, nimic din tragedia naţiunii şi a comunităţii umane. Mai bine război civil, urlau dementii fascişti de toate soiurile, decât libertatea şi stăpânirea poporului, mai bine să piară totul decât să răsară un soare pentru toate victimele trecutului, pentru cei săraci şi obidiţi, pentru cei cinstiţi şi curaţi la suflet, pentru cei luminaţi şi care înţeleg ce au de făcut ca ţara să-şi recapete o respiraţie normală. Mai bine să piară totul – urlau dementii secolelor, cavaleri ai ignoranţei şi ai morţii, decât o altă lume. Şi împotriva acestei morţi, pentru viitorul care să excludă repetarea monstruozităţilor fasciste, inclusiv buchenwaldiene, şi-a dăruit toată fiinţa, toată capacitatea, bucuria şi mânia, speranţa şi amintirile.

La un moment dat în vâltoarea luptei pentru ceea ce trebuie să se zămislească, pe pământul atât de încercat al patriei, a apărut convingerea că coşmarurile apocaliptice ale lagărului, totuşi vor putea fi depăşite.

Atunci când a aflat cu certitudine că şi Marta, fiinţa aceea drăgălaşă, firavă şi inteligentă, copilă şi luptătoare dârză – a fost asasinată de hitlerişti, la Riga, chiar în zilele eliberării oraşului de către armata sovietică, – iarăşi a fost aruncat înapoi în acea stare atât de specifică acelora care au trăit existenţa concentraţionară cu conştiinţa revoluţionară şi umană, formată, cu un crez gânditor şi cu o minte limpede.

Era o vară plăcută, colinele înverzite îmbiau la meditaţie la gânduri despre bucuriile vieţii, iar el – ca un apucat atunci când nu-l vedea şi nu-l auzea nimeni, – îi rostea, strigând în gând numele ei drag, numele fiinţei care i-a umplut anii tinereţii cu înălţătoare sentimente pure, cu elevate vibraţii. Nu, parcă monstruozităţile comise de hitlerişti la Buchenwald

şi până atunci nu i-au părut mari, uriaşe, în dimensiunile lor reale. Acum însă, înmuiate într-o nouă durere particulară, ea a devenit la un moment dat de nesuportat. Şi durerea îşi are limitele ei, dincolo de care totul, dar totul, devine în suflet un ghem diform de suferinţe, fără posibilităţi de tămăduire. Umbla pe stradă cu o privire rătăcită, saluta la dreapta şi la stânga maşinal, dar inima era grea ca o piatră de moară, iar mintea, sufletul cernit ca o piatră funerară cu fotografia unui copil râzând la soare. În aceste săptămâni n-a folosit nimic, dar nimic, nici măcar acea dăruire adevărată, dezinteresată, golită de orice individualitate, cauzei unei patrii eliberate de tarele trecutului.

Într-una din aceste zile cumplit de dureroase, stătea întins pe iarba verde lângă căsuţa în care a crescut marea bucurie a trăirii, a iubirii, marea bucurie a existenţei sociale, marea bucurie a luptei, marea bucurie a ataşamentului sentimentului uman, marea bucurie a speranţei în renaşterea umană. A văzut-o aievea ca atunci când într-o după-amiază, tot împreună scrutau viitorul. O vedea aievea, cu părul ei mătăsos de culoarea aurului, ochii ei albăstriu, nedefiniţi ca profunzime şi culoare, faţa ei feciorelnică, catifelată şi ar fi vrut s-o atingă, şi îşi întindea mâna... A fost groaznic momentul „maladia lagărului”. Iar atunci când s-a trezit la realitate – în fond era un militant comunist care n-a putut fi doborât nici de o asemenea periculoasă maladie – s-a avântat şi mai mult în muncă, în luptă, căutând greul, locul unde e mai periculos, unde poţi face mai mult, tot mai mult în interesul marii renaşteri.

Astăzi însă, în unele părţi ale lumii, unii n-au „interes”, alţii nu „vor” să înţeleagă, iar alţii sunt indiferenţi faţă de ceea ce a fost pentru umanitate *maladia* lagărelor hitleriste. Oameni buni, descoperiţi-vă cu pietate şi înmormântaţi-i, în gând, cu cinste pe cei care n-au apucat zorile prăbuşirii demenţei fasciste. Trimiteţi un gând de recunoştinţă şi respect pentru toţi cei care şi în condiţiile iadului buchenwaldian, au avut tăria sufletească şi umană să lupte împotriva odiosului sistem concentraţional, împotriva S.S.-ului şi a tuturor duşmanilor viitorului uman! Păstraţi un moment de reculegere şi în

inimile voastre să bată clopotele pentru cei care au fost asasinaţi, fără măcar să fi avut satisfacţia luptei chiar inegale. Tragedia acelora a fost şi mai profundă. Nu uitaţi!... Vă implor, pentru aceştia – cei care suferă cumplit de maladia lagărelor hitleriste, cei care au văzut omul dezbrăcat, despuiat de *haina* sa umană. Nu uitaţi!... Gândiţi-vă la cei care s-au îmbolnăvit înainte de vreme, la cei care din punct da vedere biologic au devenit bătrâni în floarea vieţii, la cei care au zămislit, copiii şi tremură pentru sănătatea şi sufletul lor ultrasensibilizat! Descoperiţi-vă! Şi în marea bucurie a libertăţii, a creaţiei, a viitorului, a existenţei mirifice cotidiene, gândiţi-vă că Buchenwaldul a fost o realitate! Şi nu uitaţi...

Bucureşti, iulie-decembrie 1974, februarie-mai 1985.

Documentar[50]

INSURECŢIA ARMATĂ DIN 11.04.1945. PRELUAREA LAGĂRULUI DE CĂTRE COMITETUL INTERNAŢIONAL AL LAGĂRULUI

În noaptea de 10 spre 11 aprilie, cei 21.000 prizonieri ramaşi în lagăr au dormit îmbrăcaţi. I.L.K. şi conducerea I.M.O.[51] au analizat continuu desfăşurarea evenimentelor. Prin atacul asupra Erfurtului armata a III-a americană a continuat în sfârşit desfăşurarea ostilităţilor. Bubuitul tunurilor s-a auzit din nou, s-a apropiat oră cu oră frontul. Noaptea sau ziua care urma trebuia să conducă la lupta hotărâtoare.

În lagăr circula zvonul că Pister, comandantul S.S. l-a chemat pe comandantul aeroportului Nohra, situat în apropiere şi i-a cerut conform unui ordin al lui Himmler să nimicească lagărul, adică să-i omoare pe prizonieri.

Se vorbea că s-a făcut o propunere ca să fie efectuat un atac aerian asupra lagărului cu bombe cu gaze de la mică înălţime. Prizonierii care erau în contact cu paza au răspândit zvonul că s-a fixat ora 17 pentru lichidare.

În ce măsură această misiune corespundea măsurilor efective prevăzute de S.S. nu se poate şti cu precizie. Mulţi totuşi luau în considerare un masacru prin bombardament de către aviaţia germană sau pe o evacuare în masă în primele ore ale zilei de 11 aprilie.

S-a pus întrebarea corpului sanitar şi medical din lagăr dacă doresc să se retragă a doua zi cu coloana de marş sau dacă doresc să rămână în spital lângă bolnavi. Cu toate acestea trupele S.S. nu-şi mai permiteau o acţiune directă. Probabil că îşi dădeau seama de hotărârea de luptă a

---

[50] Documentar după volumul „Buchenwald”, ediţia a IV-a VEB Deutscher Verlang der Wiesenschaften, Berlin, 1983. Sub redacţia lui Walter Bartel, copreşedinte al Comitetului Internaţional Buchenwald–Dora şi Klaus Trostorf, directorul Muzeului memorial Buchenwald.

[51] I.L.K.: Comitetul Internaţional al Lagărului. I.M.O.: Organizaţia Militară Internaţională.

lagărului condus de deţinuţii politici. În afară de aceasta erau preocupaţi de treburile lor. Fuga, şi prin aceasta încercarea de a-şi salva viaţa lor nenorocită, determina hotărârile şi acţiunile lor. Astfel posturile de observaţie ale plutonului de agenţi ai I.M.O. au comunicat pregătiri importante de retragere a comandamentului S.S., a conducătorilor S.S.-işti ai lagărului şi a tuturor vârfurilor din comandament. În zona cazărmilor S.S.-ului s-a observat încărcarea întregului parc de mijloace auto disponibile şi retragerea trupelor în direcţia Hottelstedt. O grupă mai mare de soldaţi S.S. a pătruns în magazia de efecte şi a sustras bani, ceasuri şi alte lucruri de valoare. Principalul era însă să sustragă haine civile şi documente de identitate, să lepede uniformele militare şi să dispară sub nume false.

16 ostaşi S.S.-işti care au manifestat pe faţă intenţiile lor de fugă au fost spânzuraţi de camarazii lor. Mai mulţi ostaşi S.S.-işti s-au ascuns în lagăr fie în uniformă, fie în îmbrăcăminte de deţinut.

În noaptea de 10 spre 11 aprilie S.S.-ul a ucis în cel mai mare secret 24 deţinuţi neînarmaţi din Buncăr. Ei au fost schingiuiţi sălbatic, spânzuraţi, sau bătuţi până la moarte.

Făcând abstracţie de uzuanţa în meseria morţii a călăilor fascişti, acest act sângeros este unul din cele mai tragice din istoria lagărului de concentrare. Aceşti 24 tovarăşi ca şi toţi ceilalţi deţinuţi au sperat în eliberare şi au văzut ceasul eliberării lor. Chinuiţi de ani de zile, reţinuţi în prizonierat ei n-au mai apucat dimineaţa zilei de 11 aprilie 1945, care trebuia să pună capăt suferinţelor şi detenţiunii lor. Moartea lor n-a putut fi împiedicată. Tovarăşii lor care au pornit lupta finală contra S.S.-ului în această dimineaţă au jurat că vor răzbuna moartea lor şi că le vor păstra amintire veşnică.

În dimineaţa lui 11 aprilie 1945, spre ora 7, au apărut primele avioane de recunoaştere ale aviaţiei americane. Din lagăr s-a putut vedea atacul continuu al bombardierelor împotriva poziţiilor germane. Grupele de recunoaştere ale plutonului de agenţi de informaţii au raportat către ora 9 observaţiile lor folosind binoclul şi telemetre şi anume că pe o muche de deal îndepărtat se observă mişcări de trupe, fără

însă a putea preciza dacă este vorba de unităţi aliate sau germane.

Între 10 şi 11 conducătorul I.M.O. a ordonat tuturor sectoarelor alarmă de gradul 2.

Baptist Feilen arăta:

După ora 12 am primit sarcina, poate din partea lui Ludwig Rusch să pregătesc 50 oameni ca rezervă pentru asaltul gardului între turnurile de pază 14 şi 18.

Ca urmare am adunat întreg detaşamentul de la spălătorie şi am rugat ca 50 de oameni să se prezinte ca voluntari. N-am rezolvat nimic. Toţi cei 200 de oameni au făcut un pas înainte printre care şi tineri de 16 ani. Niciunul nu dorea să rămână în urmă.

Ca urmare am condus pe voluntari conform dispoziţiilor primite la poziţiile lor în blocurile 50 şi 45.

Conducerea I.M.O. a mutat postul de comandă din lagărul mic în pivniţa blocului 48.

Conducerile sectoarelor şi-au desfăşurat posturile de comandă în imediata apropiere a sectoarelor de luptă încredinţate lor. Conducerea sectorului „galben” în camera conducătorului S.S. din blocul spălătoriei, conducerea sectorului „albastru” în blocul 31. Concomitent s-a ordonat spargerea zidului magaziei de arme şi repartizarea armelor. Asupra primirii armelor în aceste ore avem la dispoziţie următoarele rapoarte:

În primele ceasuri ale dimineţii am primit ordinul de la Otto Roth să primesc arme în blocul 50 şi să înarmez grupele. Dacă nu mă înşel ora de finalizare a operaţiei a fost 11. La momentul hotărât, împreună cu tovarăşii Erbado şi Jan Haken am fost prezenţi la locul stabilit şi am primit 15 carabine, fiecare cu câte 10 cartuşe, grenade de mână şi sticle incendiare. Cred că Fritz Jehle făcea distribuirea.

După ora 11, tovarăşul Hauptmann din paza lagărului ne-a pus la dispoziţie 5 carabine.

La blocul 50, un tovarăş ne-a dus la magazia de cărbuni. Acolo ne-au primit doi deţinuţi germani. La un semn au început să lucreze îndepărtând bucăţile de cărbune şi s-a

degajat un zid. S-au folosit unelte grele de dulgherie. Şi germanul a străpuns un mic perete despărţitor. A apărut un arsenal întreg. Francezii au primit 28 de arme, o puşcă mitralieră şi două lăzi de muniţie.

În crematoriul mic, locul de manevrare a cadavrelor din spatele blocului 50, am primit pentru sectorul meu „verde” 15 carabine şi muniţie. Tovarăşul prezent acolo începuse să străpungă un perete în spatele căruia erau depozitate arme.

La 11 aprilie 1945, am primit în blocul 54 câte un pistol pentru mine şi camarazii Studer, Kuhn şi Roth.

Împărţirea armelor la data de 11 aprilie 1945 s-a făcut în principal de la puţinele depozite centrale, blocul 50, blocul 7 şi blocul 54. Probabil în perioada 8–11 aprilie acestea au fost transportate din depozitele mai mici la depozitele menţionate. Spre ora 11:45 lagărul a fost din nou survolat de avioane de bombardament americane. Comandantul S.S.-ist a anunţat cu sirena „alarmă pentru inamic”. Aproape imediat spre ora 12:10 s-a auzit pentru ultima oară vocea urâtă a Raportführerului Hofschulte: „Trupele S.S. să părăsească lagărul”. Era vorba de lagărul de deţinuţi. Conducătorii superiori ai S.S.-ului în frunte cu comandantul Porter urmau să părăsească lagărul. Au mai rămas companiile care ocupau turnurile de pază. Lanţuri multiple de patrule întărite au încercuit lagărul şi s-au instalat pe poziţii în pădure, cu faţa în direcţia frontului şi a lagărului, în aşteptare.

În zona Niederzimmern-Ottstedt-Ollendorf au apărut unităţi de recunoaştere americane. Moara din Otlmansdorf ardea.

În apropiere de Hottelstedt, spre ora 13, s-au putut identifica primele tancuri americane.

La ora 14 o altă companie S.S. a pătruns şi s-a instalat pe poziţie de luptă în nordul lagărului.

În completă concordanţă cu planul prestabilit de comitetul internaţional al lagărului ca după trecerea liniei Hottelstedt-Ottstedt de către tancurile americane, să înceapă insurecţia armată, puţin după ora 14 conducătorul I.M.O. a ordonat alarma de gradul 3.

Cu precizie, rapiditate şi disciplină grupele de luptă au executat ordinul şi în conformitate cu planul de luptă şi-au

ocupat poziţiile. În timp ce forţele principale ale grupelor înarmate erau prevăzute pentru asaltul porţii principale şi s-au instalat pe poziţie în barăcile 3 şi 4 situate în imediata apropiere, celelalte grupe folosind acoperirile naturale de teren s-au apropiat în câmp deschis până la o distanţă de vedere a pazei turnurilor. Paza contra incendiilor lagărului, indiferent dacă oamenii aparţineau organizaţiei noastre ilegale sau nu, constituită ca detaşament unitar a fost trimisă înainte de insurecţie în curtea magaziei de efecte şi urma să constituie o rezervă. Membrii grupelor sanitare au primit sarcina să se posteze în apropierea turnurilor de pază pentru a fi pregătiţi să dea prim-ajutor camarazilor răniţi la asaltul turnurilor de pază. Conducerea I.M.O. şi-a mutat postul de comandă în baraca auxiliară a atelierului D.A.W., situată în direcţia opusă a porţii principale în linia întâia a direcţiei principale de atac. În aceeaşi clădire s-a instalat în poziţie de tragere puşca mitralieră. În cele trei brigăzi sovietice comisarii politici au lansat o chemare cu următorul conţinut:

Tovarăşi, Germania fascistă care a provocat bestialităţi nemaiauzite s-a dezmembrat sub presiunea armatei sovietice, a armatelor aliate. Viena este încercuită, trupele sovietice au ajuns lângă Berlin, aliaţii la 40 kilometri de Hanovra. Suhl şi Gotha au fost cucerite şi în prezent se dau lupte pentru Erfurt. Fascismul sângeros, conştient şi înnebunit de propria sa prăbuşire, încearcă ca în zvârcolirile sale de moarte să ne distrugă. Totuşi orele sale sunt numărate. Momentul răzbunării a sosit. Conducerea militar-politică a lagărului a ordonat începerea ultimei lupte pe viaţă şi pe moarte. Moarte bestiilor fasciste! Să fie blestemat acela care uitând datoria sa caută să se sustragă de la această ultimă luptă neîndurătoare. Drumul nostru este eroic. În această luptă eroică, victoria va fi a noastră!

Toţi ca unul cu disciplină militară supunându-se ordinelor şi dispoziţiilor comandanţilor şi comisarilor, dispreţuind moartea în ură înflăcărată contra duşmanului, înaintau pe calea grea, însă eroică a libertăţii.

În celelalte sectoare militare responsabilii s-au adresat în cuvinte similare luptătorilor, pentru a-i pregăti pentru luptă şi

pentru a-i încuraja în executarea disciplinată a sarcinilor lor.

Sub influenţa apropierii din ce în ce mai mult a trupelor de tancuri din armata a III-a americană şi a hotărârii de luptă tot mai puternice a deţinuţilor din lagăr după ora 14, unele santinele au părăsit turnurile de pază în partea de est a lagărului şi s-au retras în câmp sau prin fluturarea unor lenjerii de culoare albă arătau că nu mai doresc să lupte.

La ora 14,30 s-au tras din unele turnuri de pază din partea de nord primele focuri de armă spre lagăr. Infanteria americană nu era de văzut în apropiere. La indicaţia comitetului internaţional al lagărului conducătorul I.M.O. a ordonat în acest moment atacul. Dintr-odată grupele ele luptă ale deţinuţilor au asaltat turnurile de pază şi întreaga împrejmuire a lagărului. Direcţia principală de asalt a fost înspre poarta principală şi zona cazărmilor spre sud şi sud-vest având ca scop să învingă trupele S.S. în zona comandaturii şi a cazărmilor. Acest atac era asigurat pe flancuri de către grupe din vestul şi estul lagărului. Spre nord a avut loc un alt atac cu sarcina să ajungă prin pădure până la şoseaua Hottelstedt-Ettersburg, să instaleze aici un post de pază şi să ia legătura cu frontul. Acest atac trebuia să asigure spatele asaltului principal spre poartă.

Aproape concomitent au fost doborâte în punctele stabilite porţile şi gardurile de sârmă ghimpată, au fost ocupate turnurile de pază ale santinelelor şi cu armele capturate acolo au fost înarmaţi alţi deţinuţi ocupându-se împrejurimile lagărului pe o adâncime de circa 3 kilometri.

În special în zona comandaturii S.S. şi a cazărmilor s-a capturat un mare număr de arme de foc.

În total au căzut în mâinile deţinuţilor circa 1.500 de carabine, 100 faustpatroane, 18 puşti mitraliere şi 4 mitraliere.

Ţinând seama de tăria şi organizarea atacului grupelor de luptă ale deţinuţilor, S.S.-iştii înnebuniţi n-au opus atacatorilor decât o slabă rezistenţă. Cea mai mare parte s-au predat sau şi-au căutat salvarea prin fugă. Până noaptea s-au capturat 120 de prizonieri şi în următoarele două zile numărul acestora a crescut la 220. Ei au fost închişi în blocul 17. Toţi prizonierii

au fost predaţi apoi, după cum s-a hotărât, trupelor americane. Comandantul internaţional al lagărului şi conducerea I.M.O. n-au admis ca deţinuţii să-şi facă dreptate singuri.

Rezistenţa armată a fasciştilor din timpul retragerii lor a fost înfrântă cu hotărâre şi fără milă de deţinuţi. Pentru a asigura grupelor de luptă completa mobilitate, a micşora mişcarea de masă a deţinuţilor spre zonele de străpungere, pentru a împiedica izbucnirea panicii, precum şi a jafului şi a elimina acte samavolnice ale unor criminali în afara lagărului, deţinuţii politici au asigurat în timpul atacului, conştiincioşi, paza fiecărui bloc.

Înaintea asaltului porţii principale a avut loc o acţiune deosebit de curajoasă a comunistului german Arthur Ullrich, şeful electricienilor din lagăr, despre care Erich Bauer arăta:

„După apelul «trupele S.S. să părăsească lagărul» megafoanele lagărului au rămas mute. Folosind această ocazie deosebită sub pretextul de a înlătura unele eventuale deranjamente la staţia de amplificare Arthur Ullrich a mers în minutele critice dintre orele 14 şi 15 spre poarta principală pentru recunoaştere. Atunci a observat că S.S.-iştii au părăsit deja paza porţii principale. Singurul său gând a fost atunci întreruperea curentului electric din gard, bariera principală pentru o străpungere rapidă. Ca urmare, a fugit repede după un lăcătuş, care a deschis poarta principală, a pătruns în camera de gardă situată în afara lagărului şi a întrerupt curentul electric.

La orele 15:40, când au trecut primele tancuri americane în zona cazărmilor S.S. şi în zona comandamentului fără a se opri însă, lagărul şi împrejurimile sale erau complet în mâinile deţinuţilor răsculaţi. Lagărul s-a eliberat singur.

Fără îndoială că acţiunea a fost posibilă numai după ce avangărzile trupelor de tancuri americane au ajuns în apropierea lagărului. Însă acţiunilor de luptă surprinzătoare ale deţinuţilor în spatele unităţilor S.S. au împiedicat acţiunile lor şi au favorizat asaltul tancurilor americane. Pierderile americane de numai un rănit în lupta contra poziţiilor germane deja pregătite în jurul Buchenwaldului constituie o

dovadă grăitoare.

Spre orele 16, grupele de luptă ale Organizaţiei Militare Internaţionale au înfrânt ultimele rezistenţe în tot lagărul şi în zona comandaturii şi a cazărmilor, iar tancurile americane în zonele limitrofe lagărului.

Încă în timpul acţiunilor militare Comitetul ilegal internaţional s-a întrunit. S-a constituit o conducere legala care şi-a ales în unanimitate pe fostul preşedinte Walter Bartel ca preşedinte, iar pe fostul Lagerälterste Hans Eiden drept comandant al lagărului.

În numele I.L.K. prin toate megafoanele a fost lansat primul apel:

„Tovarăşi, fasciştii au fugit. Un comitet internaţional al lagărului a preluat puterea. El vă cere să păstraţi linişte şi ordine. Lagărul va fi păzit. Dacă nu faceţi parte din unităţi de combatanţi rămâneţi pe locurile voastre. Lupta pentru lagărul de concentrare Buchenwald s-a desfăşurat cu victoria noastră. Cu această ocazie 2 deţinuţi au fost ucişi, 21.000 de deţinuţi au fost eliberaţi, printre care mai mulţi s-au aflat în captivitate de la preluarea puterii de naţional-socialiştii, iar mii au căzut în acest infern Buchenwald de la începutul celui de-al doilea război mondial. Aceasta atât de mult dorită libertate, de mulţi nemaiaşteptată şi cu mari sacrificii cucerită nu trebuie pusă în joc cu uşurinţă. Comitetul internaţional al lagărului şi conducerea I.M.O. îşi îndeplinesc în continuare cu multă răspundere datoria lor internaţionalistă în interesul vieţii foştilor deţinuţi. Avangarda trupelor de tancuri a depăşit deja zona lagărului. Nu s-a ajuns până în prezent la luarea unei legături cu cadrele ofiţereşti americane cu răspunderi. Buchenwald se găseşte încă înaintea adevăratului front. Nu s-a ajuns la lupta cu forţele importante fasciste în zona lagărului. Acestea n-au fost distruse, ci numai silite să se retragă. Ca urmare, lagărul se află în continuare sub ameninţare din partea duşmanului. La indicaţiile comitetului internaţional al lagărului conducerea I.M.O. a luat imediat măsuri pentru asigurarea securităţii lagărului. Ea a ordonat tuturor conducătorilor de sectoare să instruiască unitatea să adune grupele de luptă şi să ia toate măsurile pentru

regruparea forţelor. La ora 16:54 s-a ordonat regruparea şi asigurarea securităţii lagărului după cum urmează.

Sectorul roşu ocupa aliniamentul de la turnul 11 peste râpă până la bariera cu zona din dreapta şoselei spre Weimar de la poarta 1 până la barieră. Aici au fost trimise şi forţele sectorului verde care au fost astfel subordonate sectorului roşu.

Sectorul albastru a fost trimis pe aliniamentul din nordul lagărului de turnul 11 până la turnul 19. Membri ai fostei grupe de pază a lagărului şi de pompieri au primit misiunea de a se organiza ca o companie de pază şi agenţi. Ei aveau sarcina să asigure paza şi securitatea comitetului internaţional al lagărului şi a comandamentului I.M.O., precum şi ocuparea fostei comandaturi, a secţiei politice şi a clădirii administrative.

Cu aceste măsuri I.M.O. a transpus în practică consecvent până în final învăţătura leninistă „să nu te joci cu insurecţia”. Importanţa eminentă a măsurilor Comitetului internaţional al lagărului şi a conducerii I.M.O. poate fi luată în consideraţie numai dacă se are în vedere că abia în noaptea de 12 spre 13 aprilie zona lagărului Buchenwald, a fost luată în stăpânire de trupele americane şi că lagărul însuşi a fost ocupat abia în dimineaţa de 13 aprilie de unităţi americane. Şi Weimarul a fost cucerit de către tancurile americane abia în ziua de 12 aprilie.

ÎNTRE FRONTURI

Este demonstrat că lagărul de concentrare Buchenwald, cu excepţia avangărzilor trupelor de tancuri, s-a aflat între fronturi şi că abia după 40 de ore a fost preluat de americani. Acest lucru de importanţă istorică s-a recunoscut de factori de răspundere oficiali ai armatei americane. În noaptea de 12 aprilie 1045 a apărut un ofiţer american care a informat conducerea militară a lagărului asupra poziţiei frontului. Deoarece doar o avangardă a trupelor aliate de tancuri a depăşit lagărul, a trebuit ca acesta să fie apărat cu forţe proprii în cazul că trupe inamice l-ar fi atacat. Ofiţerul a

stabilit un aliniament de apărare la circa 2 kilometri în jurul lagărului.

Ca urmare, conducerea I.M.O. a odonat întărirea posturilor de pază şi o atenţie deosebită. Toate grupele de luptă au participat, în schimburi, la asigurarea securităţii lagărului.

Ţinând seama de noua situaţie Comitetul internaţional al lagărului a lansat un nou apel general pentru a aduce la cunoştinţă complexitatea situaţiei militar-politice şi pentru a cere păstrarea celei mai perfecte discipline, după cum urmează:

„Armatele naziste învinse s-au retras la est la Ettersberg. Bandiţii laşi, S.S.-işti au fugit când situaţia a devenit serioasă. Noi antifasciştii internaţi din Buchenwald am contribuit la eliberarea lagărului. S-a constituit o conducere internaţională. Forţa militară a lagărului de concentrare Buchenwald asigură securitatea lagărului. S-a luat legătura în sectorul respectiv cu forţele aliate. În momentul actual sarcinile noastre sunt:

1. Disciplina antifascistă pentru apărarea lagărului de bandiţi şi sabotori din interior.

2. Disciplina militară şi lupta pentru apărarea lagărului de armatele fasciste în retragere.

Fiţi pregătiţi, lupta nu s-a sfârşit încă.”

Comuniştii din multe ţări europene, care s-au aflat deja în ilegalitate în fruntea luptei antifasciste au preluat şi acum sarcinile cele mai grele şi cele mai periculoase când s-a pus problema asigurării securităţii lagărului şi menţinerea cu forţe proprii a disciplinei celor 21.000 de oameni.

Asupra rezolvării uneia din aceste sarcini, care în situaţia dată poate fi considerată ca tipică ne informează Herbert Thiele:

La 11.04.1945, în retragerea lor S.S.-iştii au distrus staţia de pompare Tonndorf şi prin aceasta aprovizionarea cu apă a lagărului punând în pericol viaţa a mii de deţinuţi bolnavi prin lipsa apei. Împreună cu tovarăşii Ernst Scheal, Erich Bauer şi Heinz Gronau am rechiziţionat o maşină şi am plecat spre Tonndorf (40 kilometri depărtare) printr-o zonă în care încă aveau loc lupte şi am repus în funcţiune printr-o muncă continuă de zi şi noapte instalaţiile de pompare, astfel încât

după 48 de ore am putut din nou pompa apă spre Buchenwald. Am fost înarmaţi cu puşti şi am rămas acolo încă circa o lună de zile, am menţinut în funcţiune staţia de pompare, am luat parte în acelaşi timp la mai multe acţiuni de căutare a unor bandiţi S.S. Ascunşi, din care am luat şi unii prizonieri.

1. *Primele hotărâri după eliberare*.

Citite la 11 aprilie 1945 de către fostul deţinut german Hans Eiden, (Lagerälterste) şeful deţinuţilor din lagăr.

„Atenţie, atenţie, vă vorbeşte conducătorul lagărului din însărcinarea comitetului lagărului constituit din toate naţionalităţile:

1. S.S.-iştii au părăsit lagărul. 2. Reprezentanţi din toate naţiunile au constituit o conducere a lagărului. Deciziile acestui comitet trebuie executate fără şovăire. 3. Rămâneţi în blocurile voastre. Zăvorâţi-vă. 4. Toate proviziile şi îmbrăcămintea sunt proprietatea celor din lagăr. Cine se abate de la această dispoziţie va fi pedepsit pentru furt. 5. Toate organismele lagărului să rămână la posturile lor, să-şi execute sarcinile pentru asigurarea ordinei şi aprovizionării lagărului.

2. *Comunicatul nr. 1 al lagărului.*

Emis de Comitetul Internaţional al lagărului la 11 aprilie 1945.

La ora 16:50 s-a reorganizat repartiţia forţelor armate ale lagărului în vederea menţinerii ordinei şi pentru pregătirea în eventualitatea unui atac prin surprindere a forţelor răzleţite ale S.S.-ului. Comitetul lagărului, reprezentanţi ai tuturor naţiunilor din Buchenwald s-au întrunit către ora 17. Au fost prezenţi Paul, Manhés şi Thomas pentru francezi, Ciufoli pentru italieni, Neuman, Pranch şi Pister pentru cehoslovaci, Kotov, Smirnov, Asorow, Kjung şi Waltrchin pentru sovietici, Pieck pentru olandezi, Horn pentru austrieci, Supek pentru iugoslavi, Kuhn, Wolf, Bartel, Busse şi Hilpert pentru germani,

Mikolajczak pentru polonezi, Friedmann[52] pentru unguri, Glinerir şi Hojanix pentru belgieni. S-a hotărât alcătuirea unui sfat al lagărului din reprezentanţii tuturor naţiunilor, considerând ca normă de reprezentare 1 delegat pentru 1.000 de deţinuţi dintr-o naţiune. Fostul şef din lagăr preia funcţia de comandant al lagărului. Pentru executarea măsurilor imediate se constituie o conducere a lagărului din reprezentanţii tuturor naţiunilor. Această conducere este alcătuită din Kaltzchin (U.R.S.S.), Manhéz (Franţa), Bartel (Germania), Franck (R.S.C) şi Ciufoli pentru celelalte popoare romanice. În continuare s-a hotărât formarea următoarelor comisii: 1. pentru securitate; 2. de aprovizionare; 3. sanitară; 4. pentru îmbrăcăminte; 5. pentru administrarea lagărului; 6. pentru serviciile de informaţii. Sarcinile comisiei sanitare au fost aproximativ acelea ale fostelor cadre medicale ale deţinuţilor.

Lagărul se află în mâinile foştilor deţinuţi. Funcţiile administrative ale lagărului sunt executate de organele noastre proprii. Lagărul trebuie apărat din exterior de S.S., iar din interior de elementele banditeşti. Cel mai important lucru este că faţă de aliaţi să apărem ca oameni liberi. Conform comunicărilor comitetului lagărului în ceea ce priveşte alimentaţia cu proviziile existente putem rezista câteva zile. Comitetul restrâns al lagărului este în mod continuu în şedinţă. Hotărârile sfatului internaţional al lagărului vor fi aduse la cunoştinţa foştilor deţinuţi în limbile naţionale.

3. *Preluarea lagărului Buchenwald eliberat, de către armata a III-a americană*.

După preluarea lagărului de concentrare Buchenwald la 13 aprilie 1945, comandantul american a luat imediat măsuri pentru asigurarea asistenţei medicale a bolnavilor. Nu s-a realizat o solidaritate strânsă între armata americană şi cei 21.000 de deţinuţi. Ajutorul uman s-a redus la strictul necesar. Ţinuta ofiţerilor americani cu răspundere a fost axată de la început pe destrămarea colaborării internaţionale

[52] Era de fapt reprezentantul comuniştilor români. Însă după cartoteci toţi cei deportaţi de autorităţile maghiare figurau ca unguri.

a tuturor forţelor antifasciste din lagăr.

În două ordine ale comandantului lagărului s-a reliefat cu pregnanţă această tendinţă: primul dezarmarea I.M.O. şi al doilea interzicerea oricărei activităţi politice. Ambele ordine au fost emise de comandantul lagărului – una în ziua de 13 aprilie, ziua preluării conducerii lagărului. Deşi comitetul internaţional al lagărului şi conducerea I.M.O. au sesizat imediat tendinţa politică a conducerii militare americane, nu au ezitat să-şi dea acordul pentru dezarmarea forţelor proprii. Scopul militar politic pentru care s-a constituit I.M.O. – apărarea lagărului de trupele S.S. şi oprirea masacrului de către S.S. fusese realizat. În înţelegere cu comitetul internaţional al lagărului I.M.O. a ordonat la 13 aprilie 1945, ora 17, ca toate grupele de luptă să predea armele.

Datorită voinţei conducerii lor militar-politice şi urmând indicaţiile acestora şi nu ca o supunere la ordinele comandantului militar din fostul lagăr de concentrare Buchenwald luptătorii s-au adunat pe Appellplatz în formaţiuni naţionale spre a preda armele.

După o paradă în faţa conducerii I.M.O. ei au depus în mod disciplinat armele, pe care spre onoarea internaţionalismului clasei muncitoare în lupta sa cu fascismul le folosiseră. Ernest Haberland arată:

A fost parada victoriei, dreptăţii asupra tiraniei celei mai îngrozitoare pe care a trăit-o omenirea. Soldaţii americani, oameni simpli, au luat parte cu bucurie şi simpatie la parada noastră. Ofiţerii însă ne-au privit cu priviri neprietenoase şi rele şi au arătat o bucurie neascunsă că am depus armele. Noi am ştiut însă că atunci când este vorba de a apăra libertatea vom găsi din nou calea spre arme.

4. *Starea deţinuţilor din Buchenwald după eliberare. Dintr-un raport oficial al armatei americane din aprilie 1945*.

La 16 aprilie 1945 s-au găsit în lagăr în viaţă, după cum urmează: 2.900 francezi, 3.800 polonezi. 1.240 unguri[53], 570 iugoslavi, 4.380 ruşi, 324 olandezi, 620 belgieni, 550

[53] Se înţelege majoritatea români şi evrei din teritoriul rupt României prin Dictatul de la Viena.

austrieci, 242 italieni, 2.105 cehi, 1.000 germani, precum şi 1.467 spanioli şi alte naţionalităţi, în total 20.000 prizonieri.

5. *Lagărul de concentrare Buchenwald*. Din textul unui raport oficial dat în aprilie 1945 de comandantul suprem al armatelor aliate asupra lagărului de concentrare Buchenwald, în dimineaţa zilei de 16.04.1945, comandantul de brigadă E. Wood, locotenent col. Charles Ott şi aspirantul locot. S.M. Dye au făcut o vizită în lagărul german de concentrare pentru deţinuţii politici Buchenwald, situat la nord de Weimar, după eliberarea acestuia de către trupele americane.

În afara unui aspirant locotenent american au luat parte la vizită şi comandantul René L'Hopital, care înainte de eliberarea lagărului a fost prizonier aici timp de 2 luni. (Comandantul L'hopital, fost odinioară adjutantul mareşalului Foch, este ofiţer al legiunii de onoare şi un prieten personal al multor personalităţi americane printre care general maior Hanford, decedatul T.B, Jr., generalul locot. Frank Parker, precum şi Fr. D'Olier şi amiralul Byrd). Înaintea eliberării sale greutatea lui L'Hopital a fost de 85 Pf, greutatea sa normală fiind de 160 Pf. Dat fiindcă el a fost deţinut în lagăr numai două luni, starea sănătăţii sale a fost cu mult mai bună decât a celorlalţi deţinuţi.

Istoricul lagărului: Lagărul de concentrare Buchenwald a fost înfiinţat de NSDAP în anul 1934 când acesta a ajuns la putere (în realitate lagărul a fost înfiinţat în 1937). De la această dată a fost continuu în funcţie. Cea mai mare parte din deţinuţi a ajuns în lagăr abia în perioada războiului. La 12 aprilie tancurile americane au străbătut zona în care se afla lagărul. Din seara zilei de 11 aprilie paza S.S. a părăsit lagărul. Un funcţionar administrativ american procura alimente şi a ajuns în lagăr deja la 13 aprilie. (Raportul nu este real referitor la autoeliberarea lagărului prin insurecţia armată a deţinuţilor din lagăr. Nici datele despre aprovizionarea cu alimente din partea americanilor nu corespund realităţii. Ea a fost rezolvată de către deţinuţi, din sarcina comitetului internaţional al lagărului). Lagărul a constituit o fabrică de distrugere a vieţilor oamenilor. Moartea

simplă nu era suficientă împotriva antifasciştilor. Mijloacele folosite pentru distrugere au fost o muncă extrem de intensivă, înfometarea, tratamente neomeneşti, bătăi şi cazne, dormitoare supraaglomerate, boli.

6. *Munca comitetului internaţional al lagărului după autoeliberare*.

În decursul anilor dintre tovarăşii cei mai hotărâţi, neînfricaţi şi conştienţi s-a constituit acea colaborare internaţională care şi-a găsit încoronarea în constituirea comitetului lagărului. Cu luni înainte de criza finală a regimului nazist, reprezentanţii tuturor naţiunilor s-au preocupat de chestiunile care se vor ivi în situaţia înfrângerii naziştilor.

În aceste planuri era şi posibilitatea preluării lagărului după alungarea S.S. Acest plan elaborat deja de multă vreme a fost transpus în practică la 11 aprilie 1945, aproape neschimbat în amănuntele sale. Imediat după alungarea S.S., de către deţinuţi, Comitetul internaţional al lagărului s-a întrunit în şedinţa de constituire a sa. Din comitetul lagărului s-a format o conducere cu delegaţi din cele cinci naţiuni majoritare în lagăr şi l-a ales în unanimitate comandant, pe fostul prim-responsabil al lagărului Eiden iar pe tovarăşul Bartel ca preşedinte al comitetului internaţional.

Comitetul internaţional a preluat lagărul într-un moment în care acolo nu se afla altă forţă armată decât cea a foştilor deţinuţi. *De facto* armata americană a preluat lagărul abia după 40 de ore de la alungarea S.S. În aceste momente sarcina comitetului internaţional al lagărului consta ca împreună cu organizaţia de siguranţă a comitetului internaţional să împiedice împrăştierea celor 21.000 de oameni. Era perfect clar pentru comitetul internaţional al lagărului că aglomerarea şoselelor va deranja mişcările armatei americane. Totodată trebuia asigurată hrana lagărului, precum şi să se împiedice jaful rezervelor de alimente, fapte iminente la această stare de foamete. O altă preocupare consta în asigurarea asistenţei medicale, care putea fi efectuată numai de cadre medicale din foştii deţinuţi

din lagăr.

Comisia de aprovizionare instituită de comitetul internaţional al lagărului a considerat din prima zi că cea mai importantă sarcină a sa este luarea şi asigurarea legăturii cu furnizorii de pâine, cartofi, lapte şi alte alimente, precum şi asigurarea transportului alimentelor în lagăr. Autorizaţiile necesare pentru transportul auto cât şi cele pentru decontare au fost obţinute de comisie din partea comandantului. Cu toate dificultăţile, tovarăşii responsabili au reuşit nu numai să asigure cantităţile necesare, ci după câteva zile să le şi sporească. Prin aceasta s-a creat posibilitatea ca să se împartă foştilor deţinuţi din lagăr mai multă pâine şi carne.

Nici munca comisiei de îmbrăcăminte nu s-a desfăşurat cu mai puţine dificultăţi. Pentru 21.000 de oameni erau la dispoziţie abia 5.000 costume, lenjerie şi îmbrăcăminte. Era deosebit de clar că în primul rând trebuie echipaţi mai cu seamă aceia care urmau să părăsească imediat lagărul. Comisia a reuşit să îşi formeze o privire de ansamblu asupra adevăratei stări lucru, să stabilească gradul de comportare degradantă a S.S. faţă de deţinuţi şi prin aceasta a fost posibil să se facă un raport concret asupra necesităţilor administraţiei americane, în special Crucii roşii.

După primele zile de la eliberare în tot lagărul s-a instalat o stare generală de oboseală. La aceasta s-au adăugat deranjamentele gastrice, care au condus la pericolul pierderii forţei de muncă, a stării de sănătate, ba chiar la pierderea vieţii. Ca urmare, repartizarea muncilor a fost predată de către comitetul internaţional al lagărului comitetelor naţionale. S-a creat o comisie specială internaţională pentru repartizarea muncii şi prin aceasta comitetele naţionale aveau obligaţia să-şi asume răspunderea nemijlocită pentru funcţionarea întregului mecanism din lagăr.

Secţiunile de informare şi presă constituite de către Comitetul internaţional al lagărului au considerat că sarcina lor de bază este informarea marelui număr de reprezentanţi ai presei din toate ţările care au vizitat lagărul. Concomitent, secţia de informare a preluat sarcina de informare a deţinuţilor ţinând loc unui cotidian. Ea aducea la cunoştinţă

foştilor deţinuţi, într-o formă corespunzătoare toate deciziile comandantului şi comitetului internaţional al lagărului. Prin comitetul internaţional al lagărului a avut loc la data de 12 aprilie, apelul eliberării. La 19 aprilie 1945, a avut loc un miting de doliu pentru toţi cei ucişi în Buchenwald şi în detaşamentele de muncă din afară, iar la 1 mai un miting. Răspunderea pentru desfăşurarea şi conţinutul acestor manifestări a fost încredinţată comisiei create de comitetul internaţional al lagărului. În acest mod caracterul internaţional al tuturor manifestărilor a constituit exprimarea colaborării tuturor naţiunilor în lupta contra barbariei naziste.

Din primele zile ale înfiinţării sale Comitelui internaţional al lagărului a fost de părere că trebuie să primească sarcina din partea grupelor naţionale, precum şi obligaţia ca până la desfiinţarea completă a lagărului să conlucreze împreună cu autorităţile americane. Aceasta se referea bineînţeles mai ales în privinţa tuturor măsurilor referitoare la plecarea în patrie a foştilor deţinuţi. Pentru Comitetul internaţional al lagărului era deosebit de clar că toate aceste sarcini nu pot fi rezolvate decât prin colaborare în mod tovărăşesc pentru a depăşi toate dificultăţile.

7. *Chemarea Comitetului internaţional al lagărului cu ocazia primului apel după eliberare, citită de comandantul lagărului numit de I.L.K. la 12 aprilie 1945 tovarăşul Hans Eiden*.

Armatele naziste distruse s-au retras la est de Ettersberg. Laşii bandiţii S.S.-işti au fugit când situaţia a devenit serioasă. Noi, antifasciştii internaţionali din Buchenwald, am procedat la eliberarea lagărului. S-a constituit o conducere internaţională. Teroarea sângeroasă a călăilor nazişti a fost lichidată. Forţa militară a foştilor deţinuţi din lagărul de concentrare Buchenwald a preluat securitatea lagărului. S-a luat legătura cu comandantul forţelor aliate care operează în această zonă. În momentul de faţă sarcinile noastre sunt:

1. Disciplina antifascistă pentru a asigura securitatea interioară a lagărului împotriva bandiţilor şi sabotorilor.

2. Disciplina militară şi lupta pentru a ne apăra de armatele fasciste în retragere.

3. Conducerea lagărului consideră că una din sarcinile principale este asigurarea hranei deţinuţilor. Conducerea militară a forţelor aliate din sector a promis sprijin.

4. Ilegalitatea de sub domnia S.S. a luat sfârşit. În lagăr domneşte democraţia antifascistă.

5. Solidaritatea internaţională a tuturor antifasciştilor născută în ilegalitate trebuie să-şi dovedească superioritatea şi acum în libertate. Tovarăşi din toate naţiunile, lozinca noastră este libertatea!

Sarcina noastră este disciplina antifascistă în interior şi exterior!

Fiţi pregătiţi! Lupta noastră n-a luat sfârşit!

8. *Primul ordin al comandantului american Major Schmuhl, la 13 aprilie 1945:*

La 13 aprilie 1947 comandantul trupelor de ocupaţie a chemat la el pe membri ai Comitetului internaţional al lagărului şi după ce a ascultat cu atenţie raportul lor asupra situaţiei lagărului a dat următoarele indicaţii:

1. Păstrarea unei complete ordini şi linişti în lagăr.

2. Repartizarea foştilor deţinuţi după naţionalitate.

3. Buchenwald va fi aprovizionat în cel mai scurt timp cu alimente şi apă.

4. Comandantul a numit pe tovarăşul Hans Eiden ca responsabil al lagărului.

5. Toţi foştii deţinuţi ale căror ţări au fost eliberate de fascişti vor fi lăsaţi să plece în patrie în cel mai scurt timp.

6. Comandantul a ordonat ca până la ora 18:00 (13 aprilie 1945) să fie depuse toate armele.

8. *Afişul Comitetului internaţional al lagărului în aprilie 1945 afişat în toate blocurile asupra necesităţii reluării muncii*.

Comitetul internaţional al lagărului a luat hotărârea pentru necesitatea efectuării muncii în fostul lagăr.

Comandantul american şi-a dat asentimentul ca muncile foarte grele şi neplăcute să fie efectuate de prizonierii S.S.-işti. Cu toate acestea toate muncile din bucătărie, curte,

camere, cizmărie şi croitorie, rămân bineînţeles sarcini ale foştilor deţinuţi.

Trebuie restaurată regula că nu numai o parte din foştii deţinuţi să muncească, la muncă trebuind să participe toate forţele capabile de muncă. Lozinca noastră trebuie să fie: Cine nu munceşte, nu mănâncă! Comitetul lagărului vă propune următoarele reglementări:

1. În fiecare bloc să fie ales un împuternicit care reglementează efectuarea muncii. Locuitorii blocului din fiecare detaşament de muncă îşi aleg un responsabil. După terminarea lucrului acesta primeşte o dovadă cu numărul braţelor de muncă puse la dispoziţie de fiecare bloc.

2. Toţi foştii deţinuţi care nu fac parte din detaşamente de muncă şi nu au sarcini din partea comitetului rămân în rezervă pentru eventuale alte sarcini. Aceste forţe vor fi comunicate numeric în fiecare seară comisiei internaţionale a muncii. Această comisie este alcătuită dintr-un reprezentant al comitetului cehilor, polonezilor, sovieticilor, germanilor şi ungurilor. Orice probleme privind munca în interiorul şi exteriorul lagărului vor fi adresate acestei comisii. Camarazi, menţinerea funcţionării pe întregul lagăr a asistenţei medicale pentru bolnavi şi slăbiţi este problema noastră proprie. Comitetul lagărului aşteaptă că la cerere toţi cei valizi să fie prezenţi ca să-şi execute munca lor în interesul tuturor celor din lagăr. Comitetul Lagărului.

9. *Comunicatul primarului din Weimar, Erich Kloss, la 16 aprilie 1945, asupra vizitei la Buchenwald de către 1.000 locuitori*.

Primarul oraşului Weimar comunica. Generalul comandant a ordonat că cel puţin 1.000 de locuitori ai oraşului, din care jumătate bărbaţi şi jumătate femei, să facă o vizită astăzi în lagărul Buchenwald şi aşezămintelor spitaliceşti din jur, pentru a lua cunoştinţă de starea de lucruri înainte ca acestea să fie modificate. La vizită vor participa bărbaţi şi femei în vârstă de 18–45 de ani, în primul rând foşti membri ai NSDAP dizolvat, din care 2/3 cu stare materială mai bună şi 1/3 în starea materială mai puţin bună. Participanţii trebuie să fie

suficient de rezistenţi pentru a face faţă marşului şi vizitei (circa 6 ore şi marş 25 kilometri). Fiecare trebuie să-şi aducă hrană rece, care va fi consumată înainte de vizită. Securitatea participanţilor este garantată. Coloana de marş va fi însoţită de mijloace auto ale Crucii roşii germane şi de medici pentru a asigura primul ajutor celor care nu vor rezista marşului şi vizitei. Semnat Kloss, primar.

10. *Instrucţiuni pentru vizitatorii Buchenwaldului*.

Când te întorci *să-ţi aminteşti* ceea ce ai văzut în Buchenwald:

1. *Să-ţi aminteşti* de blocul în care oamenii au fost maltrataţi cu bastoane.
2. *Să-ţi aminteşti* de cuptoarele crematoriului în care au fost arşi zeci de mii de deţinuţi.
3. *Să-ţi aminteşti* de curtea crematoriului în care au fost stivuite grămezi de cadavre ale deţinuţilor suprimaţi.
4. *Să-ţi aminteşti* de pivniţele crematoriului unde au fost spânzuraţi luptători antifascişti printre care 34 piloţi canadieni şi englezi.
5. *Să-ţi aminteşti* de blocul 46 unde oamenii au fost folosiţi drept cobai fiind infectaţi cu tifos exantematic.
6. *Să-ţi aminteşti* de cariera de piatră unde mii de oameni au trebuit să care pietre foarte grele în pas alergător şi au fost loviţi, călcaţi în picioare şi spintecaţi.
7. *Să-ţi aminteşti* de „lagărul mic” în ale căror încăperi nenorocite au fost înghesuiţi până la 2.000 de oameni, printre care copii în vârstă de 3–15 ani.
8. *Să-ţi aminteşti* de grajdul de cai unde 7.000 prizonieri sovietici au fost ucişi prin împuşcarea în ceafă.
9. *Să-ţi aminteşti* de spitalul lagărului unde printr-o muncă plină de sacrificii şi dăruire s-a creat o oază în pustiu şi s-a reuşit a salva un număr mare de bolnavi.
10. *Să-ţi aminteşti* că antifasciştii germani au fost primele victime ale lagărului de concentrare nazistă, că în colaborare internaţională cu antifascişti din toate ţările au luat parte activă la eliberare şi prin aceasta au pus bazele unei Germanii libere de nazişti, democratică.

11. *40 oameni mor zilnic în lagărul eliberat Buchenwald. Dintr-un articol de George Fyfe, din anul 1945*.

Numărul oamenilor morţi aici în infernalul lagăr de prizonieri nazişti este de 40 pe zi. Niciun ajutor medical nu-i poate salva. Epuizaţi fizic prin înfometare cu o rezistenţă complet redusă, cu orice tratament ei devin victime, deşi au fost salvaţi. Sunt prea slabi ca să poată trăi în continuare. Aruncăm o privire asupra unui aşa-zis om. El trăieşte poate prin nume sau îşi mai trage sufletul 2–3 săptămâni deplin conştient că este condamnat la moarte. Europa nu-şi poate închipui o situaţie mai tragică. Eu am parcurs o baracă lungă din lemn. Pe fiecare latură pe pereţi se înşirau rânduri de cuşete. Ele nu sunt altceva decât rafturi adânci, unul peste altul la distanţă de 6 picioare.

Pe marginea patului s-a aşezat un om sprijinindu-se în cot pentru a zâmbi frumos şi a lua parte la bucuria provocată prin apariţia unui corespondent de război în uniformă kaki. Cuşetele erau de 5–6 picioare şi naziştii sileau pe oameni ca în fiecare din acest iad, în întuneric, fără aer, să doarmă împreună 16 oameni. Ei au putut face acest lucru întrucât erau înfiorători de slabi, însă trebuiau să se aşeze pe rână (o parte). Puţin mai târziu am văzut un mare număr de civili nemţi ieşind din această baracă, bărbaţi, femei, tineri şi fete. Unele femei şi fete ieşeau plângând. Trebuiau să vadă noi fapte de samavolnicie înainte de a pleca acasă. Într-o clădire am văzut prin uşi deschise ale cuptoarelor resturi de făpturi omeneşti parţial incinerate, aşa cum le-au părăsit călăii nazişti ai închisorii. Din cei rămaşi în viaţă 5.000 sunt bolnavi. Cel puţin 2.500 sunt aşa de aproape de moarte încât nu este nicio speranţă pentru însănătoşirea lor. Tot ce poate fi făcut este uşurarea condiţiilor de viaţă în ultimele zile ale vieţii lor. În cazurile cele mai grele pacienţii erau scoşi din barăci şi duşi la spital. Un mare spital S.S. din apropiere a fost preluat şi amenajat în acest scop. În afară de aceste 18 cazărmi ale naziştilor vor servi pentru cazare celor eliberaţi care vor fi hrăniţi cu alimente şi pâine albă capturate de la germani şi care vor fi îmbrăcaţi cu efecte germane.

Peste tot s-au văzut oameni înfometaţi care au fost exploataţi până la limita maximă a puterilor omeneşti. Toţi prezentau coaste ieşite în afară, picioare şi braţe subţiri şi obraji căzuţi. Însă o privelişte şi mai impresionantă erau cei 900 de copii sub 14 ani, de toate naţionalităţile. Ei au ajuns în lagăr împreună cu taţii lor care acum sunt fie morţi, fie daţi disponibili în urma dispersării lor în direcţii necunoscute. Aceşti tineri arătau, ca nişte adulţi şi se comportau adesea ca aceştia. Ei prezentau o paloare a tenului sau o culoare galbenă a pielii precum şi o înfăţişare aflată sub tensiune, erau slabi, serioşi şi tăcuţi.

Prizonierii mai în etate cu toate greutăţile lor i-au ajutat pe tineri în timpul detenţiunii lor. Astăzi o delegaţie s-a adresat comandamentului militar ca să nu-i separe pe tineri după naţionalităţi, ci să-i lase împreună într-o grupă atât timp până când vor găsi drumul lor înapoi într-o viaţă normală.

12. *Raport asupra hotărârii comisiei pentru pregătirea unui miting de doliu pe Appellplatz, joi, 19 aprilie 1945, ora 8 seara*.

Au fost invitaţi din toate naţiunile.

Au fost prezenţi Henri Piele, preşedintele comisiei, Leo Kok, secretar; Delegaţi din Austria: Erich Dabloja, Olanda: Henri Piek, Leo Kok, Ungaria: David Salomon[54], Cehoslovacia: Zdenek Dlonhy. Colaboratori din Austria, Polonia şi Cehoslovacia.

S-a hotărât acceptarea propunerii ca cehoslovacul Franz Husta să fie însărcinat ca să răspundă de desfăşurarea mitingului acordându-i liberă iniţiativă.

S-a încercat să se obţină acordul în unanimitate pentru ca aniversarea să aibă loc în amurgul zilei. S-a propus următorul program: 1. orchestra; 2. alocuţiunea unui fost deţinut german, francez, rus şi polonez; 3. traducerea în engleză, rusă şi franceză; 4. vuvântul comandantului lagărului sau al locţiitorului acestuia; 5. traducerea cuvântului comandantului în germană, rusă şi franceză; 6. minut de reculegere în timp

[54] A reprezentat şi Grupul român din nordul Transilvaniei.

ce cântă un cor rus; 7. părăsirea locului în marş tăcut. Cu realizarea programului a fost însărcinat tovarăşul Leo Kok.

13. *Programul manifestării la 1 mai 1945*. Ora 8:00, deşteptarea (orchestra lagărului), 9:00, pregătirea pentru adunare; 9:30 adunarea tuturor naţiunilor (orchestra lagărului). Bohema pantomimă a foştilor deţinuţi cehoslovaci. Alocuţiuni. Beethoven. Uvertura la Egmont (orchestra lagărului). Defilarea. De la ora 11 fiecare grupă naţională este liberă să-şi organizeze serbarea de 1 Mai. Până acum s-au anunţat: ora 11:00, spanioli (Baraca optică II), 14:00 ruşii (hala cinematografului), 14:00 austriecii (Baraca optică II), 10:00 germanii (curtea clădirii de efecte), 16:00 polonezii (hala cinematografului), deportaţi din Ungaria (Baraca optică II). Încă nu s-a precizat ora şi locul de desfăşurare a sărbătoririi de 1 Mai a cehilor, olandezilor şi iugoslavilor, 19:00 chermeză pe platoul de adunare. Participanţi: germani (program de amuzament, scenete), iugoslavi (cântece populare şi muzică), olandezi, polonezi (cântece populare, muzică, dans), austrieci (muzică, scheciuri) ruşi (cântece, muzică, dans, acrobaţii), spanioli (cântece populare şi muzică), cehi (cântece, muzică scene ele circ).

14. *Sărbătorirea zilei de 1 Mai în fostul lagăr de concentrare Buchenwald. Dintr-un articol al fostului deţinut german Walter Bartel, din 1948*.

Când în orele dimineţii, ale lui 11 aprilie, au apărut primele tancuri americane în apropierea lagărului, conducerea grupelor de rezistenţă ilegale a ordonat atacul armat asupra porţii şi a gardului încărcat cu electricitate. Surpriza a reuşit, grupe ale S.S.-ului predându-se deţinuţilor înarmaţi. Două zile mai târziu trupele americane au preluat lagărul. Comitetul internaţional al lagărului alcătuit din reprezentanţii tuturor naţiunilor prezente a predat comandamentului american pe prizonierii S.S. Apoi lagărul s-a pregătit pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai. Fiecare naţiune s-a străduit să-şi împodobească cât mai frumos blocul lor. S-au procurat ramuri de brad, drapele şi lozinci, artiştii au realizat portrete ale

conducătorilor luptei de eliberare a tuturor popoarelor. În seara de 30 aprilie lagărul strălucea în luciul lămpilor electrice colorate. Apoi 1 Mai. Un vânt rece sufla peste platoul lagărului însă cei din Buchenwald erau obişnuiţi cu acestea. La ora 8 dimineaţa au răsunat acordurile vesele realizate de orchestra lagărului. La ora 10:30 a început afluirea tuturor naţiunilor pe platoul de adunare. De la o înaltă tribună salutau portretele magnifice, ale lui Stalin, Roosevelt şi Churchill. Fundalul tribunei era drapat cu drapelele tuturor naţiunilor existente în lagăr. Naţiunile s-au adunat în sunetul marşurilor naţionale de eliberare. Cât de des s-a adunat pe acest platou deţinuţii cu stomacuri goale, ură în suflet şi puţină speranţă pentru eliberare. Deseori stăteau 20.000 de oameni ore întregi în furtună, ploaie, frig şi zăpadă. Cei istoviţi cădeau şi nu se mai ridicau niciodată. În imediata apropiere se înălţau flăcări luminoase din coşurile crematoriului. Pe platou era odinioară fixată capra. Deţinuţii erau legaţi de capră şi apoi bătuţi de S.S.-işti cu ciomege groase. Aici era altădată spânzurătoarea. Cât de mulţi au fost spânzuraţi de către bestiile S.S.-ului în faţa deţinuţilor. Însă acum suntem liberi. Pasul deţinuţilor este sigur şi apăsat, ochii strălucesc, cântecele de eliberare răsună puternic. Sunt purtate panouri cu lozinci care cer să se continue lupta până la lichidarea completă a ciumei naziste. Spaniolii scandează să se continue lupta până la înlăturarea regimului lui Franco, deoarece altfel nu există libertate. În toate limbile se exprimă dorinţa fierbinte: „Lăsaţi-ne liberi, noi vrem să ajutăm în lupta contra nazismului”! În alocuţiuni rostite în rusă, cehă, franceză şi germană – se prezenta textul stabilit de Comitetul internaţional al lagărului adresat deţinuţilor: Acum 12 ani nazismul a proclamat anularea tuturor drepturilor cucerite de muncitori după mai multe decenii. Astăzi, 1 mai 1945, fascismul german este la pământ, distrus. Noi, antifasciştii din Buchenwald, aparţinând la 33 de naţiuni, salutăm luptătorii contra teroarei naziste. Noi avem numai o dorinţă de a lupta în libertate până la distrugerea completă a nazismului, să construim o lume nouă, în pace. La tribună a apărut un ofiţer sovietic. Urale entuziaste îl salută. În mod spontan deţinuţii s-au încolonat pentru a defila în faţa

tribunei pentru a saluta pe reprezentantul armatei roşii.

Sărbătorirea zilei de 1 mai se încheie seara. Moralul este ridicat. Răsună muzică şi cântece. Deseori îşi strâng mâinile luptătorii diferitelor naţiuni care ani mulţi au dus o rezistenţă grea plină de sacrificii în lagăr contra nazismului. Ei îşi iau angajamentul ca în patria lor să continue lupta până când întreaga Europă şi întreg pământul vor fi eliberate de barbaria nazistă. Ei vor să fie în lume pionierii în lupta pentru pace, libertate şi progres.

Cu acest angajament s-a încheiat mitingul internaţional pentru pace de 1 Mai în Buchenwald.

15. *Buchenwald şi Weimar*, articol din „New Statesman and Nation", 1945.

Când l-am întrebat pe tânărul jurnalist olandez în Buchenwald dacă au omorât pe vreunul dintre S.S.-işti care trebuiau să păzească pe cei 20.000 de deţinuţi rămaşi în viaţă mi-a răspuns după un oarecare timp. Îmi pare rău că trebuie să spun că unul a fost ucis. Şi apoi el a spus cu mândrie. Dar 200 au fost înfrânţi, dezarmaţi şi predaţi americanilor. Unul dintre vizitatorii Buchenwaldului a râs: De ce vă scuzaţi? După toate cele întâmplate! Răspunsul a fost: disciplina antifascistă. Noi trebuie să păstrăm disciplina dacă vrem să atingem ţinta noastră. Am văzut şi lozinca zugrăvită de-a lungul unei bărăci: „Disciplina antifascistă". Disciplină şi organizare a fost poate cea mai importantă metodă pentru a putea rămâne în viaţă. Ele s-au reliefat în mişcarea de rezistenţă din Buchenwald. În lagăr erau atât criminali şi iscoade, o minoritate redusă, deşi foarte periculoasă, cât şi oamenii sărmani, suferinzi care nu mai aveau niciun spirit de luptă, resturi omeneşti distruse prin teroarea Gestapo-ului. Ceilalţi formau mişcarea lor proprie de rezistenţă. Ei s-au organizat în mici grupe şi aveau diferite secţii. Secţiile politice au fost alcătuite pe baza Comitetului Internaţional Ilegal. Ele erau alcătuite din reprezentanţii tuturor partidelor şi credinţelor religioase care aparţineau tuturor naţiunilor. Apoi exista o secţie cu sarcina de a organiza ca în fabricile în care deţinuţii lucrau pentru maşina de război a lui Hitler să se

„lucreze încet”. Şi, în sfârşit, era o secţie militară. Aceasta a organizat, după criterii militare, grupe de luptă, pentru lupta cea mare. Înarmarea se făcea încet. De la uzinele Gustlow, uzine de armament care s-au construit lângă lagăr, au fost aduse în mod clandestin piese componente de arme. Armele au fost păstrate în locuri tainice.

Conştiinţa, un sentiment înălţător. Nu exista om care să nu fi cunoscut greutăţile suferinţei şi torturile din acest lagăr. Aceşti oameni trăiau în viitor. Ei aşteptau ziua în care pot din nou să înceapă să lucreze. Ei au ales un comitet de lagăr în care au fost reprezentate toate naţionalităţile. Ei au format tot felul de comitete de club, cluburi şi societăţi care au fost posibile. Scopul asupritorilor S.S.-işti a constat în transformarea acestora în masă lipsită de voinţă, care poate fi ţinută unită numai prin frică şi forţă. Este de la sine înţeles că deţinuţii germani au fost trupul şi sufletul acestei vieţi ilegale. Noi am început iniţial cu o mişcare de rezistenţă, am constituit forţa conducătoare a acestei mişcări. Ei reprezentau chiar 3.000 din cei 20.000 şi purtătorul lor de cuvânt era W. Bartel. Ei au constituit astăzi ca şi celelalte naţiuni comitetul lor propriu. În acest comitet sunt reprezentate toate partidele. Înaintea barăcii lor este o spânzurătoare de care este atârnată o păpuşă asemănătoare lui Hitler.

Lozinca lor este: „Hitler trebuie să moară pentru ca Germania să trăiască”. Alte lozinci scrise cu litere mari pe una din barăci arată: „Drumul spre libertate trece prin democraţia poporului”. Şi „Construiţi o Europă liberă democratică”.

Jurnaliştii din Buchenwald au alcătuit un comitet, a cărui sarcină constă în a realiza un contact cu toţi foştii deţinuţi din lagărul de concentrare şi în a obţine informaţii asupra cruzimilor naziştilor. Ei doresc să ajute la edificarea unei ordini internaţionale libere, democratice, pentru a împiedica reînvierea nazismului. Ei au început prin difuzarea unei foi volante pe care o numesc „îndrumător” şi care se adresează soldaţilor americani. În această foaie soldatul este rugat să-şi amintească de toate oraşele în care a văzut cum mii, mai bine zis mii şi mii de oameni au fost chinuiţi până la moarte şi împuşcaţi, dar totodată să-şi amintească că antifasciştii

germani au fost primele victime ale lagărelor de concentrare ale naziştilor, cu ei au colaborat cu antifasciştii de toate naţionalităţile la eliberarea lagărului şi că prin aceasta au pus piatra de temelie pentru Germania democratică eliberată de nazism.

Hitler şi Himmler au presupus că fiecare individ sau fiecare grupă poate fi distrusă prin teroare. În Buchenwald există oameni care au anulat această teorie.

16. *Proces verbal despre ultima şedinţă a Comitetului internaţional al lagărului, din 2 mai 1945*.

Ordinea de zi: Dizolvarea Comitetului lagărului.

Au fost prezenţi delegaţi ai grupelor naţionale din Spania, Austria, Cehoslovacia, Olanda, România, Italia, Ungaria, Uniunea Sovietică, Grecia şi Germania.

Walter Bartel aduce la cunoştinţă: Prin fostul deţinut Hans (Eiden), comandantul lagărului ne-a comunicat astăzi că pot fi considerate ca încheiate lucrările Comitetului internaţional al lagărului. Ca urmare legătura cu grupele naţionale începând de astăzi se va desfăşura după cum urmează:

1. În fiecare seară la orele 8:00–8:30, va avea loc o şedinţă la care vor participa ofiţerii de legătură ai guvernelor lor.

2. Dacă există grupe naţionale fără ofiţeri de legătură atunci vor participa împuterniciţii grupelor. Până în prezent ofiţeri de legătură au următoarele grupe naţionale: cehii, polonezii, olandezii, iugoslavii şi sovieticii (după cum s-a stabilit ulterior cel sovietic a părăsit lagărul). Ca urmare toate grupele naţionale trebuie să participe la aceste şedinţe printr-un delegat. Este de dorit că aceştia să capete o împuternicire scrisă din partea grupei lor. Tovarăşul Hans este însărcinat să vegheze asupra disciplinei din întregul lagăr şi să menţină legătura cu comandantul militar. Responsabilii de detaşamente trebuie să rămână la postul lor pentru ca activitatea în lagăr să se poată desfăşura normal. Nu se discută asupra motivului dizolvării Comitetului.

Comandantul arăta că a fost complet mulţumit de munca Comitetului, apreciază în mod deosebit munca acestuia dar el trebuie să se conformeze unui ordin.

La sfârşit Waller Bartel a menţionat: Noi trebuie să privim situaţia complet real. Comandantul nu va revoca ordinul său. Aceasta nu înseamnă că suntem împiedicaţi de a protesta verbal sau în scris. Cu aceasta ne suntem datori nouă înşine şi lagărului. Acum este vorba şi mai mult ca mai înainte de a privi lucrurile pe de o parte prin intermediul ofiţerilor de legătură, iar pe de alta în şedinţele serale să enumerăm toate dificultăţile, pe care până în prezent le-am depăşit prin însăşi munca noastră. Este evident că vor rezulta într-o formă sau alta noi modalităţi de colaborare. Noi am depăşit atât de multe greutăţi în lupta cu S.S.-ul şi am fost în faţa unor noi şi complexe probleme după eliberarea noastră, pe care le-am rezolvat, astfel încât am putut lua cele mai utile măsuri pentru şederea noastră (sperăm cât mai scurtă, aici), măsuri care erau în interesul camarazilor noştri. Chiar dacă Comitetul lagărului în forma de până acum nu mai fiinţează, munca internaţionalistă merge mai departe.